

KÜTAHYA ERGÜNİYE MEVLEVÎHANESİ

Mehmet GÜLTEKİN

Yüksek Lisans Tezi

Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı

Doç. Dr. Ahmet ÖZKAN

2022

(Her Hakkı Saklıdır)

T.C.
BAYBURT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

KÜTAHYA ERGUNİYE MEVLEVÎHANESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mehmet GÜLTEKİN

Danışman: Doç. Dr. Ahmet ÖZKAN

Bayburt
Aralık-2022

KABUL VE ONAY TUTANAĐI

Doç. Dr. Ahmet ÖZKAN danışmanlığında, 192215007 numaralı Mehmet GÜLTEKİN tarafından hazırlanan “KÜTAHYA ERGUNİYE MEVLEVÎHANESİ” adlı bu çalışma 29/11/2022 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Temel İşlam Bilimleri Anabilim Dalı, Tasavvuf Programında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Bařkan : Ahmet ÖZKAN

İmza:

Jüri  yesi : Hamdi TÜRKOĐLU

İmza:

Jüri  yesi : Osman Nuri KARADAYI

İmza:

Bu tezin Bayburt Üniversitesi Lisansüstü EĞitim ve  Đretim YönetmeliĐi’nin ilgili maddelerinde belirtilen şartları yerine getirdiğini onaylarım.

.../12/2022

Doç. Dr. Murat KUL

Enstitü Müdürü

ETİK BİLDİRİM SAYFASI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Kütahya Erguniye Mevlevîhanesi” başlıklı çalışmanın tarafımdan bilimsel etik ilkelere uyularak yazıldığını ve yararlandığım eserleri kaynakçada gösterdiğimi beyan ederim.

.../12/2022

İmza

Mehmet GÜLTEKİN

TEŞEKKÜR

Bu çalışmada öncelikle Kütahya Ergûniyye Mevlevîhanesi'nin Postnişîn makamında görev yapan “Çelebiler” incelenmiştir. Bunun yanında Mevlevîhane'nin Mevlevilik tarihi içerisindeki önemine vurgu yapılmıştır.

Bu çalışmada benden yardımlarını esirgemeyen Doç. Dr. Ahmet ÖZKAN'a teşekkür ederim. Ayrıca Bayburt İl Müftüsü Hasan BAŞOĞLU hocamızın desteklerinden dolayı teşekkür ederim. Yine Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni Emre HARDAL'a katkılarından teşekkür ederim.

Mehmet GÜLTEKİN

Bayburt-2022

ÖZ
YÜKSEK LİSANS TEZİ
KÜTAHYA ERGÜNİYE MEVLEVİHANESİ
Mehmet GÜLTEKİN

Aralık 2022, 82 sayfa

Kütahya Ergün Çelebi Mevlevîhanesi (Zaviyesi ya da Dergâhı) olarak bilinen bu eser, günümüzde “Dönerler Camii” olarak hizmet vermektedir. Mevlevîhane, Kütahya Ulu Camii ve Vâcidiye Medresesi ile aynı bölgede yer almaktadır. İlk kuruluşu hakkında kaynaklar 14. Yüzyıla kadar dayandırmaktadır. Ancak eserin günümüze ulaşan yapısı 19. Yüzyılda yapılan tamiratlar ve eklemeler ile bu şeklini almıştır. Bitişindeki Selçuklu döneminden kalma Hezâr Dinarî Mescidi; sonradan, Kütahya Mevlevîhane’sinde ilk meşihat eden ve yapıya adını veren Celaleddin Ergün Çelebi ve ahfadının medfun olduğu bir türbe haline gelmiştir. Konya ve Karahisar (Afyon) Mevlevîhanelerinden sonra, en önemli ve erken dönem Mevlevîhanelerinden olan Kütahya Mevlevîhanesi’nin ilk inşasına dair bir kitabesi bulunmamaktadır. Ancak Germiyanogullarının I. Yakub Bey’den itibaren “Çelebi” unvanıyla anılması, Mevlevîhane’nin 14. Yüzyılda kurulmuş olacağını göstermektedir. Nitekim aynı dönemlerde Ulu Arif Çelebi’nin bölgeye yaptığı seyahat bu durumu destekler niteliktedir. Kütahya Mevlevîhanesi’nin tarihinde en önemli mevki şüphesiz, dergâhın bilinen ilk şeyhi Celaleddin Ergün Çelebi’dir. Konya’da önemli Mevlevî şeyhlerinin elinde yetişen Ergün Çelebi Kütahya postnişinine tayin edilmiştir. Ergün Çelebi ile dergâha ilave edilen hücre, matbah ve semahâne ile Kütahya Mevlevîhanesi zamanının en önemli Mevlevîhanelerinden biri olmuştur. Ergün Çelebi’den sonra çelebiler tarafından devam ettirilen Mevlevîhane genellikle türbegah olarak devam ettirilmiştir. Ergün Çelebiden sonra Kütahya Mevlevîhanesi’nde 19. Yüzyıla gelinceye kadar; Burhaneddin Çelebi (ö. 798/1395), Zeyneddin Çelebi (ö. 828/1424), İbrahim Dede (ö. 1010/1601), Mehmed Dede (. 1060/1650), Kâmile Hanım (ö.?), Hüseyin çelebi (ö.?) Fatma Hanım (ö. 1122/1710), Sâkıb Dede (ö. 1148/1735), Halis Ahmed Dede (ö. 1191/1791), Abdurrahim Atâ Çelebi (ö. 1206/1791), İsmail Hakkı Çelebi ve İdris Hamdi Çelebi postnişin olarak görev yapmışlardır.

Anahtar Kelimeler: Kütahya, Mevlevilik, Mevlevîhane, Ergün Çelebi, Mustafa Sâkıb Dede, Dönerler Camii.

ABSTRACT

MASTER THESIS

KÜTAHYA ERGÜNİYE MEVLEVÎHANESİ

Mehmet GÜLTEKİN

December 2022, 82 pages

Known as the Kütahya Ergün Çelebi Mevlevîhanesi (Zaviyesi or Dervish Lodge), this work is now serving as the "Dönenler Mosque". Mevlevihane is located in an area close to Kütahya Great Mosque and Vacidiye Madrasa. The sources about its first establishment date back to the 14th century. However, the structure of the work that has survived to the present day has taken this form with the repairs and additions made in the 19th century. Adjoining Hezâr Dinarî Masjid from the Seljuk period; Later, it became a mausoleum where Celaleddin Ergun Çelebi and his descendants were buried in the Kütahya Mevlevi Lodge, who were the first to witness and give the building its name. After the Konya and Karahisar (Afyon) Mevlevi Lodges, there is no inscription on the first construction of the Kütahya Mevlevi Lodge, which is one of the most important and early period Mevlevi Lodges. However, the fact that the Germiyanoglus were named as "Celebi" after I. Yakub Bey shows that the Mevlevihane would have been established in the 14th century. As a matter of fact, Ulu Arif Çelebi's visit to the region at the same time also supports this idea. The most important position in the history of the Kütahya Mevlevi Lodge is undoubtedly Celaleddin Ergun Çelebi, the first known sheikh of the lodge. Ergun Çelebi, who grew up in the hands of important Mevlevi sheikhs in Konya, was appointed to the Kütahya post-niche. Kütahya Mevlevîhanesi became one of the most important Mevlevîhanes of its time, with the cell, printing press and semahane added to the lodge with Ergun Çelebi. Mevlevihane, which was continued by the celebis after Ergun Çelebi, was generally continued as a tomb. After Ergun Çelebi, in the Kütahya Mevlevi Lodge until the 19th century; Burhaneddin Çelebi (d. 798/1395), Zeyneddin Çelebi (d. 828/1424), İbrahim Dede (d. 1010/1601), Mehmed Dede (d. 1060/1650), Kamile Hanım (d.?), Hüseyin Çelebi (d.?) Fatma Hanım (d. 1122/1710), Sâkîb Dede (d. 1148/1735), Halis Ahmed Dede (d. 1191/1791), Abdurrahim Ata Çelebi (d. 1206/1791), İsmail Hakkı Çelebi and İdris Hamdi Çelebi served as postnîshin.

Keywords: Mevlânâna, Mevlevi Order (Mevleviyeh), Mevlevi Lodges, Ergün Çelebi, Mustafa Sâkîb Dede, Donenler Mosque.

İÇİNDEKİLER

ETİK BİLDİRİM SAYFASI	i
TEŞEKKÜR.....	ii
ÖZ.....	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR.....	vii
ŞEKİLLER DİZİNİ	viii
GİRİŞ	1
I. Araştırmanın Konusu.....	1
II. Araştırmanın Amacı	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	4
MEVLÂNÂ VE MEVLEVİLİK	4
1.1. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin Hayatı	4
1.2. Mevlevilik.....	6
1.3. Mevlevîlik Eğitimi	9
1.4. Mevlevî Aydın ve Erkânı	11
1.5. Mevlevîlikte Sema	13
1.6. Mevlevîlik'te Çelebilik Makamı.....	15
İKİNCİ BÖLÜM	18
MEVLEVÎHANE GELENEĞİ: KÜTAHYA EGÛNİYE MEVLEVÎHANESİ	18
2.1. Mevlevîhaneler	18
2.2. Germiyanogulları Beyliği Döneminde Dinî Hayat	20
2.3. Kütahya Ergûniyye Mevlevîhanesi'nin Kuruluşu.....	23
2.3.1. Kütahya Tarihi	23
2.3.2. Kütahya Mevlevîhanesi'nin Kuruluşu	25
2.4. Kütahya Mevlevîhanesi'nde Görev Yapan Postnişin ve Türbdârlar	28
2.4.1. Celâleddin Ergün Çelebi (700/775 – 1300/1373).....	29
2.4.1.1. Hayatı	29
2.4.1.2. Eserleri	32
2.4.1.3. Tasavvufi Şahsiyeti, Kerâmetleri ve Mevleviliğe Hizmetleri.....	33

2.4.2.	Celâleddin Ergün Çelebi Sonrası Kütahya Mevlevîhanesi Şeyhleri.....	37
2.4.2.1.	Burhâneddin İlyas Çelebi (729/1329-1395)	37
2.4.2.2.	Zeynüddin Çelebi (ö. 800/1397).....	38
2.4.2.3.	Kamile Hanım (ö. 1006/1597)	40
2.4.2.4.	Hüseyin Çelebi (ö.?)	41
2.4.2.5.	Hâce Fatma Hanım (ö. 1122/1710).....	42
2.4.2.6.	Sâhib Dede (ö. 1140/1727-28)	43
2.4.2.7.	Mustafa Sâkub Dede (ö. 1148/1735).....	44
2.4.2.8.	Ahmed Halis Çelebi (ö. 1191/1777)	47
2.4.2.9.	Abdurrahim Atâ Çelebi (ö. 1206/1791)	48
2.4.2.10.	Mehmed Sâib Çelebi (ö.?).....	48
2.4.2.11.	El-Hâc Abdulkadir Çelebi (ö. 1272/1855)	48
2.4.2.12.	İsmail Hakkı Çelebi (ö. ?).....	48
2.5.	Kütahya Mevlevîhanesi'nde Yetişen Önemli İsimler.....	49
2.5.1.	Ebu Bekir Dede (ö. 1052/1642).....	49
2.5.2.	Seyyid Sahîh Ahmed Dede (ö. 1151/1738).....	50
2.6.	Mevlevîhane'nin Fiziki ve Mimari Özellikleri.....	52
2.7.	Mevlevîhane'nin Kütüphanesi	57
2.8.	Mevlevîhane'nin Türbesi.....	58
2.9.	Mevlevîhane'nin Vakıfları.....	60
2.10.	Kütahya Ergûniyye Mevlevîhanesi'nin Son Dönemleri.....	63
2.11.	Mevlevîhane'nin Musiki Tarihi İçerisindeki Yeri.....	64
SONUÇ		68
KAYNAKÇA		70
EKLER.....		77

KISALTMALAR

c.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
DİA.	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
İA.	: İslam Ansiklopedisi
İSTEM	: İslam Tarih Edebiyat ve Musiki
ö.	: Ölüm tarihi
s.	: Sayfa Sayısı
TDV.	: Türkiye Diyanet Vakfı
Trs.	: Tarihsiz
TTK.	: Türk Tarih Kurumu

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Mevlânâ Türbesi.....	8
Şekil 2. Mevlânâ'nın Sandukası	9
Şekil 3. Kütahya Mevlevîhanesi Girişi.....	32
Şekil 4. Ahmed Halis Çelebiye ait baş taşı.....	47
Şekil 5. Kütahya Mevlevîhanesi'nin vaziyet planı).....	52
Şekil 6. 1835-1839 yıllarına ait tamir kitabesi.....	54
Şekil 7. Semahanede bulunan minber.....	55
Şekil 8. Semahanenin mescid görünümü.....	55
Şekil 9. İstanbul Mevlevî topluluğunun 1.10.1987'de Kütahya Mevlevîhanesi'nde yaptıkları törenden bir kesit.....	56
Şekil 10. Semahanenin ortasında bulunan kuyu	56
Şekil 11. Ergûniyye Mevlevîhanesi Kütüphanesi'ndeki kitap listesi.	57
Şekil 12. Türbe girişindeki kemer.	58
Şekil 13. Türbenin içindeki sandukalardan bir görüntü.....	59
Şekil 14. Ergûniyye Mevlevîhanesine ait bir vakfiyenin Hatime Sayfası	60
Şekil 15: Kütahya Mevlevîhanesi'nin cümle kapısı. Kaynak: Parlak, Tanrıokur, DİA.	77

GİRİŞ

I. Araştırmanın Konusu

İnsanlık tarihinin en eski medeniyet merkezi konumda olan, Avrupa ve Asya'nın birleştiği Anadolu tarihi geçiş yollarının merkezinde kalmaktadır. Anadolu Selçuklu Devleti önemli geçiş yolları üzerinde kurulması, birçok İslam aliminin ve tarikat ehlinin, başta Konya olmak üzere birçok şehrin önemini artırmıştır. Bunlardan ikisi Sultan Bahaddin Veled ve oğlu Mevlânâ Celâleddin Rûmi'dir.

Mevlânâ tüm eserlerini Anadolu'da ortaya koymuş ve fikirlerini buradan dünyaya anlatmıştır. Konya merkezli birçok Mevlevihane, Türk İslam kültür ve medeniyetinin gelişmesi ve bölgeyi geliştirmesinde katkı sağlamıştır. Mevlevihaneler başta İslam sonrasında Mevlevîlik fikrinin Anadolu ve çevresinde yayılmasında büyük bir görev üstlenmiştir. Bunlardan Konya, Karahisar (Afyon) ve Kütahya Mevlevîhaneleri ilk olanlardır.

Kütahya Mevlevîhanesi Mevlevîhanelerin üçüncüsüdür. İlk şeyhi olarak Celâleddin Ergûn Çelebi olmasından dolayı Ergûniyye Mevlevîhanesi şeklinde bilinmektedir.

Kütahya Mevlevîhanesi bazı dönemler yönetsel açıdan boşluklar yaşamış olmasına rağmen günümüze kadar ulaşma imkânı bulmuştur. Ancak yine de ilgisiz kalan Mevlevîhanelerden birisi olduğunu söylemek mümkündür. Ergûn Çelebi'den sonra birçok postnişin görev yapmış ancak Mevlevîhane özellikle Timur'un Anadolu'yu istila etmesiyle birçok açıdan olumsuz etkilenmiştir. Mevlevîhane olarak varlığını Cumhuriyete kadar korumuş ancak tekke ve zaviyelerin kapatılmasıyla son bulmuştur. Günümüzde Dönerler Camii olarak hizmet vermektedir.

II. Araştırmanın Amacı

Kütahya Ergûniyye Mevlevîhanesi, Mevlevîhanelerin üçüncüsü ve ilk mimari örneklerinden birisidir. Bu bağlamda, Mevlevîhane bir mescid olarak kullanılsa da yapı tam olarak bir mescid özelliği göstermemektedir. Bu yapı bir semahane ve türbe formunda dizayn edilmiştir. Kütahya Ergûniyye Mevlevîhanesi Mevlevî kültürü ve tarihi

açısından önemli bir yapıdır. Bu nedenle tezin başlangıcı olan 2021-2022 tarihi itibarıyla tarihi açıdan incelenmesi ve yeniden ele alınmasına zemin oluşturacak çalışmalara başlanmıştır.

Bu tez kapsamında; Kütahya Ergüniyye Mevlevîhanesi'nin Mevlevîlik ve Mevlevîhaneler arasındaki yeri saptanmış, Mevlevîhane'nin Celâleddin Ergün Çelebi'den İsmail Hakkı Çelebi ve günümüze kadar uzanan tarihi serüveni incelenmiş; yapının idari ve yapısal değişiklikleri incelenmiş, özellikle 19. Yüzyıllarda gerçekleşen tadilatlar neticesinde Mevlevîhane'nin son dönem tarihi hakkında bilgiler elde edilmiştir.

Mevlevîhane'nin tarihi açıdan en önemli dönemi ise Mustafa Sâkib Dede'nin Postnişin olarak Mevlevîhane'nin başına geçmesiyle yeniden canlanmıştır. Mevlevîlik açısından önemli bir yere sahip olan Kütahya Ergüniyye Mevlevîhanesi 19. Yüzyılda geçirdiği tadilat ve tamiratlarla günümüzdeki formunu almıştır. Ancak Tekke ve Zaviyelerin kapatılmasının ardından II. Abdülhamid döneminde dergâha eklenen mimberden dolayı mescid olarak varlığını sürdürmüştür. Günümüzde ise “Dönenler Camii” olarak hizmet vermektedir.

Kütahya Ergüniyye Mevlevîhanesi hakkında en önemli eser Mustafa Sâkib Dede'nin *Sefine-i Nefise-i Mevlevîyyân* adlı eseri bizlere bilgiler vermektedir. Kütahya Mevlevîhanesi hakkında genellikle mimari özellikleri ve musiki alanda çalışmalar kaleme alınmıştır. Yapılan inceleme sonucu Mevlevîhane'nin genel tarihi hakkında kaynaklarda yeterli bilgi bulunmamasının yanında Kütahya Çelebileri'nin hayatları incelendiğinde Mevlevîhane'nin tarihi üzerine bilgilere ulaşılmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde Mevlânâ ve Mevlevîliğin kısa tarihi hakkında Ahmet Kabaklı'nın “Mevlânâ”, Şefik Can'ın “Mevlânâ Hayatı Şahsiyeti Fikirleri”, Mustafa Kara'nın “Mevlânâ ve Mevlevîlik”, Abdülbaki Gölpınarlı'nın “Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik” adlı eserleri ve bu eserler gibi birçok eserden faydalanılarak hazırlanmış tez, makale ve müstakil eserlerden faydalanılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise Kütahya Mevlevîhanesi, tarihsel süreci, geçirdiği dönemsel değişimler, Mevlevîhane'de görev yapan postnişin ve türbedâr ele alınmıştır. Eserin tarihsel araştırılmasında, Kütahya Ergüniyye Mevlevîhanesi'nin ve

postnişinlerinin ve türbedârlarının dönemleri hakkında bilgiler ele alınmıştır. Ayrıca çalışma içerisinde bibliyografya olacak çeşitli yayınlara ulaşılmış ve tarihi bağlamda Mustafa Sâkib Dede *Sefine-i Nefise-i Mevleviye* adlı eserinden faydalanılarak Mevlevîhane’de görev yapan şeyhleri ve türbedârları hakkında bilgiler dikkate alınarak, Mevlevîhane’nin tarihsel süreci araştırılmasında; İSAM, YÖKTEZ’den elde edilen eserlerin yanında birçok Mevlevilik ve dönem tarihi hakkında yapılan araştırma ve yazılı eserlerden faydalanılmıştır. Nitekim bu konuda Betül Saylan’ın “Mevlânâ Ailesi ve Mevlevilikte Çelebilik Makamı” ve Mustafa Sâkib Dede’nin Gözünden Kütahya Mevlevîhanesi ve Celâleddin Ergûn Çelebi” yayınları; Bilal Kemikli’nin farklı tarihlerde yayınladığı “Mevlevi Kültürünün Önemli Merkezlerinden Biri Olarak Kütahya ve Kütahya Mevlevi-hanesi” yayınlarından faydalanılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

MEVLÂNÂ VE MEVLEVİLİK

1.1. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin Hayatı

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin 30 Eylül 1207/6 Rebiülevvel 604 yılında günümüz Afganistan sınırları içerisinde halan Horasan bölgesinde bulunan Belh şehrinde dünyaya gelmiştir. Mevlânâ'nın asıl adı Muhammed Celâleddîn'dir. Babası onun ilimi konulara yatkınlığından dolayı kendisine “Hüdâvendigar” adını vermiştir. Babası Sultanu'l-Ulema Bahaeddin Veledi annesi ise Münime Hatun'dur.¹

Mevlânâ'nın nesebi hakkında bazı görüşler ileri sürülmüştür. Onun nesebinin Ebubekir Sıddık'a dayandırılanlar bulunmaktadır. Ancak bu bağın kan hısımlığı olarak değil de huy benzerliğinden dolayı olduğu ifade edilmiştir.² Genç yaşlarda Konya'da ders okuttuğu ilim ve irfana yöneldiği dönemde kendisine duyulan sevgi ve muhabbetten dolayı “Mevlânâ” ismi verilmıştır. “Rumi” ismi ise Anadolu'nun vilayeti olan Konya'da yaşadığından “Anadolulu” manasında kullanılmıştır.³

Mevlânâ'nın babası Bahaeddin Veled devrin ulularındandır. Bahaeddin Veled yaşadığı bölgelerde insanları İslamî bir yaşam sürmesi için davet etmiştir. Belh halkı Veled'in insanlarla iyi ilişkiler kurmasından dolayı kendisine saygı göstermişlerdir. Ancak Veled'e halk tarafından bu denli saygı ve sevgi gösterilmesi Sultan Harezmsah'ı rahatsız etmiştir. Kendisini Sultana şikâyet eden bazı kimseler rüyalarında Hz. Muhammed'i gördüklerini ve Veled'e “Sultanu'l Ulema” lakabının verildiği söylentisi ile halk nezdinde daha da itibar kazanmıştır. Bu durumdan iyice rahatsız olan Sultan'ın emri ile Belh'ten çıkarılmış ve Konya'ya göç etmek zorunda kalmıştır.⁴

¹ Reşat Öngören, “Mevlânâ Celâleddîn-i Rumi”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2004), 29/441.

² Bediüzzaman Fûrunzafer - Çeviren: F. Nafiz Uzluk, *Mevlâna Celâlettin* (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1963), 7-8.

³ Ayşegün Sutekin, *Hiz. Mevlânâ ve Mevlevilik Felsefesinin Batılı sanatçıların Eserlerinde Konu Olarak Yer Alması* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Resim Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 5.

⁴ Şefik Can, *Mevlânâ Hayatı Şahsiyeti Fikirleri* (İstanbul: Ötüken Yayınları, 1999), 33-34.

Veled Belh'ten ayrıldıktan sonra ilk olarak Nişabur'a gitmişti. Burada Feriddin-i Attar ile görüşmüştür. Attar Mevlânâ'nın cevherine varmış ve ona “*Esrar Name*” isimli eserini hediye etmiştir.⁵ Attar kervanın Nişabur'da konakladığı sürede Mevlânâ'nın önemli bir adam olacağının farkına varmıştır. Bu hususta şunları söylemiştir: “Subhanallah, bir derya bir ırmağın peşine düşmüş gidiyor.”⁶

Kervan Nişabur'dan ayrıldıktan sonra önce Bağdat'ta sonra Hicaz ve Şam'a uğramıştır. Daha sonra Erzincan Akşehir'e gelen Bahaeddin Veled burada Sultan alâeddin Keykubat ile görüştüğü rivayet edilmektedir.⁷ Daha sonra Anadolu'ya yönelmişlerdir. Karaman Larende'ye gelen göç kervanı halkın ve emirin sevgi ve hürmetleri ile karşılaşmışlardır.⁸

Larende'de bir süre ikamet ettikten sonra Sultan Alâeddin Keykubat tarafından Selçuklu başkenti Konya'ya gelmişlerdir.⁹ Bahaeddin Veled, sultanın ve hizmetkarlarının büyük ısrarlarına rağmen sarayda yaşama tekliflerini reddetmiştir. Çünkü dünya malına meyletmeyen bir kişiliğe sahiptir. Hatta Sultanın kendisine gönderdiği hediyeleri geri çevirmiştir. Kendisi de dedeleri gibi gaza yoluyla elde ettiği mallar ile geçinmeyi tercih etmiştir.¹⁰ Ancak Veled sultana medreseye yerleşmek isteğini iletmış ve Altun Aba Medresesi'ne yerleşmiştir.¹¹ Ancak Veled iki yıl sonra 1234 yılında vefat etmiştir.¹²

Babasının ölümü üzerine bir süre yas tutan Mevlânâ daha sonra Seyyid Burhaneddin Muhakik-ı Tirmizi Anadolu'ya gelince dokuz yıl gibi uzun bir süre gönül sohbetlerinde bulunmuşlardı. Gençlik döneminde Konya'ya gelen Mevlânâ burada babası ve Seyyid Burhaneddin'den tasavvuf dersleri almıştır. Daha sonra Halep ve Şam'a giderek İbn-i Arabi, Saadeddin Hamevî, Osman er Rûmî, Evhaduddin Krimânî gibi

⁵ Ahmet Kabaklı, *Mevlânâ* (İstanbul: Toker Yayınları, 1975), 19.

⁶ Kabaklı, *Mevlânâ*, 19.

⁷ Feridun bin Ahmed-i Sepehsalar, *Mevlânâ' ve Etrafındakiler* (İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser, 1997), 22-23.

⁸ Can, *Mevlânâ'nın Hayatı*, 36.

⁹ Kabaklı, *Mevlânâ*, 22.

¹⁰ Can, *Mevlânâ'nın Hayatı*, 39.

¹¹ Kabaklı, *Mevlânâ*, 39.

¹² Kabaklı, *Mevlânâ*, 43-45.

devrin önemli mutasavvıfları ile görüşmüştür.¹³ Bu gönül sohbetleri Mevlânâ'nın hayatında dönüm noktası olmuştur. Bu sohbetler, Mevlânâ'nın ilmi ve ahlaki açıdan gelişmesi doğrultusunda basamak olmuştur. Mevlânâ, ilmi açıdan kendisini geliştirmiş ve halk ile ilim hakkında hasbi halde bulunmuştur. Sonra Şems ile gönül sıralarına erişmiş, Kuyumcu Salahaddin ile sohbet çağına ermiştir. Olgunluk devrinde Hüsameddin Çelebi ile sırların yazıya aktarıldığı o kutlu eserin yazım devrini nihayete erdirmiştir. Mevlânâ hayatı boyunca tek hedefi aşk ile Allah'a kavuşmaktır. Mevlânâ hayatının tamamında ilim ve irfanla geçen ömrü 17 Aralık 1273'te Konya'da sona ermiştir. Vefat haberi sesinin ulaştığı her yerde büyük üzüntü ile karşılanmış ve kendisini seven herkes yasa bürünmüştür.¹⁴

Mevlânâ'nın ilk Eşi Gevher Hatun'dan iki oğlu, ikinci eşi Kerra Hatun'dan ise bir kızı ve bir oğlu dünyaya gelmiştir. Üç oğlundan en büyüğü Mevleviliğin kurucusu ve ikinci piri kabul edilen Sultan Veled'tir. Sultan Veled'in tam adı Muhammed Bahâüddin İbn Mevlânâ Celâleddîn'dir. "Sultan Veled" kelime manası "Sultanoğlu" anlamına gelmektedir.¹⁵

Mevlânâ'nın hayatındaki en önemli dönüm noktası Şems-i Tebrizi ile karşılaşmasıdır. Şems, Mevlânâ'nın neredeyse düşünce hayatında bir ayna olarak kendisini onda seyretmiştir. Şems Mevlânâ'nın olgunlaşmasından sonra bir gece ansızın Konya'yı terk etmiştir. Mevlânâ daha sonra birçok gönül dostu ile sohbet etse de Şems'in yerini kimse dolduramamıştır.¹⁶

1.2. Mevlevilik

Mevlevilik 13. Asrın sonlarında Mevlânâ'nın ölümünün ardından Konya'da Mevlânâ'nın oğlu Sultan Veled, Hüsameddin Çelebi ve torunu Arif Çelebi tarafından kurulmuş ve Mevlânâ'nın soyunun devamı olan Çelebiler sürdürmüştür. Ancak

¹³ Hasan Baran Fırat, *Mevlevîhanelerin Akustik Özelliklerinin Değerlendirilmesi: İstanbul Mevlevîhaneleri* (İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Yapı Bilgisi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2015), 9-10.

¹⁴ Kabaklı, *Mevlânâ*, 79.

¹⁵ Hülya Küçük, *Sultan Veled ve Maârifi* (Konya, 2005), 41.

¹⁶ Gülten Çağrı, *Günümüzde Mevlevilik ve Mevlevilikte Değişim Olgusu: Konya ve Bursa Mevlevileri Üzerine Nitel Bir Çalışma* (Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi, Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 62.

Mevlevilik 14. Asrın başlarında Mevlânâ'nın kendisini seven ve takip eden öğrenciler, dostları ve müritleri tarafından kurulduğunu ifade etmek daha doğru olacaktır.¹⁷

Buradan da anlaşıldığı üzere Mevlânâ'nın tarikatın kurulması hususunda bir eylemi olmamıştır. Nitekim o hiçbir zaman şeylik ve pirlık davası gütmemiştir.¹⁸ İlk Mevlevî temsilcilerinden birisi Hüsâmeddin Çelebi'dir. Ancak tarikatın temel kurallarını, usul ve adabını, sema ayinlerini düzenleyen, diğer bir ifade ile tarikatı sistemleştiren Sultan Veled'tir. Babasının izinden gidip onda öğrendiklerini halka anlatarak, onun görüşlerinin doğru bir şekilde anlaşılması, dervişlerin ve halkın bu fikirleri özümsemesi için çaba sarf etmiş, Mevlevilik geleneğinin başlamasında önemli bir rol oynamıştır.¹⁹

Mevleviliğin ilk dergâhı Hüsâmeddin Çelebi tarafından, Mevlânâ'nın kabrinin üzerine türbe yaptırarak temelleri atılmıştır. Türbenin bulunduğu alan, Selçuklu Devleti'nin önceleri gül bahçesi olarak kullandıkları bir alandır. Sultan Alâeddin Keykubat tarafından Sultânü'l-Ulemâ Bâhaeddin Veled'e verilmiştir. Bahâeddin Veled ve Mevlânâ'nın kabirleri burada bulunmaktadır. Ancak Çelebi türbeden ileri gitmemiştir. Hüsâmeddin'in vefatının ardından, posta geçen Sultan Veled, türbenin yanına bir tekke yaptırmıştır. Böylelikle bu tekke de sohbetleri ve sema ayinlerini dervişlerle birlikte uygulamaya başlamıştır. Günümüze kadar ulaşan bu türbe ve tekke Mevleviliğin ilk Mevlevîhanesi'dir.²⁰

Sultan Veled hayatı boyunca dedesi ve babasına layık bir evlat olarak geçirmeye çalışmıştır. Bu doğrultuda atalarının izinden giden iyi bir şeyh olarak ömrünü geçirmiştir. Sultan Veled 10 Receb 712 (11 Kasım 1312) tarihinde Konya'da vefat etmiştir.²¹ Sultan Veled'in vefatının ardından tarikatın başına oğlu Ulu Arif Çelebi geçmiş ve tarikatın gelişimi ve kökleşmesi için büyük gayret göstermiştir. Ulu Arif Çelebi karakter olarak Mevlânâ'ya benzemekte olup, birçok vakıf kurarak dergâhın maddi kazanımlarını

¹⁷ Mustafa Kara, *Mevlânâ ve Mevlevîlik* (Ankara: T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü 3092, 2007), 77.

¹⁸ Abdulbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik* (İstanbul: İnkılap Yayınları, 2006), 35.

¹⁹ Rıza Duru, *Mevlevîname Çeviri Metinler ve Resimlerle Batılı Seyahatnamalarında Mevlevîlik* (Konya: Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2012), 7.

²⁰ Esin Bayru Çelebi, *Uluslararası Mevlânâ Vakfı'nın Çalışmaları* (Konya: Selçuk Üniversitesi Mevlânâ Araştırma ve Uygulama Merkezi, ts.), 62.

²¹ Veyis Değirmençay, "Sultan Veled", *Diyanet İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009), 37/521.

artırmıştır. Onun bu girişimleri daha çok insana ve bölgeye Mevleviliğin ulaşmasını sağlamıştır.²²

Şekil 1. Mevlânâ Türbesi.²³

Ulu Arif 24 Zilhicce 719 (5 Şubat 1320)'de vefat etmiştir.²⁴ Onun vefatının ardından Mevlevilik postuna Çelebi soyundan gelenler oturmuştur. Çelebilik; Mevlânâ'nın babasının soyundan gelen en büyük erkeğin başa gelmesi anlamına gelmektedir. Mevlevilik tarihinde Hüsameddin Çelebi, hariç başa geçenlerin tamamı Mevlânâ'nın soyundan gelenler olmuştur. 1925 yılında ise Tekke'nin kapatılmasına kadar ki süre 31 Çelebi Mevlevilik postuna oturmuştur.²⁵

²² Kara, *Mevlânâ ve Mevlevilik*, 70.

²³ Semra Yılmaz, *Türbe Ziyaretlerinin Sosyolojik Anlamı (Şeyh şaban-ı Veli ve Mevlâna Türbeleri Örneği)*, (Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012), 194.

²⁴ Tahsin Yazıcı, "Ârif Çelebi", *Diyanet İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991), 3/363.

²⁵ Mehmet Önder, *Mevlânâ ve Mevlevilik* (İstanbul: Aksoy Yayıncılık, 1998), 261.

Şekil 2. Mevlânâ'nın Sandukası.²⁶

1.3. Mevlevîlik Eğitimi

Mevlevîlik; bireyin Allah için kendisini bulma yolundaki gayretidir. Mevlevî dergâhlarında bu gayret tam bin bir günlük bir çile eğitiminden geçerek gerçekleşmektedir. Can²⁷ denilen Mevlevîlik yoluna girmiş kimse bu bin bir günlük süreç içerisinde tarikat kuralları çerçevesinde sınanmaktadır. Nitekim bu sınamanın asıl amacı tasavvuf yolunun zorluklarını kişiye göstermek ve Mevlevîliğin bir yaşam tarzı olduğunu göstermektedir. Mevlevîlik eğitiminde dervişan'a (can'a) başta sabır, azim, sevgi ve tevazu gibi insanı olgunlaştıran değerler kazandırılmak istenir.²⁸

Mevlevîlikte eğitimin temelinde Mevlânâ'nın öğretileri yatmaktadır. Mevlânâ, Medrese eğitimin yanında Fars, Arap ve Hint edebiyatıyla ilgilenmiştir. Bunlarında

²⁶ Yılmaz, *Türbe Ziyaretlerinin Sosyolojik Anlamı*, 194.

²⁷ Can dergâha kabul edilmek için gönüllü dervişlere verilen isimdir. Barihüda Tanrıkorur, "Mevlevîlik İnsanı İyi Bir Müslüman Yapmayı Hedefler", *Röportaj Somuncu Baba*, (2007), 39.

²⁸ Gökçe Uysal, *Mevlevîlik Geleneğindeki Sema Töreni Hareketlerinin Seramik Formlara Yansıması* (Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Seramik Anasanat Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2016), 39; Fuat Yöndemli, *Mevlevîlikte Semâ Eğitimi* (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2004), 17.

yanında Rumca öğrendikten sonra Yunan filozoflarının eserlerini incelemiş ve bakış açılarından faydalanmıştır.²⁹

Mevlevî üstadları da Mevlânâ'ya ait fikir ve görüşleri yeni metotlarla kendilerini takip eden kimselere aktarmışlardır. Mevlevîlikte ilk basamak olan ahlaki erdeme ulaşmak için gayret sarf eden dervişler, kendilerine rehberlik yapan şeyhleri aracılığıyla talim ve terbiye eğitiminden geçmektedirler. Bu eğitimlerle talebeler kibirli olmaktan tevazu sahibi olmaya, öfkesine hâkim olarak uysal kimseler olmaktadır. Başka bir ifadeyle Mevlevî adabıyla eğitilen kimse nefisini terbiye ederek pir-u pak olan iman ehli, aşkın kavurduğu ateş ile yanıp tutuşan kimselere dönüşmektedirler.³⁰

Mevlevî dergâhlarında nefis terbiyesinin yanında diğer ilimler üzerinden eğitimlere yer verilmiştir. Mevlevîlikte okunan arasında; sosyoloji, psikoloji, tıp, astronomi, hayat bilgisi gibi eğitimler verilmektedir. İnsanın ruhunu okşayıp, coşku ve heyecanın artması için dersler arasına dahil edilen sema ve musiki eğitimi ile de farklı bir eğitim uygulamışlardır.³¹

Mevlevîlikte, tasavvuf eğitiminin önemli bir parçası ve bireyin duygularına hitap eden musiki zikrullah esnasında farklı müzik aletleri eşliğinde seslendirilen ilahiler ve kasidelerde birlikte gelişmiştir.³² Mevlevîlik dergâhında her şey belirli kural ve disiplinlere göre belirlenmiştir. Bu kurallar dergâhta bulunan şeyh ve talebeler dahil hiç kimse dışına çıkamaz. Sofra adabından, oturma adabına, yemeğin yenilmesi, tennurenin giyiş adabı, sikkenin takılma şekli, selamlaşmadan konuşmaya ve nasıl yatmaları gerektiğine varıncaya kadar her şey bu kurallara göre belirlenmiştir.³³

Ehl-i Sülû daima edebe riayet etmek zorundadır. Özü sözü bir olmalı, şeyhin sözünden çıkmamalıdır. Modern eğitimin taklit edildiği Mevlevîlikte gözlem metoduyla

²⁹ Seddar Ösen, *Osmanlı Devlet ve Toplum Hayatında Mevlevîlik (19.Yüzyıl)* (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2015), 31.

³⁰ İhsan Kara, *Din Hizmetleri ve Tasavvuf*, “Din Eğitimi”, *Diyanet İlmi Dergisi* 42 (2006), 21.

³¹ Fuat Yöndemli, *Mevlevîlikte Semâ ve Musiki* (İstanbul: NKM Yayınları, 1997), 25.

³² Nuran Çetin, “Halvetilik’te Cehri Zikir Usûlü ve Mûsiki-Amasya’daki Halvetî Tekkeleri”, *Bildiri Kitabı* (Amasya Uluslararası Mûsiki Sempozyumu, Amasya, 2017), 186.

³³ Yöndemli, *Mevlevîlikte Semâ ve Musiki*, 184.

talebeler eğitimcileri aracılığıyla dergâhtaki adap ve erkânı öğrenir ve kendisine rehber aldığı mürşide benzemeye çalışırlar.³⁴

Mevlevîlik eğitiminin temelinde “safa nazar” prensibi yatmaktadır. Safa nazar, hiç kimseye kötü gözle bakmaz ve her şeyi hoş görmektir. Bu Mevlevîlikte her talebenin yapması gereken bir durumdur.³⁵ Bu eğitimi “Kim bir iyilikle gelirse, artık onun içi daha iyisi vardır”³⁶ ayeti ışığında yaparlar.

Mevlevî eğitiminden geçen dervişlere, dergâhta dilencilğe kesinlikle yer olmadığı öğretilmektedir. Onlar Allah’tan başkasına el açmazlar. Bu eğitimlerin sonucunda Mevlevîler, ne olursa asla dilencilik yapmazlar. Allah’ta başkasına el açmazlar. Mevlevîlikte dilencilik hususunda Mevlânâ’nın “*Biz kendi dostlarımıza dilencilik kapılarını kapamışız. Dostlarımızın ticaret, kitabet ya da herhangi bir el emeği ve alın teri ile geçinmelerini temin etmeleri için Peygamberin ‘Gücü yettikçe istemekten sakı’ sözünü yerine getirdik. ‘Bizim Müritlerimizden kim bu yolu tutmuşsa onun bir pul kadar kıymeti yoktur’ bu sözleri en iyi şekilde ifade etmektedir.*”³⁷

1.4. Mevlevî Ayın ve Erkânı

Tarikatlar içerisinde önemli bir yere sahip olan Mevlevîliğin, Mevlânâ tarafından belirlenmiş ayin ve erkânları, tekke ve zaviyesi, mensuplarına has özel kıyafetleri olmadığı bilinmektedir.³⁸ Mevlevîliğin bir tarikata dönüşmesi daha önce de zikrettiğimiz gibi Sultan Veled ile gerçekleşmiştir. Sultan Veled tarikatın usûl ve erkânının tespit edilmesi için çaba sarf etmiştir.³⁹ Sultan Veled ile birlikte kurumsallaşma yolunda önemli gelişmelerin yaşandığı Mevlevîlik, Pir Adil Çelebi döneminde, ayin ve erkânı tarikat halini almıştır. Ulu Arif Çelebi’nin seyahatleri ile her gittiği yerde bir zaviyenin

³⁴ Mehmet Demirci, “İnsan Eğitimi açısından Mevlevî Çilesi” (Mevlânâ ve İnsan Sempozyumu Bildirileri (tebliğler), İzmir: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007), 109.

³⁵ Çelebi, Asaf Halet, *Mevlânâ ve Mevlevîlik* (Ankara: Hece Yayınları, 2006), 116.

³⁶ Kasas, 28/84.

³⁷ Yöndemli, *Mevlevîlikte Semâ ve Musiki*, 79.

³⁸ Abdulbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ Celaleddin* (İstanbul: İnkılap Yayınları, 1999), 77-127.

³⁹ Gölpınarlı, *Mevlânâ’dan Sonra Mevlevîlik*, 47-48.

teşekkülüne çalışılmıştır. Tüm bu girişimler ile Mevlevîlik 14. ve 15. yüzyıllarda adap ve erkânı ile kuruluş ve yayılışı gerçekleşmeye başlamıştır.⁴⁰

İlk dönemlerden itibaren Mevlevî mukabelesi olarak bilinen sema'ın ayin anlamında kullanıldığı ve Sultan Veled devrinden beri semahanelerde ihya geceler diye bilinen kandillerde ve bayram arifelerinde icra edilmektedir.⁴¹ Mukabele ya da âyin-i şerif, Mevlevî tarikatına özel ritüeller, bireyin Allah ile birlikte olması, O'nunla hemhal olması ve tevhid inancının betimlediğinden dolayı muhafaza edilmesine özen göstermiştir. Öyle ki yeni nesillere âyin-i şerif'in öğretilmesi için âyin öğretimi ve uygulaması belirli kural ve esaslara bağlanmış, bunların dışına çıkılması ve değiştirilmesine imkân verilmemiştir.⁴²

Mevlevî âyin-i şerifi kâinat içre insan ve varoluşu betimleye ve ritüellerin uyum ve estetik ile sembolizme formunu meydana getiren sembolik ritüeller bütünü şeklinde tasvir edilmiştir.⁴³

Mevlevî mukabelesinin icra edildiği semahane etrafın ziyaretçi bölümünü belirten parmaklıklarla çevrili bir bölüm, iç kısmında da ayin okuyanlara ayrılmış mutriphâne⁴⁴ ve semâ etmek için belirlenmiş meydan-ı şerif şeklinde planlanmıştır.⁴⁵ Mevlevî âyini, mihtabın önündeki kızıl posta şeyhin oturup, sağ ve sol tarafında dedeler, müridler ve muhriplerin halka şeklinde dizilmesi ve ardından çekilen ismi-i celâl geceleri gerçekleştirilen âyin-i cem'den meydana gelmektedir.⁴⁶

Genel olarak sofra adabına benzeyen somat erkân⁴⁷ tarikatların neredeyse tamamında görülen muharrem aşş ve Mevlevî evrâdı⁴⁸ Mevlevî âyin ve erkânının temel

⁴⁰ Hüseyin Ayan, "Sefine-i Nefise-i Mevleviyân'a Göre Mevlevîlik", *Tebliğler* (8. Milli Mevlânâ Kongresi, Konya: Selçuk Üniversitesi, 1996), 38-39.

⁴¹ Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, 340.

⁴² Barihüda Tanrıkorur, "Geçmişte Mevlevî Âyin-i Şerifi" (Afyon Kocatepe Üniversitesi 1. Uluslararası Sultan Dîvânî ve Mevlevîlik Sempozyumu, Afyonkarahisar, 2010), 187-188.

⁴³ Ömer Tuğrul İnancer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014), 167-168.

⁴⁴ Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü* (İstanbul: Ağaç Kitapevi Yayınları, 2009), 187.

⁴⁵ İnancer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler*, s. 159.

⁴⁶ Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, 377-378.

⁴⁷ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, 242.

⁴⁸ Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, 385.

unsurlarındandır.⁴⁹ Bununla birlikte Mevlânâ'dan itibaren dönüş, anlayış ve yaşayış ile bütünleşen doğru tavır ve davranışlar sistemsel hale getirilmiştir. Bireyin dünyaya geldiği andan öldüğü ana kadar geçen zaman içerisinde tasavvufi incelik ve derinlik farklı mana ve hasletler yüklenerek, aşk ve cezbe ile başlatılmış ve sonlandırılmıştır. Mevlevî tarikatında ölüm “Şeb-i urs” ya da “Şeb-i ârus” şeklinde isimlendirilmiştir. Bunun yanında düğün gecesi, gelin-gerdek gecesi şeklinde kavramlar kullanılmıştır. Kısacası düğün, vuslat, ölüm gibi kavramlar tasavvufi bir veçhe büründürülmüştür.⁵⁰

Mevlevîlerin kendine has giysileri de bulunur. Mevlevî elbisesi, şalvar, dar kollu ince gömlek, Hayderî veya Hayderîye denilen yakasız ve kolsuz yelek, hepsinin üstüne Oniki İmam'a işaret eden ve topuklara kadar inen hırka, başta dal sikke, merasimlerde desterli sikke şeklindedir. Bunların yanında arakiyye, istiva, tennure, elidi nemed, destegül, hırka, kemet ve habbe de bulunmaktadır.⁵¹

1.5. Mevlevîlikte Sema

Semazenler, sema ayini esnasında evrensel hakikatleri iştirirler ve sonrasında bu hakikatlere göre yaşamaya gayret gösterirler. Bilindiği üzere Arapça da kelimeler yazılışlarına göre farklı manalara gelmektedir. Bundan dolayı Sema kelimesinin iştirmek haricinde farklı anlamlar taşımaktadır.⁵² Örneğin “سما” şeklinde yazıldığında gökyüzü, yükselmek, yücelmek anlamlarına gelmektedir.

Tasavvufi terim olarak sema, duyulan müziğin coşkusuyla, aşkla gelip dönmek dans etmek demektir. Mevlevî ayini olarak Sema, dergahlarda yer alan semahane adlı mekanlarda özel giysiler ve belirli kurallara göre gerçekleşir. Mevlânâ'nın bugün bildiğimiz şekli ile sema ettiğine dair kesin kanıtlar bulunmamaktadır. Omum, belirli kurallar doğrultusunda aşka geldiği her an coşkuyla döndüğü, bir yandan da ilahi aşk ile şiir söylediği ifade edilmektedir.⁵³

⁴⁹ İnançer, *Tasavvuf ve Sufiler*, 159-160.

⁵⁰ Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, 387-389.

⁵¹ Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, 391-396.

⁵² M. Ümit Menteş, *Hiz. Mevlana'nın Mirası Sema Ayini Semboller ve Anlamlar* (İstanbul: Cinius Yayınları, 2011), 26.

⁵³ Top, *Mevlevî Usul ve Adabı* (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2001), 29.

Mevlevî kaynaklarda sema törenlerinin şekillenmesi Mevlana'dan ardından Hüsameddin Çelebi ve Sultan Veled'in Mevlevîlik Tarikatını kurmasıyla meydana gelmiştir. Sema törenlerinin sistemleştirilmesi Sultan Veled ve oğulları zamanında olmuş ve sema ile ilgili kaideler belirlenmiştir. Lakin Sema'nın bugün bilinen şekilde uygulanması Pir Adil Çelebi ile gerçekleşmiştir.⁵⁴

Osmanlı'nın ardından kurulan Cumhuriyet rejimi ile 1928'de tekke ve zaviyelerin kapatılmasından sonra semahanelerde ayinler yapılması yasaklanmış, 1955'te ise Türk Ocağı tarafından yeniden düzenlenmeye başlamıştır. Günümüzde Kültür Bakanlığı tarafından sema törenleri düzenlenmektedir. 1989'da kurulan ve 1991'de çalışmalara başlayan Konya Türk Tasavvuf Müziği Topluluğu öncülüğünde organize edilen sema etkinlikleri, 2008'de UNESCO tarafından korunması gereken soyut kültürel miras olarak nitelendirilmiştir.⁵⁵

Mevlevîlikte sema; musiki ile aşka gelerek, Allah'ı zikretmek ve ona ulaşmaktır. Sema eden semazen, o sırada hayat ile bağlarını koparır ve dünyevi yaşamdan uzaklaşır. Bunu yaparken ruhindaki fazlalıklardan kendisini soyutlar. Allah ile yakınlaşır ve kendini onun yoluna adar. Bu durum semazen için görevden daha çok kalpten gelen istek ve arzudur. Semazen, semasını icra ederken büründüğü aşk onu izleyenler tarafından da açıkça görülmektedir.⁵⁶

Tasavvufta ise sema, aşk ve cezb ile Allah'a ulaşmanın özlemi içerisinde sufinin masivaya yüz çevirerek kendinden geçmesidir. Ruhun derinliklerine inen, insanın ruhunu okşayan bir nağme, güzel bir ses, etkili bir şiir, sufinin cezbe gelmesini sağlayabilir, bu coşkuyla ayağa kalkarak kendi etrafında dönerek sema edebilir.⁵⁷

Sema Allah ile kul arasında bir vasıta olup, Mevlevîlerde bu vasıta ile Allah'a bağlılıklarını ve inançlarını dile getirirler. Kendi ibadetlerini aşkla yaparken benliklerindeki kötü duygu ve tefekkürlerden, kıskançlık ve hasetten arınır, egolarından

⁵⁴ Önder, *Mevlânâ ve Mevlevîlik*, 183.

⁵⁵ Uysal, *Mevlevîlik Geleneğindeki Sema Töreni*, 19.

⁵⁶ Can, *Mevlânâ'nın Hayatı*, 263.

⁵⁷ Önder, *Mevlânâ ve Mevlevîlik*, 222.

sıyrılır. Allah'ın insana üflediği ruhun o ilk hali gibi saf ve temiz halleri ile Allah'ın karşısında ne çaresiz oldukları ve her hali ile Allah'a teslim olduklarını göstermektedir.⁵⁸

Sema eden bir semazenin dönmesi, kâinatın dönmesi, aynı şekilde güneşin, ayın ve yıldızların dönmesi gibi insanın topraktan gelip yine toprağa dönmesini temsil etmektedir. Sürekli bir gelişim ve değişim halindedir. Sema icra eden semazen kirlenmiş benliğinden sıyrılarak Allah'a teslim olur. Semazenlere göre her bir zerre Allah'a ait olduğu gibi kendileri ve ruhları da Allah'a aittir. Bu sebeptir ki dünyaya geldikleri o, saf kalarak, nefislerine hükmederek, dünyevi arzuların kölesi olmadan, yaptıkları hatalardan ders alarak, tövbe ederek olgunlukla Allah'a ulaşmalıdırlar.⁵⁹

1.6. Mevlevîlik'te Çelebilik Makamı

Çelebi kavramı hakkında birden fazla görüş bulunmaktadır. Kelimenin kökeni hususunda ortaya atılan görüşler hakkında kesin bir sonuca varılamamıştır. İleri sürülen görüşlerden en eskisi günümüzde de genel kabul gören, İbn Kemal ve Hasan Kâfi Akhisârî'nin risalelerinde ortaya koydukları, çelebinin Türkmen dilinde Allah'ın isimlerinden “çalap”tan geldiğidir.⁶⁰

“Çelebi” kelimesi hakkında W. Barthold'un *Encyclopédie de l'Islâm* için kaleme aldığı makale kelimenin iştikakı dört hususta incelenmiştir:

- Allah manasına gelen ve Türkçede addedilen *çalab*'dan, nispet eki olan “-i” ilavesi ile sıfat ismi yapılmıştır (K. Foy ve diğerlerinin Faraziyesi).
- İdhal mânasına gelen Arapça *calb* fiilinden türemiş; Mısır'da, Memlûkiler devrinde, *çalab* “kâtip” manasında kullanılmaktaydı (Tiesenhausen faraziyesi).
- İyi nutuk söyleyen anlamına gelen Rumca *χαλλιεπιής* kelimesinden tahrif edilmiş isimdir (Smirnov Faraziyesi).

⁵⁸ Uysal, *Mevlevîlik Geleneğindeki Sema Töreni*, 20.

⁵⁹ Uysal, *Mevlevîlik Geleneğindeki Sema Töreni*, 21.

⁶⁰ Mehmet İpşirli, “Çelebi”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993), 8/259.

- d. Kürtçede, asilzade, seyyar şarkıcı anlamına gelen *delebi*'den gelen isim; yine bugün Kürtçede Allah mânâsını ifade eden *deleb* kelimesi Türklere geçmiş olan *çalab* kelimesinin aslı şeklindedir (Marr faraziyesi).⁶¹

Çelebi; asil, zarif, okumuş, bilgili kimselere verilen unvan anlamında kullanılmakta; Türkmen dilinde Allah'ın esmalarından biri olan “Çalab”tan gelmektedir. Sonundaki nisbet “yâ”sı ile kelimeye “çalabî”, yani “Allah’a mensup, Allah’a bağlı” anlamı verilmiş ve telaffuzu zamanla “çelebi” şeklini almıştır.⁶² İbn Battûta “Çelebi”nin Anadolu’da “efendi” anlamında kullanıldığını zikretmiştir.⁶³

Mevlânâ'nın mirasının manevi temsilcisi olan Mevlevîlik, merkezîyetçi yapısını sağlayan en önemli faktör Çelebilik Makamıdır. “Allah’a bağlı” anlamına gelen ve Osmanlı’da alim, asil, zarif kimseler için “Çelebi” kavramı Mevlânâ'nın neslinden gelen kimseler için kullanılmaktadır.⁶⁴

Kütahya Mevlevîhanesi postnişini Çelâleddin Ergûn Çelebi de kendisine bir gün, muhiblerden birinin “Çelebi Efendi bunda mıdır?” diye nidâ etmesi üzerine; “Çelebi” bundadır, lakin ‘efendi’ bunda değildir” diye cevap vermiş ve aradaki farkı şöyle izah etmiştir: “Çalab” “Çelebi” ve “İlâhî” kelimeleri aynı manaya gelmektedir. Mensûb, mekânî ve mensubun-ileyh de lâ-mekânîdir. “Efendi” ve “mevlâ” kelimeleri de bu sebepten benzerdir” diyerek dervîşânı aydınlatarak, uyumsuzluğu gidermek için kendisine “çelebi efendi” olarak değil de sadece “çelebi” olarak hitap edilmesini tavsiye etmiştir.⁶⁵

Mevlânâ'nın mahdumu ve Mevlevîliğin kurucusu olan Sultan Veled'in (ö. 712/1312) irşad makamına oğlu Ulu Ârif Çelebi'yi (719/1320) bırakması ve onun kardeşleri Şemseddin Âbid Çelebi (ö. 739/1338) ve Hüsameddin Vâcib Çelebi'nin (ö.

⁶¹ Ettore Rossi, ““Çelebi” Kelimesi Hakkında Ebû S-Su’ûdâ Atfedilen Bir Fetva”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, Beletten* 2 (1954), 11-14.

⁶² İpşirli, “Çelebi”, 8/259.

⁶³ Ebû Abdullah Muhammed İbn Battûta Tancî, *Rihletü İbn Battûta, İbn Battûta Seyâhatnâmesi* (İstanbul: YKY, 2000), 408.

⁶⁴ İpşirli, “Çelebi”, 8/259.

⁶⁵ Betül Saylan, *Mevlânâ Ailesi ve Mevlevîlikte Çelebilik Makamı -Sefine-i Nefise-i Mevleviyân Örneği-* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Tasavvuf Bilim Dalı, Doktora Tezi, 2015), 21.

742/1342) ile devam etmesi, tarikatın Çelebiler tarafından temsil edilir hale gelmesini sağlamıştır.⁶⁶

Son makam çelebisi Abdülhalim Çelebi'nin torunu Celâleddin Çelebi (ö. 1416/1996), evlâd-ı Mevlânâ'dan ulaşan çelebilik silsilesini şu şekilde özetlemiştir: “Hz. Mevlânâ'nın vefatından sonra önce Çelebi Hüsameddin (683/1284), Sultan Veled'in ısrarına binaen postnişin olmuş; sonra Sultan Veled bu makama geçmiştir. İlerleyen zamanla Hz. Mevlânâ'nın türbesinin ve Konya Dergâhı'nın yapılması; Sultan Veled'den sonra Mevlevîliği oğlu Ulu Ârif Çelebi'nin, onun ardından da iki kardeşi Şemseddin Âbid Çelebi ve Hüsameddin'in Vâcid Çelebi'nin temsil etmesi; böylelikle tarikatın yavaş yavaş teşekkül etmeye başlaması; Konya Mevlânâ Dergâhı'nda evlâd-ı Mevlânâ'ya mahsus bir makamın oluşmasına yol açmıştır. Mevlevîlik tarihinde ilk olarak “Çelebi” unvanı alan, Hz. Mevlânâ'nın halefi Çelebi Hüsâmeddin'dir. Çelebi Hüsâmeddin'den bu unvanı olan Ulu Ârif Çelebi'dir. Böylece Ulu Ârif Çelebi'den itibaren onun soyundan olanlara “çelebi”, Hz. Mevlânâ'yı temsil eden makama “çelebilik makamı”; Mevlânâ'ya ulaşan çelebilere “zükûr çelebi”, ana tarafından ulaşan çelebilere “inâs çelebi” adı verilmiştir. Çelebi efendi olabilmek için zükûr çelebi olmak gerekir. Ana tarafından çelebilik makamına gelebilmiş tek kişi, Ebûbekir Çelebi'nin azledilmesiyle padişah fermanıyla yerine tâyin edilen III. Muhammed Çelebi'dir.”⁶⁷

Burada önemli olan husus ise Evlâd-ı Mevlânâ olanların isminden sonra “Çelebi” unvanı kullanılırken, evlâd-ı Mevlânâ'dan olmayanlarda ise isminden önce “Çelebi” ünvanı kullanılmaktadır. Çelebi Hüsameddin de olduğu gibi.⁶⁸

⁶⁶ Mete Ayşegül, “Mevlevîlikte Merkezîyetçilik: Çelebilik Makamı ve Tevcihâtı”, *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırmalar Dergisi* 48 (2021), 19.

⁶⁷ Celâleddin Çelebi, “Çelebi Efendi”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1993), 8/261.

⁶⁸ Top, *Mevlevî Usul ve Adabı*, 52.

İKİNCİ BÖLÜM

MEVLEVÎHANE GELENEĞİ: KÜTAHYA EGÛNİYE MEVLEVÎHANESİ

2.1. Mevlevîhaneler

Türklerin İslam'ı benimsemesi hususunda olduğu gibi, Anadolu'nun da Türkleşmesinde önemli katkıları olan unsurlardan birisi de derviş hareketleridir. Bu hareketlerden birisi de Mevlevîliktir. Selçuklu Devleti döneminde Mevlânâ'nın 1273 yılında vefat etmesinin ardından oğlu Sultan Veled Konya merkezli olarak babasının düşüncelerini ortaya koyan tarikatı kurmuş ve adına da “Mevlevîlik” ismini vermiştir. Kendine özgü kurallar ve ayinlerini semâ törenleri şeklinde icra edilen bir tarikat halini almıştır.⁶⁹

Mevlevîhaneler asırlar boyunca Anadolu, Balkanlar, Ortadoğu başta olmak üzere birçok bölgede varlık göstermişlerdir. Mevlevîhanelerin ilk günden itibaren bu denli yayılım göstermesinin ana sebebi, halkın ve idarecilerin bu davaya destek olması, şeyhlerin de halktan ayrılmamasından kaynaklanmaktadır. Özellikle Mevlevîhane ve şeyhlerin Mevlânâ'nın herkesi davet etmesi olgusu önemli bir etkidir.⁷⁰

Mevlevîhanelerin bu özelliği ile her din ve coğrafyadan insana duygu ve düşünce bakımından yön vermiştir. Mevlevîliğin kendine has bir ekol üretmesi ile bazı müesseseler ortaya çıkmıştır. Bunlar müesseseler için Mevlevîhane, Mevlevî Dergâh, Mevlevî Tekkesi, Mevlevî Asitânesi gibi isimleri kullanılmıştır. Bunlardan Mevlevîhane en geneli olarak, Mevlevî ayinlerinin yapıldığı, iâşe ve ibatesinin temin edildiği tarikat yapısıdır.⁷¹

Mevlevîhaneler, Sultan Veled ve Ulu Arif Çelebi döneminde bizzat Mevlevî halifeleri tarafından kurulmuştur. Mevlevî halifeleri toplu yolculuklar yaparak,

⁶⁹ Ş. Barihüdâ Tanrıkorur, “Türk Kültürü ve Mimarlık Tarihinde Mevlevîhane'nin Önemi ve Yeri” (Selçuk Üniversitesi 3. Mevlânâ Kongresi (Tebliğler) 12-14 Aralık, 1988, Konya: Selçuk Üniversitesi, 1989), 61.

⁷⁰ Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, 61.

⁷¹ Hasan Özönder, “Karaman (Larende) Mevlevîhanesi” (Selçuk Üniversitesi 2. Milli Mevlâna Kongresi (Tebliğler, Konya: Selçuk Üniversitesi, 1988), 144.

kendilerini ve yollarını, şehre, kasabaya, köye tüm halka tanıtıyorlardı. 16. Asırdan itibaren ise Mevlevî dergâhları beyler ve paşalar tarafından yaptırılmaya başlanmıştır.⁷²

İlk dönemlerde Mevlevî dervişleri ile varlık gösteren Mevlevîhaneler, zamanla devlet idarecilerinin de destekleri ile kurulmaya başlanmıştır. Bunlardan Peçoy Mevlevîhanesi 1665 yılında Gazi Hasan Paşa tarafından, Kayseri Mevlevihanesi 1675'te Bayram Paşa tarafından inşa ettirilmiştir.⁷³ Mevlevîhaneler zamanla devlet desteği almasıyla vakıfları artmış, her türlü tamirat, yenilenmesi ve diğer birçok gereksinimleri devlet ve vakıflar aracılığıyla karşılanmaya başlamıştır.⁷⁴ Birçok devlet adamı Mevlevilikle yakından ilgilenmiş, zaman zaman Mevlevîlerin desteğini almıştır. Hatta III. Selim ve sonrasında siyasi hayatta önem kazanmış, çelebiler sultanlara kılıç kuşatmıştır.⁷⁵

Melevîhaneler 1912-1913 Balkan Savaşı yıllarında fetih devirlerindeki dervişlerin işlevine benzer bir faaliyet içinde olduğu; Mevlevîhanenin birisi hastahâne olarak kullanılırken, diğerleri yardım toplama ve dağıtım faaliyetlerini gerçekleştirmiştir. Osmanlı'nın I. Dünya Harbi'ne girmesi üzerine Cihad-ı Mukaddes ilân olunca Mücâhidîn-i Mevlevîyye Alayı teşkil olunmuş, buna Anadolu'dan katılanlar Veled Çelebi'nin kumandası altında İstanbul'dan 1915 başlarında yola çıkmışlar, Konya-Halep üzerinden Şam'a oradan da Filistin Cephesine gitmişlerdir.⁷⁶

Sonuç olarak Mevlevilik ve Mevleviler başta Anadolu olmak üzere balkanlar ve Osmanlı topraklarının büyük kısmında sosyal ve siyasal etkinlik göstermişlerdir. Şunu da belirtmek gerekir ki; Mevlevîlerin siyasi faaliyetleri genel olarak savaşlarda mücahid olmadan ibarettir. Nitekim Devlet'in siyaset işleri ile çok fazla ilgilenmemişlerdir. Bu husus günümüzde de devam etmektedir. Osmanlı Devleti içerisinde kurulan başlıca Mevlevîhaneler şunlardır: Konya'daki Mevlânâ Dergâhı (Âsitane-i Aliyye), Bursa, Eskişehir, Gelibolu, Halep, Kastamonu, Karahisar (Afyon), Kütahya, Manisa, Mısır,

⁷² Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, 274.

⁷³ M. Fatih Çalışır, "Köprülü Sadrazamlar ve Süfi Çevreler", *Osmanlı'da İlmi Tasavvuf*, Osmanlı'da İlimler Dizisi 3 (İstanbul: İSAR Yayınları, 2018), 799.

⁷⁴ Yusuf Küçükdağ, *Mevlânâ Dergâhı Vakıfları* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1986), 33-35.

⁷⁵ Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, 274.

⁷⁶ Ferudun Ata, *Çankırı Mevlevihanesi* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 1995), 4-5.

Yenişehir (Rumeli) Mevlevîhaneleridir. Bunlardan başka da Mevlevihanelerden zaviye hükmünde 76 Mevlevîhane bulunmaktadır.⁷⁷

Kütahya Mevlevîhanesi açısından en önemli dönem Germiyanogulları Beyliği dönemidir. Nitekim Mevlevîhane'nin temellerinin atıldığı ve bölgedeki mevlevîliğin köylere kadar ulaşmasında beyliğin büyük tesiri olmuştur. Bu hususun daha iyi anlaşılması için bir sonraki bölümde geniş bilgiler verilmiştir.

2.2. Germiyanogulları Beyliği Döneminde Dinî Hayat

11. ve 13. Yüzyıllar arasında Müslümanların Anadolu'yu yurt tutmaları, Rumların ve Ermenilerin din olarak benimsedikleri Hristiyanlık ile Anadolu'nun yaşayan dini hayat içerisinde bir iç içeydi. Türkler Anadolu'ya geldiklerin de göç sırasında karşılaşılan kültürlerin izlerini ulaştıkları topraklara taşımışlardır. Bu dönemlerde Selçuklu Türkleri Sünniliği seçtikleri görülmektedir.⁷⁸

XI. yüzyıl ile birlikte ilk olarak Türkmen gruplar daha sonra da Selçukluların yaptığı fetih siyasetiyle Anadolu topraklarını İslâm ile buluşturmuşlardır. Bizanslıların Anadolu'ya egemen olma isteklerinin yanında Türklerin İslâm'ı yaymak için gazâ anlayışına dayanan mücadeleleri bir tür Hristiyanlığı ve Müslümanlığı karşı karşıya getirmiştir. Türk toplulukları, siyasi ve iktisadi yönden Anadolu'ya yayılmaya başlamış ve Hristiyanların terk ettiği bölgelere doğudan gelen göçlerle iskân bölgelerine yerleşmesine olanak sağlamıştır. Türkmenler İslâm'ı yaymak için geçtikleri bölgelere tekkeler kurup irşad etmeye başlayan şeyhler ve kolonizatör dervişler Anadolu'yu baştan ayağa kuşatmışlardı. Böylelikle bir taraftan İslâm yayılırken diğer taraftan da siyasî egemenlikleri sağlam temeller üzerine atılmıştır.⁷⁹

XII. yüzyılda Moğol akınlarının yıprattığı Selçukluların yerine beylikler sahneye çıkmıştır. Selçuklular döneminde ön planda olan Farsça beylikler dönemi ile birlikte

⁷⁷ Ata, *Çankırı Mevlevihânesi*, 5.

⁷⁸ Serpil Koyuncu, *Anadolu Selçuklu Dönemi Türk Kültür Hayatı* (Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2002), 16; İbrahim Kafesoğlu, "Selçuklu Devri Türk Araştırmaları", *Belleten Dergisi* 13/68 (Ankara 1992), 104.

⁷⁹ Kadir Özköse, "Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasında Tasavvufi Zümre ve Akımların Rolü", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7 (Haziran 2003), 254.

yerini Türkçeye bırakmıştır. 13. Yüzyılın ilk yarısında Farsça diline hâkim olmayan ve Türkçe konuşan halk arasında tasavvuf fikrini yayma düşüncesi taşıyan dini ve tasavvufi eserler oluşmuştur.⁸⁰

Yaşanan bu gelişmelerle birlikte Anadolu’da birçok tasavvufi akım ve zümreler oluşmuştur. Bu zümrelerin başında Yesevîlik, Sühverderiyye, Kübreviyye, Rifâiyye, Kazer’uniyye, Mevlevîlik ve bazı sosyal zümrelerdir. Aşık paşa bu zümreleri “Horasan Erenleri” başlığında dört grupta zikretmiştir: Gâziyân-ı Rûm, Âhiyân-ı Rûm, Abdalân-ı Rûm ve Bâciyân-ı Rûm.⁸¹

13. yüzyılın son dönemlerinde Kütahya ve çevresinde kurulan Germiyanogulları, 1240’da Babailer isyanı esnasında Selçuklu hizmetinde Malatya bölgesinde bulunmaktaydılar. Germiyanogullarının Batı Anadolu’ya ne zaman geldikleri kesin olarak bilinmemesinin yanında Harezm hükümdarı Celaleddin Mengüberti ile geldikleri düşünülmektedir. Yine Kerimüddin Alişir’in 1264 yılında öldürülmesi ve 1277 yılında gerçekleşen Cimri olayına karışmaları, bu dönemlerde batıya geldiklerini göstermektedir. 13. Asrın sonlarında Ankara Selçuklu emiri olan Yakub Bey, 14. Yüzyılın başlarında Beyliği kurmuştur. Bunun yanında İlhanlılar hakimiyetini de tanımıştır.⁸² Yakub Bey devri, Beyliğin en güçlü dönemidir. Yakub Bey’in hangi tarihte ve nerede vefat ettiği konusunda kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak onun Mısır ile mektuplaştığını düşünüldüğünde 1340’lı yıllarda vefat ettiği düşünülmektedir.⁸³

Germiyanogulları Beyliği Anadolu Beyliklerinin en önemlilerindendir. Ulu Arif Çelebi’nin 1312’de Denizli ve Kütahya ziyaretleri ile bölgede ve beylikte manevi nüfuz kurulmuştur. Ulu Ârif Çelebi ve Yakub Bey, Kütahya’daki görüşmelerinin ardından Melvevilerle ilişkilerini devam ettirmiş ve onları iktisadi açıdan desteklemiştir. Rivayete

⁸⁰ Özköse, “Anadolu’nun Türkleşmesi”, 255.

⁸¹ Ayrıntılı bilgi için Bkz.: Özköse, “Anadolu’nun Türkleşmesi”, 256-273.

⁸² İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi* (Ankara, 2011), 58; Mustafa Çetin Varlık, “Germiyanogulları” (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996), 14/33.

⁸³ Mustafa Çetin Varlık, “Germiyanogulları Beyliği”, *Türk Ansiklopedisi* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1999), 775.

göre 4 Aralık 1392’de yenilenen bir vakfiyesinde Karahisar’daki Mevlevihane’ye Arif Çelebi’nin adına bir kısım arazi ve akarat bağışlamıştır.⁸⁴

Eflâki, Ârif Çelebi ile birlikte Lâdik’e giderken yolda rahatsızlanmış, Kütahya’ya ulaştıkların da burada bulunan zaviyede bir süre istirahat etmiştir. Bu rivayette bahsi geçen zaviyenin Mevlevîliğin Kütahya’da ve çevresinde yayılmasında önemli rolleri Celâleddin Ergûn Çelebi tarafından kurulan Kütahya Mevlevîhanesi olduğu düşünülmektedir.⁸⁵

Germiyanogulları Beyliği, Mevlânâ’nın torunu Ulu Ârif Çelebi’nin 1312-1319 yılları arasında Yakub Çelebi’yi kendisine mürid yapmıştır. Bir rivayete göre Ulu Ârif Çelebi ile Yakub Çelebi’nin ilk başlarda çok fazla anlaşamadıkları; hatta Arif Çelebi’nin sohbetine ilgisiz kalan Yakub hakkında kaba, cahil ve velilerin aleminden habersizlikle suçlayarak çadırı terk etmiştir. Bu olayın ardından orduda çıkan karışıklıktan dolayı pişman olan Yakub Bey adamlarını gönderip özürlerini iletmiştir. Ârif Çelebi özrünü kabul etmiş ve külahını çıkarıp Yakub Bey’e göndermiş ve şöyle dua etmiştir: “*Külah onun başında oldukça, onun başına hiçbir büyük düşmandan zarar gelmez. Onun sunu hayırlı olacaktır.*” Ârif Çelebi kendi külahını Bey’e göndererek himmet göstermiş ve manevi himayesi altına almıştır.⁸⁶ Bu olayla birlikte Germiyan topraklarında Mevlevîlik tohumları filizlenmeye başlamıştır. 12. yüzyıl Anadolu’da aktif rol oynayan iki farklı koldan gelişmiştir. Bu kollardan ilki Arap aleminden gelen Irakîler olarak tanınan zühed ve takvaya, marifet ve vahdet-i vücud hakikatlerine önem veren arif sufileridir. Kadirilik ve Rifailiğin önde gelen isimleri ile tasavvufi düşüncelerinin teorisyenleri olan İbnu’l-Arabî ve Sadreddin-i Konevî bu kolun önemli temsilcilerindendir. Diğer kol ise Maverâunnehir ve Harezm’den gelen Horasaniler olarak bilinen ve cezbeyle önem veren bir düşünce olmuştur. Bu kolda da önde gelen isimler Necmuiddin-i Kübrâ, Fahreddin-i İrakî’dir. Bu iki kol 13. Yüzyılın ikinci yarısında Anadolu merkezli Mevlânâ ile birleşmiştir. Daha önce de zikrettiğimiz gibi Mevlevîhanelerin de etkisiyle Bağdat’tan Rumeli’ye Mevlevîlik hızlıca yayılmıştır. Anadolu’da hızla yayılması; Halvetiye,

⁸⁴ Rauf Kahraman Ürkmez, “Ârif Çelebi’nin Batı Anadolu Beylikleriyle Münasebetleri ve Mevlevîhanelerin Yaygınlaşması”, *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi* 10 (2019), 213.

⁸⁵ Ürkmez, “Ârif Çelebi’nin Batı Anadolu”, 213.

⁸⁶ M. Yaşar Ertaş, “Ahmed Eflaki’ye Göre Denizli’de İlk Mevlevîler”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 7/1 (2006), 89-90.

Nakşibendiyye ve Bayramiyye gibi tarikatlardan önde gelmesinde, belirli kurallara göre değil de tecrübe edilen bir bilim olarak algılanmakta ve bu düşünceyle aşk, cezbe, sema ve sefa gibi merhaleler üzerine kurmasındandır. Mevlevîlik öncelikle her kesimden insanı bünyesine dahil etmesi yayılmasında etkili olmuştur. Nitekim dini, dili, rengi ne olursa olsun herkese açık, tevazu dolu anlayışı ile halk başta olmak üzere birçok devlet adamının da ilgisini çekmiştir.⁸⁷

2.3. Kütahya Ergûniyye Mevlevîhanesi'nin Kuruluşu

2.3.1. Kütahya Tarihi

Kütahya, eski çağlarda *Kotiaieion* olarak isimlendirilmiştir. Kütahya M.Ö. VI. yüzyıllar arasında kurulduğu tarihi kaynaklarda zikredilmektedir. Nitekim Ezop'un doğduğu şehir olarak bilinmektedir. Şehrin tarihi hakkında çok fazla bilgi bulunmamaktadır. Şehir bir dönem Frigya hâkimiyetinde kalmıştır. V. yüzyılda Sultan Keykavus tarafından fethedilmiştir. İskender'in eline geçtikten sonra, şehrin idaresi Antigone tarafından yönetilmiştir. Romalılar zamanında Hristiyanlığın önemli merkezlerinden olmuştur.⁸⁸

Haçlı seferlerinden sonra bölge Bizans'ın Türklerin Marmara bölgesine yayılmasını durdurmak için en önemli bölgelerden birisi olmuştur. Nitekim Bizans İmparatorluğu Kütahya'nın sarp dağına burçlarla ve iki kat surla çevrili bir kalenin içinde bir şato kilise yaptırmıştır.⁸⁹

Kütahya, Kutalmışoğlu Süleyman Şah tarafından 1080'de fethedilmiş ve 1097 yılına kadar Selçuklu hakimiyetinde kalmıştır. Bir ara Bizans hâkimiyetine geçen şehir 1233 yılında yeniden Türk hâkimiyetine geçmiştir.⁹⁰

Kütahya Türkler tarafından ele geçirildikten sonra Selçuklu devletine bağlanmıştır. Malatya ve çevresinde Germiyanogulları'nın 1239 yılındaki Baba İshak

⁸⁷ Özköse, "Anadolu'nun Türkleşmesi", 255.

⁸⁸ Tayyib M. Gökbilgin, "Kütahya", *İslam Ansiklopedisi* (Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1977), 1119.

⁸⁹ Yusuf Dönmez, *Kütahya Ovası ve Çevresinin Fiziki Coğrafyası* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1972), 12.

⁹⁰ Mustafa Çetin Varlık, "Kütahya", *Diyanet İslam Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002), 26/580.

ayaklanması ardından bölgeye yönlendirildikleri rivayet edilmektedir. Germiyan Beyliği bölgeye geldiklerinde Kütahya'yı başkent ilan etmişlerdir.⁹¹

Germiyan Beyliğinin en güçlü dönemi Yakub Bey dönemi olan 1300 yılında bağımsızlığını kazanmıştır. Yakub Bey devrinde Osmanlıların beylikler üzerinde egemenlik kurması ikili ilişkilerin kötü olmasına neden olmuştur. Çavdar tatarlarının Germiyan beyliğini kışkırtması ile Karacahisar ve Pazar yerini bastıkları kaynaklarda zikredilmektedir.⁹²

Germiyan Beyliği hâkimiyetinde şehir ilmi faaliyetler ile dikkat çekmektedir. Kütahya Vacidiye, Yakub Bey, İshak Fakih ve Balabaniye medreseleri önemli eserlerdendir.⁹³ Günümüze ulaşan eserler arasında II. Yakub Çelebi külliyesi ve İshak Fakih Külliyesi yer almaktadır. Bu dönemde inşa edilen en önemli ve çalışmamızın konusu olan Mevlevîhane'de önemli eserlerdendir. Bu dönemde şehirde birçok vakıf kurulmuş ve bu vakıflar Osmanlı döneminde de varlıklarını sürdürmüştür.⁹⁴

Yıldırım Bayezid Kütahya sancak beyliği yaparken 1381 yılında Germiyan Beyi Süleyman Şah'ın kızı ile evlenmiş ve çeyiz olarak başta Kütahya olmak üzere, Tavşanlı, Emet, Simav şehir ve kasabaları Osmanlı hakimiyetine geçmiştir. Kütahya ilmi merkez olmasının yanında da dönemin Anadolu'da yükselen tasavvuf merkezlerinden birisi olmuştur. Yıldırım Beyazid'in eşi Devlet Hatun Mevlânâ'nın oğlu Sultan Veled'in torunudur.⁹⁵ Kütahya fetret devri ve Timur istilası sonrası birkaç kez el değiştirdikten sonra 1429 yılında Germiyan Beyi II. Yakub'un erkek evladı olmadığı için bölge tamamen Osmanlı hâkimiyetine geçmiştir. 1451 yılında Anadolu Beylerbeyliğinin merkezi Ankara'dan Kütahya'ya geçmiştir.⁹⁶

⁹¹ Mustafa Akdağ, *Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2014), 83-84.

⁹² Mustafa Çetin Varlık, *Germiyanogulları Tarihi (1300-1429)* (Ankara: Sevinç Matbaası, 1974), 33.

⁹³ İsmail Çiftçioğlu, "Germiyanogulları Dönemi Kütahya Medreseleri", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 15 (2006), 161.

⁹⁴ A. Osman Uysal, *Germiyanogulları Beyliğinin Mimari Eserleri* (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2006), 97; Varlık, "Germiyanogulları", 14/35.

⁹⁵ Kenan Ziya Taş, "Germiyan Tahtında İlk Osmanlı: Kütahya'nın Osmanlılara İlhakı Yıldırım Bayezid'in Kütahya Sancak Beyliği", *Uluslararası Batı Anadolu Beylikleri Tarih, Kültür ve Medeniyet Sempozyumu III: Germiyanogulları Beyliği, Kütahya* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2017), 15-17.

⁹⁶ Mustafa Çetin Varlık, "XVI. Yüzyılda Kütahya Şehri", *VIII. Türk Tarih Kongresi: 11-15 Ekim 1976-Ankara Genel Program* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1976), 1482.

Kütahya'nın bir beylik ve eyalet merkezi olması ve coğrafi konumuyla ticaret yolları üzerinde olması, uzun yıllar Bizans'a yakın uç beyliklerden birisi olması; bölgede tekke ve zâviyelerin armasına neden olmuştur.⁹⁷

Devlet Hatun ile Yıldırım Bâyezid ile evliliğinden sonra Germiyanogullarının çeyiz olarak Kütahya'yı Osmanlı'ya vermesinden sonra bölgedeki Mevlevilik fikri Osmanlı devlet ve toplum hayatında büyük tesirler bırakmıştır. Nitekim Sultan Mehmed'in "Çelebi" unvanı alması, Fatih Sultan Mehmed devri ve sonrasında tahta çıkan sultanların kılıç kuşanma törenlerinde Mevlevî şeyhlerinin hazır bulunması ve törene nezâret etmesi önemli tesirlerin başında gelmektedir.⁹⁸

2.3.2. Kütahya Mevlevîhanesi'nin Kuruluşu

Mevlânâ, padişahlara ve beylerin işleri olan idari işlerle çok fazla ilgilenmemiş, hür fikirli ve insanı insan olarak seven bir gönül adamıydı. Mevlânâ'nın en temel ilkesi halka kendi emeğinin değerini anlatması ve bu şekilde yaşamının öneminden bahsetmesidir. Mevlevîliği sistemleştiren Sultan Veled ve Ulu Ârif Çelebi Mevlânâ'nın izinden giderek onun ilkelerini devam ettirmiştir. Böylelikle Mevlevîlik insanlara irşad ile faaliyetlerini sürdürmüş ve tarikatın geniş alanlara yayılması için çalışmışlardır.⁹⁹

Mevlânâ sonrası ilk dönemlerde Mevlevî halifeleri kendi çabaları ile çeşitli bölgelerde tekkelerini kurmuşlardır. Mevlevîliğin halk tabanına inmesinde Mevlevî şeyhleri ve özellikle Çelebilerin, vakıflar yüzünden zengin kesimden olan kimseler ile arasında sıkıntıların yaşanmasından kaynaklanmaktadır. Mevlevîliğin ilk devirlerde köylere kadar yayılması hatta Mevlevî köyünün kurulması şeyhlerin halk ile iç içe olduklarını göstermektedir.¹⁰⁰

⁹⁷ Ümran Uyanık, *Kütahya Vahid Paşa ve Tavşanlı Zeytinoğlu Kütüphaneleri'nde Bulunan Yazma Eserlerin Tezhip Sanatı Açısından İncelenmesi* (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2020), 32.

⁹⁸ Nuri Erbay, "Kütahya Mevlevîhânesi ve Mevlevî Kültürü Açısından Kütahya", *Dünyada Mevlânâ İzleri Bildiri Serisi: 2* (Konya: SÜMAM Yayınları, 2010), 540.

⁹⁹ Nimetullah Akay, *Başlangıçtan XVII. Yüzyılın Sonuna Kadar Mevlevilik-Devlet İlişkisi* (Şanlıurfa: Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014), 296-297.

¹⁰⁰ Akay, *Mevlevilik-Devlet İlişkisi*, 296-297.

Mevlevîlik tarikatı 14. yüzyılın ilk yarısından itibaren Anadolu’da yayılmaya başlamış, Osmanlı’nın kuruluşu ile büyük bir hızla devletin sınırlarına kadar ulaşmıştır. Mevlânâ’nın fikirleri mevcut tarikatların hepsinde de kabul görmüştür. Nitekim diğer tarikatlarda tekkelerinde *Mesnevi*’yi okutması bunun en önemli göstergesidir. Mevlevîlik, zamanla Osmanlı sınırlarını da aşmış Arap bölgelerinde ve Balkanlarda yayılım göstermiş, bazı dönemlerde vezirler tarafından dergâhlar kurulmuş ve bu dergâhlara vakıflar tahsis edilmiştir. Bazı dönemler de ise dergâhların tamir ve tadilatları devlet tarafından gerçekleştirilmiştir. Böylece Mevlevîliğin devlet kademesinde de yayıldığını söylemek mümkündür.¹⁰¹

Mevlevîliğin yayılması Germiyan Beyliği döneminde Kütahya yöresinde Sultan Veled’in ziyaret etmesi ile faaliyet göstermeye başlamıştır. Mevlânâ’nın soyundan gelen ve Çelebilerden olan Celâleddin Ergûn Çelebi’nin 14. yüzyılın ortalarında ilk Mevlevî zâviyesini kurmasıyla, Mevlevîlik bölge ve çevresinde daha hızlı yayılmıştır. Ergûn Çelebi’nin kurduğu zâviye zaman içerisinde Konya ve Afyonkarahisar Mevlevîhanelerinden sonra üçüncü önemli zaviye duruma gelmiş ve I. Yakub Bey döneminde zâviye devlet kademesinde de kabul görmüştür. Burada kurulan Mevlevîhane, Mevlevîlik ile Osmanlı arasında köprü vazifesi görmüştür. Yıldırım Bayezid’in Sultan Veled’in torunu Devlet Hatun ile evlenmesi ve bu evlilikten dünyaya gelen çocuğun isminin I. Mehmet Çelebi unvanını alması Osmanlı-Mevlevîlik ilişkilerinin kurulmasının başlangıcı olmuştur.¹⁰²

Ergûn Çelebi eğitimini tamamladıktan sonra Kütahya Mevlevîhanesi şeyhi olarak görevlendirilmiştir. Mevlevîhane’nin kurumsallaşması Ergûn Çelebi ile gerçekleşmiştir.¹⁰³ Mevlevîhane Konya ve Afyonkarahisar tekkelerinden sonra tesis edilmiş, erken dönem Mevlevîhanelerinden birisidir.¹⁰⁴

¹⁰¹ Akay, *Mevlevilik-Devlet İlişkisi*, 297-298.

¹⁰² Mustafa Güneş, “Celâleddin Ergûn Çelebi ve Genc-Nâme Üzerine”, *Akademik Bakış Dergisi* 56 (Agustos 2016), 2; Çiftcioğlu, “Germiyan Beyliği Döneminde Kütahya’da Mevlevilik”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 10 (2004), 153.

¹⁰³ Abdullah Çakır, “‘Sefine-i Nefise-i Mevlevîyan Müellifi Sâkib Dede’ye Göre Kütahya Mevlevîhanesi’nin İlk Postnişini Ergûn Çelebi Hayatı, faaliyetleri ve Etkisi’ Ergûn Çelebi ve Kütahya Mevleviliği”, *Kütahya*, (2015), 71-74.

¹⁰⁴ Sezai Küçük, “Dünden Bugüne Kütahya Mevlevîhanesi”, *Ekev Akademi Dergisi* 29 (2006), 52.

Mevlevîhane'nin ilk inşası hakkında bir kitabe bulunmamaktadır. Ancak kaynaklardan Mevlevîliğin Kütahya'ya Sultan Veled, I. Yakub Çelebi döneminde Beyşehir, Eğirdir, Karahisar ve Denizli sonrada Kütahya'ya gelmiş, şehrin güzelliğine hayran kalmış ve eserinde duygularını satırlara dökmüştür.¹⁰⁵ Sultan Veled Kütahya'yı şu şiirinde övmüştür:

“Ne Başed hem-çü Kütahiyya şehri / Kütahya şehri gibi şehir olamaz

Honek ân kes ki der vey nişest şehri / Ne mutlu orada bir ay oturan kimseye”¹⁰⁶

Mevlevîlik Kütahya'da Sultan Veled kızı Mutahhara hatun ile Germiyanoglu Süleyman Şah arasındaki izdivaç ile başlamıştır. Bu evlilik sayesinde Mevlevîlik Germiyanlı sarayına girmiş ve saray tarafından muhafaza edilmiştir. Evlilik ve akrabalık bağlarıyla güçlenen Mevlevîliğin yayılması, Ulu arif Çelebi zamanında da gelişimini sürdürmüştür. Kan bağının yanında Mevlevîliğin tüm alemini kapsayan öğretisi ve etik uygulamaları, tarikatın bu coğrafyada tutunmasında etken olmuştur. Kütahya Mevlevîhanesi'nin tesisinde Mutahhara Hatun'un torunlarından Ergün Çelebi'nin ismi zikredilmektedir.¹⁰⁷ Ancak Mevlavîhane'nin inşası hakkında kaynaklarda zikredilen isim Ulu Arif Çelebi'dir. Ulu Arif Çelebi döneminde Kütahya'da bir Mevlevî zaviyesi açılmıştır. Bu Mevlevî zaviyesinin temeli 635/1237-641/1243 tarihleri arasında mescit olarak inşa edilen Hazer-i Dinar mescidi olduğu rivayet edilmektedir.¹⁰⁸

“Mevlevîlik ve Şehir” ikilisi zikredilince, ilk olarak Mevlevîlik düşüncesinin işlendiği ve hayat tarzı haline gelen ocaklar akla gelmektedir. İşte bu ocaklar Mevlevîhanelerdir. Kütahya'da bu ocak, oldukça erken dönemde inşa edilmiştir. Bilindiği kadarıyla ilk Mevlevîhane, Sultan Veled döneminde tesis edilmiştir. Bu düşüncenin ortaya atılmasında Sultan Veled'in arzusu üzerine, emir İmadüddin Hezâr Dinâri

¹⁰⁵ Sema Güler, “Kütahya Ergüniyye Mevlevîhanesi'nde Bulunan Hatlar” (Ergün Çelebi ve Kütahya Mevlevîliği Sempoiumu, Manisa: Dumlupınar Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2015), 141.

¹⁰⁶ Mehmed Veysi Dörtbudak, “Ergüniyye Mevlevîhanesi'nin Tarihi Açısından Değerlendirilmesi”, *Ergün Çelebi ve Kütahya Mevlevîliği Sempoiumu* (Manisa: Dumlupınar Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2015), 134.

¹⁰⁷ Ahmed Çaycı - Durmuş, “Kütahya Ergüniyye Mevlevîhanesi (Dönenler Cami) Haziresindeki Mezar Taşlar”, *İSTEM* Yıl: 5/10 (2007), 207.

¹⁰⁸ Abdurrahman Doğan, *Kütahya Ergüniyye Mevlevîhanesi* (İstanbul: Sır Yayıncılık Kütahya Belediyesi, 2007), 50.

tarafından inşa ettirildiği düşünülmektedir. Nitekim Hezâr Dinâri Hıdırlık Mescidi, Balıklı Câmii ve Hezâr Dinâri Mescidi adıyla bilinen Mevlevî büyüklerinin mefdun bulunduğu türbenin de bânisidir. Ancak Mevlevîhane'nin daha Sultan Veled döneminde inşa edildiği düşüncesi, kronolojik çerçevede bazı zaafı da bünyesinde bulundurmaktadır. Zira Kütahya'daki ilk Mevlevî mürşidi olarak, başta Mehmed Ziyâ'nın eseri olmak üzere Mevlevîlik tarihine ilişkin kaynaklarda, Sultan Veled'in ahfâdından olan Ergûn Çelebi'den bahsedilmektedir. Eğer burada Sultan Veled döneminde bir Mevlevîhane inşa edilmiş olsaydı, bir ara Bursa'ya da giderek orada Geyikli Baba ile sohbet ettiği de rivâyet edilen Ergûn Çelebi'den önce bir başka mürşidin de olması gerekirdi. Oysa gelenekte de geçtiği şekliyle, her ne kadar Sultan Veled ve daha sonra Ulu arif Çelebi Kütahya'yı ziyaret ederek burada Mevleviliği yayma uğraşmışlarsa da adından söz edilen ilk şeyh Ergûn Çelebi'dir.¹⁰⁹

Sonuç olarak Sultan Veled ve Ulu arif Çelebi zamanında Mevlevîlik Kütahya'nın köylerine kadar yayılmışsa da bu dönemde kurulan zaviyenin Mevlevîhane formuna dönüşmesi ve kurumsallaşması Mevlevîhane'nin ilk şeyhi olan Ergûn Çelebi tarafından gerçekleştirilmiştir.¹¹⁰

2.4. Kütahya Mevlevîhanesi'nde Görev Yapan Postnişin ve Türbedârlar

Tarikatlarda post geleneği Hz. İbrahim'e (as) kurban etmesi için gönderilen koçun postuna kadar uzanmaktadır. Tasavvufta post şeyhlik makamını temsil etmektedir. Postnişin ise tekke şeyhi, posta geçmek gibi anlamlarda kullanılmıştır.¹¹¹ Türbedârlık ise türbenin beklenmesi, açılıp kapatılması, temizlik gibi hizmetlerinin yapılması ve türbede medfûn kişinin ruhuna Kur'an okunması vazifelerini yerine getiren kişidir. Türbedârlık Türklerin kadim tarihlerinde yer alan bir görevdir. Nitekim İslam öncesi Türk ve Altay topluluklarında türbedârlık geleneği görülmektedir. Moğul hükümdarı Cengiz Hân'ın

¹⁰⁹ Bilal Kemikli, "Mevlevî Kültürünün Önemli Merkezlerinden Biri Olarak Kütahya ve Kütahya Mevlevî-Hânesi", *İSTEM* 1/1 (2003), 104-105.

¹¹⁰ Çakır, "Sefine-i Nefise-i Mevlevîyan Müellifi Sâkıb Dede'ye Göre Kütahya Mevlevîhanesi'nin İlk Postnişini Ergûn Çelebi Hayatı, faaliyetleri ve Etkisi' Ergûn Çelebi ve Kütahya Mevleviliği", 71.

¹¹¹ Sâfi Arpaguş, "Post", *Diyanet İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993), 34/332-333.

türbesini korumak ve beklemekle görevli kişilerin bulunması türbedâlık geleneğinin geçmişi ve varlığını göstermektedir.¹¹²

Tarihi kaynaklardan elde edilen bilgilere göre Ergun Çelebi'den sonra Kütahya Mevlevîhanesi'nin postnişinliğine sırasıyla; Burhâneddin Çelebi (ö. 798/1395), Zeyneddin Çelebi (ö.828/1424), İbrahim Dede (ö.1010/1601), Mehmed Dede (ö. 1060/1650), Kâmile Hanım, Hüseyin Çelebi, Fatıma Hanım (ö. 1122/1710), Sâkıb Dede (ö.1148/1735), Hâlis Ahmed Dede (ö.1191/1177), Abdurrahim Atâ Çelebi (ö.1206/1791), Mehmed Sâib Çelebi (ö.1227/1812), Abdülkadir Çelebi (ö. 1272/1855), İsmâil Hakkı Çelebi (ö.1309/1891), Ahmed Remzî Dede (ö.1944), İdris Hamdi Çelebi (ö.1313/1895), Hüsâmeddin Çelebi, Ergun Çelebi, Âmil Çelebi, Ahmed Remzi Dede, Sâkıb Çelebi, Ferruh Çelebi, Hasan Dede ve Nûri Dede geçmiştir.

2.4.1. Celâleddin Ergün Çelebi (700/775 – 1300/1373)

2.4.1.1. Hayatı

Celâleddin Ergün Çelebi'nin Kütahya'da dünyaya geldiği rivayet edilmektedir. Ergün Çelebi hakkındaki bilgiler ölümünden üç buçuk asır sonra Kütahya Mevlevîhanesi şeyhlerinden Sâkıb Dede'nin (ö. 1148/1735) kaleme aldığı *Sefine-i Nefise-i Mevleviyân* adlı eserinden elde edilmektedir. Eserde Burhâneddin İlyas Paşa'nın oğlu, Germiyanoglu Süleyman Paşa'nın torunudur. Süleyman Paşa Sultan Veled'in kızıyla evlendiğinden Celâleddin Ergün'a da Çelebi unvanı verilmiştir.¹¹³

Ergün Çelebi Mevlevîliğin Kütahya'daki bilinen en büyük ve ilk şeyhidir. Çelebi'nin doğum tarihi hakkında farklı bilgiler olsa da genel kabule göre 700/1300 tarihinde dünyaya geldiği rivayet edilmektedir.¹¹⁴

İlyas Paşa, bir gece rüyasında aile büyüklerinden Ergün Hân'ın evlerine geldiğini gördüğünü; yandığında, kapıyı çalmakta olan çocuğun kendisine oğlunun doğumunu

¹¹² Mehdi Çiftçi, 101. *Sene-i Devriyesi Anısına*, “Osmanlı'da Türbedâlık ve Fâtih Türbedâları”, *Kocaeli Üniversitesi Yayınları*, (2021), 23-24.

¹¹³ Nuri Özcan, “Celâleddin Ergün”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993), 7/247-248.

¹¹⁴ Ali Enver, *Semâhâne-i Edeb* (İstanbul: Tğrk Tarih Kurumu Yayınları, 2013), 28; Özcan, “Celâleddin Ergün”, 7/247.

müjdelediği rivayet edilmektedir. Bu olaydan dolayı İlyas Paşa “Ergûn’umuz şimdi geldi” demiş ve oğlunun ismini bu rüyadan dolayı “Ergûn” koyduğu rivayet edilmiştir.¹¹⁵

Çocukluk yıllarında ailesinin gözdesi olmuş ve herkes onun eğitimi ile ilgilenmek için çaba sarf etmişlerdir. Ergûn çelebi gençlik yıllarından itibaren aklî ve naklî ilimleri öğrenmiş, yüksek meclislerin adabını almış; zor soruların üstesinden gelmiş ve kendisini yetiştirmiştir. Sultan Âpâpuş gibi dervişlik yolunu tercih etmiştir. Babası ve amcası onun tarikat yolunu seçmesinden dolayı Ergun Çelebi’ye karşı olan sevgileri ve ilgileri artmıştır. Ergûn tüm gelişmeler içerisinde İmâdüddin Hezâr Dinar Hângâhı’nda Mevlevîlerin başına atanmıştır.¹¹⁶ Bu konuda hakkında şu bilgiler verilmektedir:

“Celâleddîn Ergûn Çelebi, Kütahya’da bulunan İmâdüddîn Hezâr Dinârî Dergâhı’nda irşat seccadesine oturarak Hz. Süleyman gibi ihsan nurları ile âlemi aydınlatmıştır. Celâleddîn Ergûn Çelebi, hasta kalpleri, engin bir şefkatle tamir etmeye çalışmıştır. Hatta düşkünler ve kimsesizler için bir sığınma mekânı olan dergâhının kapısının önüne; pek çok adak ve hediye getirilmiştir. Yoluna baş koyan dervişleri, kırık kalpleri imar için çalışan talebe ve sevenleri, vakitlerini onunla beraber zikir, irşat, ibadet ve etütle geçirmişlerdir. Çihil Kelime-i Tayyibe adıyla yazılan Risâle-i Şerîf ve İşâretü’l-Beşâre adlı eserleri bulunmaktadır. Genc-nâme adlı parlak mesnevisi, marifet incileri ile dolu bir deniz, vahdet tecellisi ile akan bir nehir ve her kelimesi çok değerli bir inci hazinesidir.”¹¹⁷

Ergûn Çelebi, genç yaşlarda ailesinden intikâl etmiş, serveti ve saltanata yüz çevirerek Babası ve amcası Hızır Paşa’nın taht-ı terbiyelerinde ilk eğitimini almıştı.¹¹⁸ Gençlik döneminde Bursa’da bir vakit kalan Ergûn Çelebi, Bursa’nın manevi büyüklerinden Geyikli Baba’nın (ö. 763/1362) sohbetlerine katılmış, bu sohbetlerde Geyikli Baba’dan himmet talep edecekken, mana aleminde Hz. Mevlânâ’yı müşahede

¹¹⁵ Mustafa Sâkıb Dede, *Sefine-i Nefise-i Mevlevîyân* (Kahire: Matbaa-i Vehbiye, 1867), 1/60; Enver, *Semâhâne-i Edeb*, 28.

¹¹⁶ Zeynep Kara, *Sefine-i Nefise-i Mevlevîyân ve Mevlevîler* (Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2018), 35.

¹¹⁷ İlhan Genç, *Esrar Dede: Tezkire-i Şuara-i Mevlevîye* (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2000), 96-105.

¹¹⁸ Sâkıb Dede, *Sefine-i Nefise-i Mevlevîyân*, 1/6-7.

etmiş; Mevlânâ kendisine himmeti Konya Mevlânâ Dergâhı'nda aramasını ve yüzünü ecdadına çevirmesini emretmiştir.¹¹⁹

Bu müşahede üzerine Ergün Çelebi, 739/1339'da Konya Mevlânâ Dergâhı postişini makam çelebisi Hüsameddin Vâcib Çelebi'nin (ö. 742/1342) sohbetlerine katılmıştır. Ayrıca makam çelebisi Emir âlim Şehzade-i Muazzam Bahâülmille'nin (ö. 751/1350) de meclislerine iştirak etmiştir.¹²⁰ Bu yaşananların ardından daha öncede zikrettiğimiz üzere Dedesi Mevlânâ'nın öğretilerini takip etmiş ve Kütahya Mevlevîhanesi'ne postnişin olarak görevlendirilmiştir.¹²¹ Kütahya Mevlevîhanesi'nin bilinen ilk şeyhi Ergün Çelebidir.

Ergün Çelebi posta oturduğu dönemlerde I. Yakub Bey devri Germiyanogullarının en güçlü olduğu döneme denk gelmektedir.¹²² Kütahya havalisinin yanında Afyonkarahisar, Denizli ve Uşak bölgelerine de hâkim olan beyliğin bu dönemde Batı Anadolu'da hüküm süren Aydın, Menteşe ve Saruhanogulları üzerinde belli bir nüfuza sahip olmuştur.¹²³

Ergün Çelebi hem yaşadığı bölgede hem de Orta Asya'ya kadar uzanan Muhammedî ahlakî ile gönülleri fethetmişti. Onun bu denli tevazu ve ahlak sahibi oluşu; İshak Fakîh, Şeyh Ahî Erbasan, Ahî Evran ve Ahî İzzeddin gibi önemli şahsiyetleri Kütahya'ya çekmiştir. Bu zatlar kendisinden feyiz almışlar, hatta kabirlerini Ergün Çelebi'nin türbesine yakın olmasını vasiyet etmişlerdi.¹²⁴

¹¹⁹ Sâkib Dede, *Sefine-i Nefise-i Mevleviyân*, 1/75-76.

¹²⁰ Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevilik*, 122.

¹²¹ Sâkib Dede, *Sefine-i Nefise-i Mevleviyân*, 1/60; Genç, *Esrar Dede*, 91.

¹²² İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988), 41-44; Varlık, *Germiyanogulları Tarihi*, 35-46.

¹²³ İsmail Çiftcioğlu, "Ergün Çelebi'nin Yaşadığı Dönem: Siyasi, Sosyal ve İlmî Ortam", *Ergün Çelebi Kütahya Mevleviliği* (Ergün Çelebi ve Kütahya Mevleviliği Sempoiumu, Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2015), 58.

¹²⁴ Sami Anık, *Kütahya Ergünüyye Mevlevîhânesi'nin Klasik Türk Musikisine Etkileri* (İstanbul: Haliç Üniversitesi, Türk Musikisi Anasanat Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2011), 8.

Şekil 3. Kütahya Mevlevîhanesi Girişi.

Ergûn Çelebi hizmetini, Kütahya Fâtîhi Hezâr Dinarî'nin yaptırdığı ve daha sonraları Semahane olarak kullanılan mescitte başlamış ve vefatından sonra buraya defnedilmesini vasiyet etmiştir. Ergûn Çelebi vefatına kadar (ö. 775/1376) burada görev yapmış ve vefatının ardından buraya defnedilmiştir.¹²⁵

2.4.1.2. Eserleri

Mustafa Sâkîb Dede *Sefine* adlı eserinde Ergûn Çelebi'ye nisbet edilen 3 esere yer vermiştir. Bu eserler şunlardır:^{126 127}

Gençnâme: 40 beyitten müteşekkîl bu manzum eser, insan-ı kâmilî anlatmaktadır.

¹²⁵ Anık, *Kütahya Ergûniye Mevlevîhanesi*, 9.

¹²⁶ Betül Saylan, "Mustafa Sâkîb Dede'nin Gözünden Kütahya Mevlevîhanesi ve Celâleddin Ergûn Çelebi", *Recep Tayyib Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5 (Rize 2014), 64.

¹²⁷ Betül Saylan, "Mustafa Sakîb Dede'nin Gözünden Kütahya Mevlevîhanesi ve Celâleddin Ergun Çelebi," *Recep Tayyib Erdoğan (RTE) Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 5, (Rize-2014), s. 64.

İşâretü'l-Beşâre: Mevlevî mukabelesinin ihtivâ ettiği 18 rumûza işâret edip, bunları şerh etmektedir.

Cihil Kelime-i Tayyibe: Mustafa Sâkîb Dede, *Sefine*'de, Ergûn Çelebi'ye ait olan Arapça ve Farsça 45 hikmetli sözü şerhleriyle nakletmiştir.

2.4.1.3. Tasavvufi Şahsiyeti, Kerâmetleri ve Mevleviliğe Hizmetleri

Celâleddin Ergûn Çelebi, vaktinin büyük bir kısmını ibadet ve irşad ile geçirmekte, geri kalan vaktini ise önemli eserleri okumak ile harcamaktaydı. Çocukluğundan itibaren kendisini ilme ve irşada adanmış bir alimdir. Ergûn Çelebi Kütahya Mevlevîhanesi'nin ilk şeyhi olarak bilinmektedir.¹²⁸

Ergûn Çelebi, Emir Hüsam Çelebi, Emir Vacid Çelebi gibi önemli Mevlevî alimlerden ders almış ve postnişin olarak Kütahya'ya gönderilmiştir. Burada 1329'da gerçekleşen Ayin-i şerifle irşad görevine başlamıştır.¹²⁹

Sâkîb Dede, Ergûn Çelebi'ye Şems makamından yedi terklı Şemsî tac verildiğini, Kütahya'da bazen Mevlevî bazen de Şemsî tac giydiğini söylemiş; sandukasındaki sikkenin altında da Şemsi tac bulunduğunu eklemiştir.¹³⁰

Ergûn Çelebi döneminde Mevlevîlik hakkında bilgi edinmek isteyenlerin ilk duraklarından olmuştur. Nitekim Acemli Avdülvâcid, Mevlânâ'nın kabrini ziyaret ve mevlevîler ile görüşmek için Anadolu'ya gelmiştir. Burada Ergûn Çelebi ile tanışan ve aralarında iki pîre yakışır soru-cevap şeklinde konuşmalar geçmiştir. Kütahya'da Abdülvâcid'in adını taşıyan bir medresede bulunmaktadır.¹³¹

Ergûn Çelebi Kütahya'da görevini en iyi şekilde gerçekleştirmekte, çevre illerdeki, Mevlevîlere, Çelebilere ve halka mektuplar gönderip onları semâ ve sefa

¹²⁸ Çiftcioğlu, "Ergun Çelebi'nin Yaşadığı Dönem: Siyasi, Sosyal ve İlmî Ortam", 56.

¹²⁹ Dörtbudak, "Ergûniyye Mevlevîhanesi", 136.

¹³⁰ Özcan, "Celâleddin Ergûn", 7/247-248; Sâkîb Dede, *Sefine-i Nefise-i Mevleviyân*, 1/59-96.

¹³¹ Kara, *Sefine-i Nefise-i Mevleviyân*, 36.

toplantılarını davet eder ve burada veliahdı olan Çelebi Burhâneddin, bu toplantıların düzenlenmesinde bizzat görev almıştır.¹³²

Yöre halkı ve devlet adamları tarafından sevilen ve saygı gösterilen Ergûn Çelebi makam ve şöhretten uzak bir hayat yaşamıştı. Onun ölümünün ardından dostlarından biri şu mısraları ifade etmiştir:

Hazreti Sultân Ergûn-ı Velî
Bezm-i Vasl-ı asla itdi hoş-hırâm
Ya 'ni zâhirde bütünü gösterüp
Kıldı bâtında zuhura ihtimâm
Pes lisânü 'l-gayb târihin didi
*Rabbihi 'l-Mevlâ dâ 'î dâru 's-selâm*¹³³

Ergûn Çelebi, daha öncede zikredildiği üzere günlük vaktinin önemli bir bölümünü ibadet ve irşad'a ayırmıştı. Bundan kalan süresini ise önemli eserleri okumakla geçirmiştir. Bu durum dönemin devlet adamları tarafından duyulduğunda onun hakkında dedikodular başlamıştır. İnsanların kendisi hakkında yaptıkları dedikodulara alem-i mânâda haberdar olan hazret, taifenin elebaşları, bir vakit avlanmak için mevlevîhanenin bulunduğu bölgeye doğru gittiklerinde, mevlevîhanenin kible tarafından bir toz bulunun çıktığını; büyük bir sel meydana geldiğini ve bu tufanla birlikte mevlevîhanenin etrafında kalabalık bir asker mangasının mevlevîhanenin etrafını kuşatarak korumaya aldıklarına şahit olmuşlardır. Böylece ava giderken avlandıklarını anlayan hainler topluluğu, şahit oldukları şaşkınlığın içerisindeyken, büyük bir mahkeminin kurulduğunu görmüşler, tâife, asker-i gayb arasında tâyin edilen bir çavuşla, şehir mahkemesine sevk edilmiştir. Yaptıklarından son derece pişman olup, boyunlarını büken topluluğa, mahkeme reisi:

“Ey gürûh-ı bî-şefkat ve şerm ve ey hıyel-i gümrah, âzerm-i Hazret-i
Hallâk-ı Mennân, cümle-i rûzî-horân-ı çerende-gân ve perendegân ve
kâffe-i sâkinân-ı hıttâ-i imkânî-i memnûn-ı elvân ihsân edip; benî nev'-i

¹³² Kara, *Sefîne-i Nefîse-i Mevlevîyân*, 36.

¹³³ Güneş, “Çelâleddin Ergûn Çelebi”, 374-375.

insâna et'ime-i lezîze ve elbise-i nefîse ve emkine-i refî'a in'âm olunup; ve derd-mendân-ı hayvâna berg ü bîh-i giyâh ve künâm ve sûrâh-ı hak-ı siyâh taksîm ve ta'yîn olunmuş iken; yine, kadr-i ni'met-i âsâyîş-i bî-minnet idrâk olunmayıp, vakten-vakt ve gürûhâ-gürûh, sâlik-i râh-ı ta'zîb-i hayvân-ı bî-sûd ve târik-i resm-i insâf-ı behbûd olu; küfrân-ı âlâ ve niamâ-yı na-ma'dûd ve tehâvün ve teâmî-i şükrân-ı izz ve rif'at-i nâ-mahdûd ile ber-âlay-ı bî-çâre-i deşt ü kûh ve âvâre-i zelîl ve sûtûh üzerine asker-keş-i teğallüb ve sitem ve taraf taraf kemîn-güşâ-yı gadr ve elem ve kifâh-rân-ı endûh ve gam olu; haserât-ı beçe-gân-ı bî-dest ve pâlerin yâd etmeyip ve âh u enîn-i firâk ve hicrânlarından bî-endîşe olan tâife-i tâğıyye-i cezâ-yı a'mâl ve sezâ-yı ahlâk-bîn olmadıkça mütenebbih ve mütteaz olmak muhâldir. Pes, ol nehc-i rân-ı mahsûrâtı teng-nây-ı helâktan ıtlâk; ve sayyâdân-ı bî-insâfı onların giriftâr olduğu hisâr-ı demârda habs ve tîr-i bârân olunmağla ibret-nümâ-yı meydân-ı mücâzât ve nümû-dâr-ı âkibet-i adem-i mübâlât etmek gerekdir”

Buyurarak; türlü nimetler içerisindeyken, nankörlük ederek çâresiz hayvanlara yaptıkları eziyetle cezalandırılmalarına hükmetmiştir. Avlanan zavallı hayvanlar serbest bırakılmış; avcılar ise o çâresiz ve günahsız hayvanlar için kurdukları tuzağa hapsedilerek onların yerine geçmişlerdir. Bu duruma düşmekten son derece mahzun ve pişman olan avcılar bir anda Ergûn Çelebi'nin himmetiyle, sanki rüyadalarmış gibi bulundukları durumdan kurtulmuş ve yeniden dünyaya gelmişçesine sevinmişlerdir. Daha sonra, Ergûn Çelebi'nin huzuruna çıkarak maceralarını iletmişler; Çelebi hakkındaki kötü düşünceleri ve çıkardıkları dedikodulardan dolayı bu kötü duruma düşer olduklarını iletmişler; Çelebi'den af dileyerek kendilerine nasihat etmesini kendisinden niyâz etmişlerdir. Ergûn Çelebi onlara sadece mevlevîhanenin içerisindekiler değil dışındaki tüm mâhlûkatta Çelebi'nin himayesinde olduğunu söylemiştir. Bu olayı yaşayan avcıların büyük bir kısmı bir daha masum hayvanları avlamamak için tövbe etmişler ve bu tövbelerini ölene kadar sürdürmüşlerdir. Tövbe eden avcıların birçoğu Ergûn Çelebi'nin müridi olmuş ve

hizmette bulunmuşlardır. Tövbe etmeyen ve avlanmaya devam eden avcıların ise başlarına türlü türlü musibetler gelmiştir.¹³⁴

Bu rivayetten de anlaşıldığı üzere Ergûn Çelebi keramet göstermiş, bu da etrafındaki insanlarda olumlu etkiler bıraktığı için müridi olmuşlardır. Ergûn Çelebi zamanında, Kütahya’da Mevleviliğin şekillendiğini ifade etmek mümkündür. Nitekim Sefîne, Ergûn Çelebi’nin, ölümünden önce Mevlevi dergâhı çelebiliğine, oğlu Burhaneddin İlyas Çelebi’yi geçirdiğini aktarmaktadır.¹³⁵

Celâleddin Ergûn Çelebi, Kütahya Mevlevîhanesi postnişini olarak bulunduğu dönemde, Germiyanogulları’nın başına gelecek olumsuzlukları ve devletin zevâli çelebiler beninde âlem-i mânâda mâlum olmuş, çelebiler bu durumu bir araya gelerek istişare etmek maksadıyla bir araya gelmişlerdir. Herkes fikrini beyan ederken, Ergûn Çelebi; “Yıldırım, İbn Muâviye’ye yakınlaştığında felâketten sakının. Birinci ikinciye tahttan indirecektir” buyurmuş ve yaklaşan felâketlere işaret etmiştir. Nitekim Ergûn Çelebi’nin bu ifadeleri tarihi bir vaka olarak önce II. Yâkub Çelebi’nin (ö. 832/1429) ölümü, Akabinde Timur’un istilasını hazretin ifadelerini doğrulamıştır.¹³⁶

Ergûn Çelebi ölümünden önce hastalığının hafiflediği dönemlerde kendisinde semâ ve sohbet isteyen çelebilere iştirak etmiştir. Üç gün müddetince semâ, sohbet ve mârifet dolu meclis tertip etmiştir. Üç gün sonunda hastalığı yeniden artan Ergûn Çelebi sekerât-ı mevt halindeyken bile dervişân ve çelebiyâna nasihatte bulunmaktan uzak durmamıştır.¹³⁷

¹³⁴ Saylan, “Mustafa Sâkib Dede”, 67-68.

¹³⁵ Çiftcioğlu, “Germiyan Beyliği Döneminde Kütahya’da Mevlevilik”, 8.

¹³⁶ Kara, *Sefîne-i Nefîse-i Mevlevîyân*, 40.

¹³⁷ Saylan, *Mevlânâ Ailesi ve Mevlevîlikte Çelebilik*, 212-222.

2.4.2. Celâleddin Ergün Çelebi Sonrası Kütahya Mevlevîhanesi Şeyhleri

2.4.2.1. Burhâneddin İlyas Çelebi (729/1329-1395)

Burhaneddin İlyas Çelebi 729/1329 senesinde dünyaya gelmiştir.¹³⁸ Celâleddin Ergün Çelebi'nin oğlu¹³⁹ olan Burhaneddin İlyas Çelebi, babasının vefatının ardından posta oturmuş, yirmi üç yıl kadar meşihat görevinden sonra 1395'de vefat etmiştir.¹⁴⁰

Hazret-i Alâeddin Cenab-ı Muzafferreddin ve Çelebi zeyyüddin ve bunlar gibi yüce, Hızır ve İlyas'ın büyük çocukları, Mevlânâ'nın kardeşleri ve akrabalar cümlesinden yoluna baş koyanlardan olup cedlerinin tarafına hicret etmiş; yüce eserleri tanıdık ve yabancılar tarafından onaylanmış ve yine her onun makamının üstünlüğü, derecesinin yüksekliği hususunda ittifak halindedir. İlyas Çelebi döneminin aklî, nâkli ve keşfî ilimlerini kendisinde toplamış; ta'bir ilminde de asrın en önemli isimlerinden birisi haline gelmiştir. "Lisanü'l-gayb ve tercümanü'l-sır" şöhretiyle yayılmış; uzak-yakın herkesin sorunlarına çözümler üretmiş; "Ledün âleminin pîri" olarak sınıflandırılmıştır. Mevlevî tarikatına yeni başlayanların terbiyecisi olmuştur.¹⁴¹

Kütahya Mevleviliğinin İlyas Çelebi döneminde herhangi bir mesele yaşanmadığı, bu dönemde Çelebi ailesi üyelerinin başta Alâeddin Çelebi'nin, Muzafferüddin ve Amcazâdesi Zeynüddin Çelebi kendisine tereddütsüz biat etmişlerdir. İlyas Çelebi'de babasının bıraktığı mirası maddi ve manevi her yönüyle devam ettirmiştir.¹⁴²

Burhaneddin İlyas Çelebi, çok sayıda Türkçe ve Farsça şiiri bulunmaktadır.¹⁴³ İlk tahsilini babasından alan Burhan, genç yaşta Mevlevî yolunu tutmuş ve Kütahya Mevlevî Dergâhında eğitimini ilerletmiştir. Aldığı eğitim ile kendisini geliştiren Burhan, tarikatın

¹³⁸ Sahîh Ahmed Dede, *Mecmûatü't-Tevârihü'l-Mevleviyye* (Kütahya Belediyesi Mustafa Hakkı Yeşil Kitaplığı, 2003), 214.

¹³⁹ Abdülbâki Gölpınarlı, "Konya'da Mevlânâ Dergâhının Arşivi", *İlahiyat Fakültesi Mecmuası* 17/1-14 (1995), 168.

¹⁴⁰ Hasan Özönder, "Kütahya Mevlevihanesi", *Selçuk Üniversitesi Tasavvuf Araştırmalar Dergisi* 2 (1996), 75.

¹⁴¹ Kara, *Sefîne-i Nefise-i Mevlevîyân*, 41.

¹⁴² Sâkib Dede, *Sefîne-i Nefise-i Mevlevîyân*, 1/92, 97.

¹⁴³ Bilal Kemikli, "Mevlevî Kültürünün Önemli Merkezlerinden Biri Olarak Kütahya ve Kütahya Mevlevî-hânesi", *Ergün Çelebi ve Kütahya Mevleviliği Sempozyumu Sonuç Bildirgesi*, 2015, 327.

önde gelen isimlerinden birisi haline gelmiştir. Semâ yapmaya ve Mesnevî okumaya çok ilgi duyardı. Sâkıb Dede onun döneminde şu kıta ile şöhret olduğunu ifade etmiştir:

Lisânü'l-gayb idi yek-ser vücûdı

N'ôla burhân-ı dîn olsa nişânı

Olup feryâd-res-i nezdik ü dü-reh

Dimişler nâmına İlsyâs-ı Sâni¹⁴⁴

Ali Enver, Tezkiresi'ne aldığı Burhan Dede'nin gazelini eşsiz olarak ifade etmiştir. Esrar Dede ve Sâkıb Mustafa Dede Tezkireleri'nde, onun mürettep Dîvan sahibi olduğu görüşündedirler. Sadeddin Nüzhet Ergûn, Sefine yazarının Burhan Çelebi'ye isnat ettiği Türkçe gazelin, lisanındaki mükemmellik sebebiyle ancak, 17. asırda yazılabileceğini belirtir ve bu sebeple gazelin Burhan Çelebi'ye ait olamayacağını ifade etmiştir. Lakin kaynaklarda Burhan Çelebi'ye atfedilen diğer gazellerdeki ustalıktan dolayı bahsi geçen gazelinde ona ait olabileceği ifade edilmektedir.¹⁴⁵

Burhaneddin İlyas Çelebi'nin dedesi İlyas Paşa ile çok fazla vakit geçirmesinden dolayı, onun eğitimi ile dedesi İlyas Paşa yakından ilgilenmiştir. Burhan'ı daha da aşka getirmek için sıklıkla “Geçmişe ve şimdiye şükürler olsun, geçtiler, geleceği ise bilmiyoruz” şeklinde dua ettiği rivayet edilmektedir. Ölüm tarihi hakkında 797-798/1394-1395 şeklinde farklı rivayetler bulunmaktadır. Burhan'ın vefatından sonra Mevlevî postuna amcazâdsi zeynüddin Çelebi (ö. 828/1424) postnişin olarak geçmiştir.¹⁴⁶

2.4.2.2. Zeynüddin Çelebi (ö. 800/1397)

Zeynüddin Çelebi (ö. 800/1397), Mevlânâ'nın ikin hanımından olan Muzafferüddin Çelebi'nin (ö. 676/1277) oğlu olarak Kütahya'da dünyaya gelmiştir. İlk dönem Kütahya Mevlevîlerinin tamamı gibi Zeynüddin Çelebi'de Ergûn Çelebi'nin

¹⁴⁴ Bilal Kemikli, “Mevlevî Kültürünün Önemli Merkezlerinden Biri Olarak Kütahya ve Kütahya Mevlevî-hânesi”, *İkinci Uluslararası Mevlânâ, Mesnevî ve Mevlevîhaneler Sempozyumu Bildirileri* (Manisa, 2002), 116.

¹⁴⁵ Kemikli, “Kütahya ve Kütahya Mevlevî-hânesi, 2002”, 116-117.

¹⁴⁶ Kara, *Sefîne-i Nefîse-i Mevlevîyân*, 43.

hizmetinde bulunmuş ve onun eğitiminden geçmiştir. Ergûn Çelebi'nin vefatının ardından onun halefi olan Burhaneddin İlyas Çelebi'den eğitim almıştır.¹⁴⁷

Tam adı Zeynüddin İbn-i Şah Melik b. İlyas'tır. İlyasiye silsilesi ve Hızırıye sülalesine mensup olup, Ergûniyye ve Burhaniye yönleriyle terbiye görmüş ve ilerlemiştir. Zâhirî ve bâtinî ilimlerde devrinin ferdi, herkesin övdüğü üstün sıfatlara sahip birisidir. Seçkin atalarının izinden giderek önemli Mevlevîhanlardan olmuştur. Burhaniye silsilesinde manevî evlatlarının öncüsü olmuş ve hilafet makamına yükselmiştir. Ancak kendisinin kıymeti çok fazla bilinmemiş, hatta onun hakkında gıybet ve dedikodular artmıştır. Ancak o manevî değerini hep korumuş ve söylenenlere aldırış etmeden yoluna devam etmiştir.¹⁴⁸

Çelebi Zeynüddin hilafeti döneminde, kendinden öncekilerin tavırlarını değiştirmiş ve bunu süslemekle “Zeynüddin ve Dünya” dünya lakablarını kullanmıştır. Kendinden önceki posnişînlere rağbet etmemiş, kendi atalarının varisi olmuştur. Maddeyle uğraşmanın, onu süslemenin, maddi şeylerden zevk almanın uygun olmadığı görüşünde olmuştur. Şehid Said ve Yakub Han, Timur'un Sivas'ı istila ettiği vakit onun zulmünden kaçarak Zeynüddin Çelebi'ye sığınmışlardır. Timur'un yaptığı bu istilalardan dolayı birçok kimse Konya ve diğer yerlere hicret etmişlerdir. Bu dönemde Mevlevîlerin manevî devletinde de bir duraklama dönemi yaşanmıştır. Ergûniyye Dergâhı'nda irşâd seccadesi serilmemiş sadece “Türbe-i Firdevs” rütbelerine bir derviş tayin buyurulup bu şekilde o dönem geçirilmiştir.¹⁴⁹

Zeynüddin Çelebi 25 yıl ihvanın terbiyesi ile meşgul olmuştur. II. Yakub Çelebi'nin vefatından ve Germiyanogulları'nın dağılmasından önce, 828/1424' tarihinde vefat etmiş ve Burhaneddin İlyas Çelebi'nin ayak ucuna defnedilmiştir.¹⁵⁰

Zeynüddin döneminde başlayan Timur yağmalamalarından ve siyasi karışıklardan Mevlevîhane ve Mevlevîler oldukça etkilenmişlerdir. Bu dönemde Çelebi ailesinin önde gelen isimlerinden Muzafferüddin Çelebi, Alâeddin Çelebi gibi birçok isim vefat etmiş,

¹⁴⁷ Kemikli, “Kütahya ve Kütahya Mevlevî-hânesi, 2002”, 117.

¹⁴⁸ Kara, *Sefîne-i Nefîse-i Mevlevîyân*, 44.

¹⁴⁹ Kara, *Sefîne-i Nefîse-i Mevlevîyân*, 45.

¹⁵⁰ Sâkib Dede, *Sefîne-i Nefîse-i Mevlevîyân*, 1/106.

kalanların büyük bir kısmı Konya'ya bir kısmı ise farklı şehirlere dağılmışlardır.¹⁵¹ Bu dönemden itibaren Kütahya Mevlevîhanesi türbedâr aracılığıyla varlığını sürdürmüştür. Kütahya Mevlevîhanesine 950/1543 yılında Konya tarafından görevlendirilen İbrahim Dede (ö. 1010/1601) ve damadı Ulûfecizâde Mehmed Dede¹⁵² (ö 1060/1650) tarafından mevlvîhaneyi ihya etmişlerdir.¹⁵³

2.4.2.3. Kamile Hanım (ö. 1006/1597)

Kâmile Hanım, Konya Mevlânâ Dergâhı postnişinlerinden 15. Makam çelebisi¹⁵⁴ III. Muhammed Arif Çelebi'nin (Çelebi Arif Küçek)¹⁵⁵ (ö. 1006/1597) kızıdır. Doğum tarihi hakkında net bir bilgi bulunmamaktadır. Kamile Hanım'ın çocukluğunda kendisine hâkim olamayarak gayb aleminde bazı haber alır ve bunları uluorta yerde dikkat etmeden anlatırdı. Bu durum karşısında Babası Muhammed arif Çelebi'nin, bu duruma bir çözüm olması için pazardan aldığı bir meyveyi kendisine vermesi sonucu bu özelliğini kaybettiği rivayet edilmiştir. Lakin babası yaptığından pişman olmuş ve ilerleyen zamanlarda kızının bu özelliği yeniden kazanması için niyazda bulunmuştur.¹⁵⁶

Kamile hanım, annesi Kerime Hanım'ın Mehmed Ağa ile evlenmesinin ardından Kütahya'ya yerleşmiş ve burada ikamet etmiştir. Kamile Hanım buluş çağına geldikten sonra erkek hocalardan ders alması engellenmiş ve kadın hocalardan ders almaya devam etmiştir. Ancak o bunu kabul etmemiş ve babasından ders almaya devam etmiştir. Ancak bazı zamanlarda babasından ders alamaması kendisini çok üzmüştür. Rivayet odur ki onun bu üzüntüsünden dolayı Allah Teâla kendisine uyku aleminde hocalar göndermiştir. Gerek babasından gerekse uyku alemindeki hocalardan aldığı eğitimle kendisine yöneltilen sorulara doğru cevaplar vermiş, öğrendiklerini başkalarına aktarmaya başlamıştı. Kamile Hanım'ın Kütahya'da ikamet etmesi ile bölgede bolluk ve bereketin arttığı rivayet edilmektedir.¹⁵⁷

¹⁵¹ Sâkib Dede, *Sefîne-i Nefîse-i Mevlevîyân*, 1/105-106.

¹⁵² Ulûfecizade Mehmed Dede (ö. 1060/1650), Kütahya Mevlevihane'sinde yaklaşık 50 yıl şeyhlik yapmış, güzel ta'lik yazan bir hattattır. Doğan, *Kütahya Erguniyye Mevlevîhanesi*, 65.

¹⁵³ Sezai Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı* (İstanbul: Simurg Yayınları, 2003), 214.

¹⁵⁴ Saylan, "Mustafa Sâkib Dede", 78.

¹⁵⁵ Kara, *Sefîne-i Nefîse-i Mevlevîyân*, 126.

¹⁵⁶ Sâkib Dede, *Sefîne-i Nefîse-i Mevlevîyân*, 1/256.

¹⁵⁷ Kara, *Sefîne-i Nefîse-i Mevlevîyân*, 126.

Kamile hanım, Kütahyalı asil bir aileye mensup olan Mustafa Ağa ile evlenmiştir. Bu evlilikten Muhammed, Hüseyin, Ebubekir, Hızır Şâh, Halil, Ali, Fatıma, Emine, Hatice, Sâliha, Kerime, Râbia adında 12 çocuk dünyaya gelmiştir. Bu çocuklardan Ebûbekir, Muhammed, Hüseyin ve Fâtıma Çelebiler uzun ömürlü olmuşlar, diğer çocukları erken yaşlarda vefat etmişlerdir.¹⁵⁸

Kamile Hanım döneminde Kütahya Mevlevîhanesi özellikle Timur istilasından dolayı fetret devrine girmiş, birçok Mevlevî Konya ve farklı şehirlere göç etmişlerdir. Daha öncede zikrettiğimiz gibi Zeynüddin Çelebi'nin (ö. 828/1424) ölümünden sonra postnişînlik kesintiye uğramıştır. Kamile Hanım'ın Kütahya'ya gelmesine kadarki dönemde Mevlevîhane bazı türbedar ve dedeler tarafından idare edilmiştir.¹⁵⁹

Mehmed Dede'nin ardından dergâhın hizmetlerini yürütmek üzere Konya tarafından Kamile Hanım görevlendirilmiştir.¹⁶⁰ Kamile Hanım dönemi Oğlu Hüseyin çelebi ve kızı Hâce Fatma Hanım'ın Mevlevîhane için yaptıkları hizmetlerle geçen bir dönem olmuştur. Daha açık bir ifade ile Kamile Hanım, oğlu ve kızı ile birlikte Mevlevîhane'yi idare etmişlerdir.¹⁶¹

2.4.2.4. Hüseyin Çelebi (ö.?)

Konya Mevlânâ dergahındaki makam çelebilerinden olan III. Muhammed Arif Çelebi'nin kızı Kamile Hanım'ın oğludur.¹⁶² Hüseyin Çelebi ailesinden kendisine kalan büyük bir gelir olmasına rağmen dünya malına meyletmemiş, kendi geçimi için ziraatla uğraşmış, arta kalan vaktini ise Ergûniyye Mevlevîhansinde geçirmiştir. Hüseyin Çelebi'nin dergâha hizmet etmekten zevk aldığını ifade etmek mümkündür. Sadece Ergûniyye Mevlevîhanesi değil ara ara ziyaret ettiği Konya Mevlânâ Dergâhının da hizmetlerinde bulunmuştur.¹⁶³

¹⁵⁸ Sâkıb Dede, *Sefine-i Nefise-i Mevleviyân*, 1/256-257; Mehmed Ziyâ İhtifalci, *Bursa'dan Konya'ya Seyâhat* (İstanbul: Vatan Matbaası, 1912), 241.

¹⁵⁹ İhtifalci, *Bursa'dan Konya'ya Seyâhat*, 240.

¹⁶⁰ Özönder, "Kütahya Mevlevihanesi", 75.

¹⁶¹ Gölpınarlı, "Konya'da Mevlânâ Dergâhının Arşivi", 242; Özönder, "Kütahya Mevlevihanesi", 76.

¹⁶² İhtifalci, *Bursa'dan Konya'ya Seyâhat*, 242; Özönder, "Kütahya Mevlevihanesi", 76.

¹⁶³ Sâkıb Dede, *Sefine-i Nefise-i Mevleviyân*, 1/237.

Bir rivayette göre Konya Mevlevîhanesi ziyareti sırasında dergâhın matbahının tamire ihtiyacı olduğunu görmüş, aşçıbaşı Câfer Dede'den müsaade istemiş; Câfer Dede “Benim müsaadene gerek yoktur. Ceddin müsaade buyurmuştur” dediği rivayet edilmiştir. Tamirat sonrasında Belgrad Mevlevîhanesi postnişini Adni Dede (ö. 1100/1688) şu tarihi düşmüştür:

Bir kerem ehli sâhibü'l-hayra
Erişip avn-i zât-ı Hüda
Himmeti hânedân-ı Mevlevî'ye
Lâzım intisâbın etti edâ
Fukarâ matbahın edip hûş tarz
Âderin okudu ganî ve gedâ
Vâsıl-ı rûh-ı pâk-i ceddi ola
Kendinden malı çünkü oldu cidâ
Beğenip Adniyâ dedim târih
*Oldu matbah-ı ferah-fezâ cüda*¹⁶⁴

Kütahya Mevlevîhanesi'nin ilk hanım şeyhi olan Kamile Hanım'dan sonra şeyhlik makamına oğlu Hüseyin Çelebi geçmiştir.¹⁶⁵ Hüseyin Çelebi'nin vefat ettiği tarih tam olarak bilinmemesinin yanında, Sofya'da yaptığı bir seyahat esnasında orada vefat ettiği bilinmektedir.¹⁶⁶

2.4.2.5. Hâce Fatma Hanım (ö. 1122/1710)

Hâce Fatma Hanım, babası Kütahya hanedânından ve dergâh-ı âli müteferrikasından Mustafa Ağa, annesi Kamile hanımdır. Şair olan Fatma Hanım Kütahya ahalisinden Osmân Paşazâde Mahmûd Bey¹⁶⁷ ile evlenmiştir. Kısa süren bu

¹⁶⁴ Sâkîb Dede, *Sefine-i Nefise-i Mevleviyân*, 1/237-238.

¹⁶⁵ Özönder, “Kütahya Mevlevihanesi”, 76.

¹⁶⁶ Sâkîb Dede, *Sefine-i Nefise-i Mevleviyân*, 1/237-238.

¹⁶⁷ Hülya Küçük, “Mevlevî Hanım Halîfe ve Şeyhler”, *Tasavvuf İlmi ve Akademik Araştırmalar Dergisi* 20 (2007), 76.

evlilikten doğan kızı Aişe¹⁶⁸ başka bir kaynakta Hatice¹⁶⁹ küçük yaşlarda vefat etmiştir. Fatıma Hanım eşinin vefatının ardından başkasıyla evlenmemiş, tabiri caiz ise kendisini ilahi emri yaşamaya adanmıştır. Dervişlerle hacca gitmiş, dönüş yolunda Mevlânâ'nın türbesini ziyaret ettiğinde bazı şiirler okumuştur. Tüm hayatını ilme ve Mevlevîlik eğitimine adanmış, yaşadığı dönem içerisinde çevresindeki meselelerle ilgilenmiş, bu arada Mesnevî'nin maneviyatı üzerine yoğunlaşmış, sehavetinden dolayı kendisine Ümmü'l Fukara lakabı verilmiştir.¹⁷⁰

Fatıma Hanım Kütahya Mevlevîhanesi için önemli dönüm noktası olacak Mustafa Sâkib Dede'nin burada kalması ve hizmetlerine devam etmesinde önemli katkıları olmuştur. Fatıma Hanım, kardeşi olan ve bir süre Kütahya Mevlevîhanesi postnişînliğinde bulunan Hüseyin Çelebi'nin ebedi aleme göçmesinden sonra kızı Havva Hanım'ı evlad edinmiş, terbiyelerini ve eğitimlerini üstlenmiştir. Mustafa Sâkib Dede'yi Kütahya'ya bağlamak için kendi terbiyesinde yetişen Hüseyin Çelebi'nin kızı Havva Hanım ile evlendirmiştir.¹⁷¹ Fatıma Hanım'ın düşünceleri yerini bulmuş ve Kütahya Ergûniyye Mevlevîhanesi için en önemli dönemlerinden birisi olarak tarihe geçmiştir.¹⁷²

Hâce Fatıma Hanım, validesi Kamile Hanım'ın tüm kemâlaat ve kerâmetine varis olmasının yanında, nazm ve nesirde emsallerinin üzerinde idi. “İkinci Rabia” ve vakitlerini tarikat büyüklerinin eserlerini tedris ve ilim ile amel etmiş, fukara-i Mevlevîyyeye kol kanat germiştir. Elinde bulunan eserleri Ergûniyye Mevlevîhanesi münzevi ihvana ve temiz nesillerin evlâd-ı kiramına vakfetmiştir. Kendi vasiyeti ile Celâleddin Ergûn'un türbesinin yanına defnolunmuştur.¹⁷³

2.4.2.6. Sâhib Dede (ö. 1140/1727-28)

Sâhib Dede (ö. 1140/1727-28) Bursalı Mehmed Ağa adında zengin zâtın oğludur. Hammâmî-zâde veya Mehmed Ağa-zâde olarak tanınan Sâhib Dede'nin asıl adı İsmail'dir. Bursa'da dünyaya gelen Sâhib Dede'nin ne zaman dünyaya geldiği hususunda

¹⁶⁸ Özönder, “Kütahya Mevlevîhanesi”, 78.

¹⁶⁹ Küçük, “Mevlevî Hanım Halife ve Şeyhler”, 76.

¹⁷⁰ Özönder, “Kütahya Mevlevîhanesi”, 78.

¹⁷¹ Sâkib Dede, *Sefîne-i Nefîse-i Mevlevîyân*, 1/260-261.

¹⁷² Doğan, *Kütahya Ergûniyye Mevlevîhanesi*, 90.

¹⁷³ Kara, *Sefîne-i Nefîse-i Mevlevîyân*, 129-130.

net bir rivayet bulunmamaktadır. Mevlevî bir şair olan Sâhib Dede, Bursa Mevlevî şeyhi Sâhib Dede'ye derviş olmuş, sonra bir süre seyahat ettikten sonra bir ara Kütahya Erguniye Mevlevîhanesi postunda oturmuştur.¹⁷⁴

Sahîb Dede şeyhlik görevlerinden ayrıldıktan sonra İstanbul Üsküdar'da ikamet etmiştir. Kaynaklarda, kibar, iyi huylu, derviş gönüllü, marifetli bir kimse olarak tanınmaktaydı. Varlıklı bir ailenin oğlu olmasına rağmen “terk-i cübbe vü destâr ve bir hırka ile bir külâha kanaât” eyleyerek hayat geçirmiştir. Yaşamı boyunca maişet kaydı içerisinde kaldı. Esrâr Dede'nin Tezkire-i Şuarâ'yı Mevleviyye adlı eserinde 1140/1727-28 tarihinde vefat ettiği zikredilmektedir.¹⁷⁵

2.4.2.7. Mustafa Sâkîb Dede (ö. 1148/1735)

Mustafa Sâkîb Dede, 1652/1653 yılları arasında İzmir'de dünyaya gelmiştir. Babası İsmail Efendi, Annesi Halime hanımdır. Ailesi Endülüs'teki 1642 haçlı istilası öncesinde İzmir'e göç etmişlerdir.¹⁷⁶ İlk eğitimini İzmir'de almış ancak buradaki eğitimi yeterli görmemiş, iyi bir eğitim almak üzere İstanbul'a gelmiştir. Burada Fatih Medresesinde, Sarfû Nahiv, Mantık ve Me'ani dersleri almıştır. İlmi yönden üstün olması Köprülüzâde Fazıl Mustafa Paşa'nın dikkatini çekmiş ve onu himayesine almıştır. Bu dönemde Paşa'nın yanında Çehrin Seferi'ne katılmıştır. Bu sefer sırasında kendisinde hâsıl olan bazı durumlardan ve tanıştığı Derviş Hacı Muhammed Mevlevî'nin etkisinde kalmış ve Mevlevîliğe yönelmiştir.¹⁷⁷

Mustafa Sâkîb Dede, seferden sonra Edirne'ye gitmiş ve Mevlevîhane şeyhi Neşâti'nin talebesi Seyyid Mehmed Dede'nin yanında çile çıkartıp dede unvanını alarak, İstanbul Galata Mevlevîhanesi şeyhi Gavsî Ahmed Dede'ye intisap etmiştir. Kendisini Mevlevîlik yoluna adanmış Sâkîb Dede, Galata Mevlevîhanesinde bir yıl kadar Mesnevî okumuş, Nesîb Dede, Hasîb Dede, Lebîb Dede, Vehbi Dede ve Münecimbaşı Ahmed Dede ile birlikte Mısır'da gitmiş ve burada Siyâhi Dede'nin hizmetinde bulunmuştur. Üç

¹⁷⁴ Mahmut Büyüktosun, *Sahib Dede Hayatı, Edebi Kişiliği ve Divanı'nın Tenkidli Metni* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1991), 7-6.

¹⁷⁵ Sadık Erdem, *Râmîz ve Âdâb-ı Zurâfâ'sı* (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 1994), 178.

¹⁷⁶ Doğan, *Kütahya Ergûniyye Mevlevîhanesi*, 65.

¹⁷⁷ Mesut Aydın, *560 Numaralı Tahrir Defterine Göre 16. Yüzyılın Sonlarında Kütahya Sancağı Vakıfları (Kütahya ve Çevresi)* (Bilecik: Şeyh Edebali Üniversitesi, Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 4.

aylık bir süre sonunda yeniden Galata Mevlevîhanesi’de dönmüş ve Gavsî Dede’nin hizmetinde bulunmuştur. Bu dönemde Beşiktaş Mevlevîhanesi mukabelelerinde bulunmuş, mukabelelere katılan IV. Mehmet ile sohbet etme imkânı bulmuştur. Mustafa Sâkîb Dede bu dönemde başta Edirne, Serez, Filibe, Selanik ve Bosna olmak üzere tüm Rumeli’yi dolaşmıştır.¹⁷⁸

Mustafa Sâkîb Dede’nin Balkanlara gitmesindeki etkenlerin başında diğer dedelerle yaşadığı anlaşmazlıklar gelmektedir. Ancak bu olumsuzluk onun için yeni kapılar açılmasına neden olmuştur. Nitekim Mevlevîlik üzerine yaptığı bu seyahatler esnasında Sefine-i Nefise-i Mevleviyân’ı da kaleme alma imkânı bulmuştur.¹⁷⁹

Mustafa Sâkîb Dede, Konya’ya geldiğinde Mevlevilikte yeni bir unvana erişmiş ve 1102/1690’da II. Hacı Bostan Çelebi’nin emriyle (ö. 1117/1705) Kütahya Mevlevîhanesi postnişinliğine tâyin edilmiştir.¹⁸⁰ Kütahya Mevlevîhanesi’nin fetret devri Mustafa Sâkîb Dede ile son bulmuştur. Ayrıca Sâkîb Dede Hüseyin Çelebi’nin kızı Havvâ Hanımla evlenmiş ve Çelebi ailesinin bir parçası olmuştur. Sâkîb Dede Havva Hanım ile 22 yıl evli kalmış ve eşinin vefatının sonra Nesibe Hanım daha sonra da Ümmühani Hanımla evlenmiştir.¹⁸¹

Kütahya Mevlevîhanesi Celaleddin Ergûn Çelebi’den sonra dönem dönem aktif olarak faaliyette olsa da Mevlevîhane’nin en parlak dönemi Mustafa Sâkîb Dede devrinde yaşanmıştır. Onun postnişinliğe gelmesi ile, Mevlevîhanede uzun yıllar çok farklı ilimler okutulmuş ve Farsça eğitimiyle edebi yaşamın zenginleştiği görülmüştür. Sâkîb Dede ile birlikte Mevlevîhane’ye ilgi artmış ve Mevleviler arasında Sâkîb Dede’nin yeri önemli bir yere gelmiştir. Oğlu Nutki Dede’nin eğitimi ile bizzat ilgilenmiştir. Nutki Dede de Şeyh Galib ve Hammamizâde İsmail Dede gibi önemli şahsiyetleri yetiştirmiştir. Tahir’ül Mevlevî, Rauf Yekta, Neyzen Gavsî gibi Mevlevi alimlerin yetişmesine vesile olmuşlardır.¹⁸² Sâkîb Dede’nin yetiştirdiği önemli isimlerden birisi olan Esrar dede onu

¹⁷⁸ Ahmet Arı, “Sâkîb Dede”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2009), 36/4.

¹⁷⁹ Ahmed Arı, *Mevlevilikte Bir Hanedanlık Kurucusu Sâkîb Dede ve Divân-ı* (Ankara: Ajçağ Yayınları, 2018), 5.

¹⁸⁰ Saylan, “Mustafa Sâkîb Dede”, 168.

¹⁸¹ Arı, *Mevlevilikte Bir Hanedanlık*, 6.

¹⁸² Mustafa Erdoğan, *İstanbul’da Kütahyalı Bir Şeyh Ailesi Seyyid Ebubekir Dede ve Ahfadı* (İstanbul: İstanbul Araştırmalar Yayınları, 1998), 128.

“Hânedân-ı Sâkıbiyye” diye adlandırmıştır.¹⁸³ Kütahya Mevlevîhanesi’nde Sâkıb Dede’nin yetiştirdiği müstesna Mevlevilerden biri olan Ebû Bekir Dede’nin ahfâdı da tekkeler kapatılıncaya kadar Yenikapı Mevlevîhanesi meşihatında bulunmuştur. Aynı şekilde 19. Yüzyıl postnişinlerinden Ebu Bekir Dede oğlu Ali Nutkî Dede’nin mürebbîliğini yapan *Mecmûa-yı Tevârîh-i Mevleviyye* isimli eserin müellifi Seyyid Ahmed Dede (ö. 1228/1813)’de Kütahya Mevlevîhanesi’nde yetişmiştir.¹⁸⁴

Mustafa Sâkıb Dede’nin zamân-ı meşîhatinde Kütahya Mevlevîhanesi’ne çok çeşitli insan gelmiş ve bazı meselelere sebebiyet vermiş; bu da Mustafa Sâkıb Dede’ye iletilmiştir. Bu meseleye bir çözüm bulması istenmiştir. Sâkıb Dede ise “Tekkeler deniz gibidir. Nasıl ki denizde her çeşit mahluk bulunursa, tekkelerde de her çeşit insan bulunur. Oysa onları buraya gönderenin muhakkak bir dileği vardır” buyurarak, ilahî irâdenin Mevlevîhane’ye gönderdiklerini, cüz’î irade ile tecrid etmekten Allah’a sığındığını dile getirmiştir.¹⁸⁵

Mustafa Sâkıb Dede’nin eserleri şunlardır:

Divan: Eser 5689 beyitten oluşan bir eserdir. Beş yazma nüshası bulunan eserin tenkitli şerhi Ahmet Artı tarafından doktora tezi olarak hazırlanmıştır. Bu neşirde otuz yedi kaside, iki müsemmen, beş müseddes, iki tahmis, 165 gazel, bir müstezad, yirmi iki tarih kıtası, kırk sekiz rubâî, altmış bir kıta, elli bir nazım, bir mülemma’a bulunmaktadır.¹⁸⁶

Sefîne-i Nefîse-i Mevlevîyân: Sâkıb Dede, Mevlevîlik tarihi hakkında eserin ilk cildinde Menâkübü’l-Ârifîn’in son bulduğu tarihten kendi tarihine kadar ki Konya Mevlevî Âsitânesi’nde postnişin olarak görev yapan çelebilerin biyografilerini ele almıştır. Karahisar ve Kütahya Mevlevîhânelerinin kurucuları olan anne tarafından Mevlânâ’nın soyundan gelen çelebilerin biyografilerine yer verilmektedir. Ayrıca Mevlânâ’nın soyundan olan kadınların da biyografileri bulunmaktadır. Eserin II. Cildinde

¹⁸³ Kara, *Sefîne-i Nefîse-i Mevlevîyân*, 7.

¹⁸⁴ Kemikli, “Kütahya ve Kütahya Mevlevî-hânesi, 2015”, 317.

¹⁸⁵ Saylan, *Mevlânâ Ailesi ve Mevlevîlikte Çelebilik*, 7.

¹⁸⁶ Artı, *Mevlevîlikte Bir Hanedanlık*, 5.

ise bazı mevlevîhanelerde görev yapan şeyhlerin isimleri zikredilmiştir. Eserin III. Cildinde ise yetmiş sekiz tanınmış mevlevî'nin biyografisinden bahsedilmektedir.¹⁸⁷

Nikâtü'sma'ârif Mecmuası: Mustafa Sâkîb Dede'nin, bilinen iki eserinden farklı *Nikâtü'l-Ma'ârif Mecmuası* isimli bir eseri daha olduğu zikredilmektedir. Eserin tam ismi Mecmû'Atü Nikâtü'l-Ma'ârif Ve'l-Hâviyetü Li'İzâti Ve'l-Letâ'if olarak geçmektedir.¹⁸⁸

2.4.2.8. Ahmed Halis Çelebi (ö. 1191/1777)

Ahmed Halis Çelebi, babası Mustafa Sâkîb Dede, annesi ise Havva Hanım'dır. Halis Ahmed Çelebi 1113/1700 tarihinde dünyaya gelmiştir. Eğitimi ile bizzat babası Mustafa Sâkîb Dede ilgilenmiştir. Babasının vefatından sonra 1148/1735 tarihinde Ergûniyye Mevlevîhanesi Şeyhi makamına geçmiştir. Ahmed Halis Çelebi yaklaşık 42 yıl Mevlevîhane'nin şeyhliğini yapmış ve 1191/1777 tarihinde vefat etmiştir. Kabri tekkenin hazîresindedir.¹⁸⁹ Ahmed Halis Çelebi babasını ve dönemin Kütahya'sını anlatan *Tuheyli-i Sefîne* adlı eseri bulunmaktadır.¹⁹⁰

Şekil 4. Ahmed Halis Çelebiye ait baş taşı.¹⁹¹

¹⁸⁷ Arı, *Mevlevilikte Bir Hanedanlık*, 29; Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, 123.

¹⁸⁸ Fatih Bağmacı, "Mustafa Sâkîb Dede'nin Bilinmeyen Bir Eseri: Nikâtü'l Ma'rif Mecmuası", *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi* 4/8 (Bahar 2018), 243.

¹⁸⁹ Doğan, *Kütahya Ergûniyye Mevlevîhanesi*, 72.

¹⁹⁰ Dörtbudak, "Ergûniyye Mevlevîhanesi", 139.

¹⁹¹ Çaycı - Durmuş, "Kütahya Ergûniyye Mevlevîhanesi", 207.

2.4.2.9. Abdurrahim Atâ Çelebi (ö. 1206/1791)

Kütahya Mevlevîhanesi şeyhlerinden Abdurrahim Ata Çelebi 1206/1791 yılında vefat etmiş ve onun yerine oğlu Mehmed Sâid Çelebi postnişin makamına geçmiştir.¹⁹²

2.4.2.10. Mehmed Sâib Çelebi (ö.?)

19. yüzyılda çelebiler şehri Kütahya'daki âsithâne önemini yitirmiştir. Bunda, zâdeganlık geleneği ile ehil olmayan şeyhlerin yerine vekaleten görevleri başkalarının yürütmesinin etkisi de bulunmaktadır. Zâviyeler bir vakfa bağlı olarak hizmet görmekteydiler. Bu vakıflar genel olarak zürri vakıf olmasından dolayı, genellikle babadan oğula geçen mütevellik, şeyhlik olarak değerlendirilmiştir. Nitekim bu dönemde Abdurrahim Atâ Çelebi'nin oğlu Mehmed Sâib Çelebi 11 yaşında postnişin olmuştur.¹⁹³ Şeyh Mehmed Sâib Çelebi, 21 yıl şeyhlik görevini ifa etmiştir.¹⁹⁴

2.4.2.11. El-Hâc Abdulkadir Çelebi (ö. 1272/1855)

Ata Çelebi'nin oğullarından olan el-Hac Abdulkadir Çelebi 1272/1855 tarihinde vefat etmiştir. Doğum tarihi tam olarak bilinmeyen Abdulkadir Çelebi Kütahya Mevlevîhanesi'nde 45 yıl kadar şeyhlik yapmıştır.¹⁹⁵

2.4.2.12. İsmail Hakkı Çelebi (ö. ?)

Abdülkâdir Çelebi'den sonra Kütahya Mevlevîhanesi şeyhliğine oğlu İsmâil Hakkı Çelebi geçmiştir. Günümüz Kütahya Çelebileri İsmail Hakkı Çelebi'nin üç oğlu olan Yahya Sâkib Dede (d. 1815), Ali Rızâ Çelebi (d. 1815) ve İdris Hamdi Çelebi (d. 1856) neslinden üç koldan devam etmektedir. Kütahya'da "Ergün, Kışioğlu ve Özbudak" gibi bazı soy isimleri bu ailelerde, neseblerinin dayandığı şecereler bulunmaktadır.¹⁹⁶

1859'da Kütahya Mevlevîhanesi'nin tamir yapılması gerektiğine dair talepler yapılmıştır. Yapılan hesaba göre 29.550 kuruş masrafla tamirat yapılacağı belirlenmiştir.

¹⁹² Kemikli, "Kütahya ve Kütahya Mevlevî-hânesi, 2015", 315.

¹⁹³ Kemikli, "Kütahya ve Kütahya Mevlevî-hânesi, 2003", 109.

¹⁹⁴ Çaycı - Durmuş, "Kütahya Ergûniyye Mevlevîhanesi", 213.

¹⁹⁵ Ümit Kalkan, *Kütahya Ergûniyye Mevlevîhanesi ve Yetişen Sanatçılar* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Türk İslam Sanatları Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2015), 76.

¹⁹⁶ Doğan, *Kütahya Ergûniyye Mevlevîhanesi*, 102-103; Anık, *Kütahya Ergûniye Mevlevîhanesi*, 32.

Ancak ilk etapta bu masrafa karşılık bulunamamış ve tamirat tehir edilmiştir. Daha sonra meydana gelen sel felaketi Mevlevîhane'yi tahrif etmiş; Türbe, semâhane ve harem kısımları sel sularıyla dolmuş; semâhenin bir duvarı yıkılmıştır. Yine üç odanın yangından zarar gördüğü ifade edilmiştir. Mevlevîhane'nin bu yaşadıklarından sonra Dergâhın şeyhi olan ve o sırada İstanbul'da bulunan İsmail Hakkı Çelebi, Konya merkez âsitane şeyhi Mehmed Hemdem Çelebi'ye durumunu haber vermiştir. Mehmed Çelebi 15 Recep 1275/18 Şubat 1859 tarihinde Kütahya Mevlevîhanesi'nin tamirine dair bir ariza yazmıştır. Bu ariza ve diğer yazışmalar Meclis-i Vala'da görüşülerek 18 Mayıs 1859 tarihli iradeyle tamir kararı verilmiştir. İş Evkaf Nezareti'ne havale edilmiştir.¹⁹⁷

İsmail Hakkı Çelebi'den sonra Mevlevîhanenin idaresinde bazı sıkıntılar yaşanmıştır. İsmail Hakkı Çelebi'nin vefatıyla oğlu Ergün Çelebi postnişin makamına geçmiştir. Ergün Çelebi yaşının küçük olmasından dolayı ona vekâleten Rıza Çelebi'nin oğlu Hüsameddin Çelebi, daha sonra da Âmil Çelebi vekalet etmiştir.¹⁹⁸ Son dönemlerde çocuk şeyhlerin başa gelmesi bazı dedelerin onlara vekalet etmeleri zaman zaman bazı sorunlar ve halk nezdinde şikayetlere sebebiyet vermiştir. Kütahya Ergüniyye Mevlevîhanesi'nin en son postnişini Sâkib Çelebi'dir.¹⁹⁹

2.5.Kütahya Mevlevîhanesi'nde Yetişen Önemli İsimler

2.5.1. Ebu Bekir Dede (ö. 1052/1642)

İstanbul Mevleviliğinde 18. Yüzyıldan itibaren şeyh aileleri tarafından Mevlevihanelerin yönetimini üstlenmişlerdir. Yeni kapı Mevlevîhanesi'de on üçüncü postnişin olarak görev yapan Ebu Bekir Dede şeyh ailesine mensup bir kişi idi.²⁰⁰

Seyyin Ebubekir Dede, 1117/1705 yılında Kütahya'nın Köpriviran köyünde dünyaya gelmiştir. Babası Pîr Baba Sultân-ı Horasân'ı'nın neslinden gelen Seyyid Ahmed Efendi, Halveti şeyhi Bahşî Efendi'nin halifesidir. Annesi Şerife Emine Hanım, Seyyid Battal Gazi'nin soyundan Seyyid Hüseyin Efendi'nin kızıdır. Ebubekir Dede

¹⁹⁷ Abdullah Erdem Taş, "Osmanlı Arşiv Belgelerinde Kütahya Mevlevîhanesi", *Ergün Çelebi Mevleviliği* (Ergün Çelebi ve Kütahya Mevleviliği Sempoiumu, Manisa: Dumlupınar Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2015), 173-174.

¹⁹⁸ Küçük, *Mevleviliğin Son Yüzyılı*, 217.

¹⁹⁹ Saylan, "Mustafa Sâkib Dede", 90.

²⁰⁰ Bayram Ali Kaya, Sezai Küçük, *Yenikapı Mevlevîhânesi Günlükleri* (İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, 2011), 20.

1133/1721’de Tavşanlı kasabasına gelerek Sıdkı Dede’nin dervişi olmuştur. Daha sonra babasının delâletiyle diğer kardeşleri Seyyid Ömer ve Osman Efendi ile birlikte Kütahya Erguniyye Mevlevihânesi şeyhi Sâkıb Dede’ye intisap etmişlerdir. Ebûbekir Dede Sâkıb Dede’nin yanında yaklaşık 30 yıl kalmıştı. Sakıb Dede’nin vefatından sonra yerine geçen oğlu Ahmed Halis Efendi’ye biatını yeniledi. Burada icazet aldıktan sonra Konya’ya gitti ve Mevlevî Âsîtanesi posnişini Çelebi IV. Mehmet Ârif tarafından Mevlânâ Türbesi’nin perdegahlığı hizmetine getirilmiştir.²⁰¹

Ebubekir Dede daha sonra Çelebilik makamında bulunan Ebubekir Çelebi (d. 964/1566-ö. 1052/1642) tarafından İstanbul’a Yenikapı Mevlevihânesi postuna atanmıştır. Burada yaklaşık otuz yıl şeyhlik yaptıktan sonra m. 1804 yılında vefat etmiştir. Vefatının ardından yerine kardeşi Abdülbâki Nasır Dede Postnişin olarak atanmıştır.²⁰²

Kütahya’da yetişmiş ve Mevlevîlik geleneği içerisinde yer alan Mevlevîlerin en önemli isimlerinden olan Ebûbekir Dede, İstanbul Mevlevihaneleri açısından büyük bir öneme sahiptir. Nitekim Ebûbekir Dede Ailesi 1745 yılından tekkelerin kapatıldığı 1925 yılına kadar meşihat görevini kendi aile bireylerine aktarmayı başararak bir İstanbullu Mevlevî Ailesi kuşağının en önemli temsilcileri olmuşlardır.²⁰³

2.5.2. Seyyid Sahîh Ahmed Dede (ö. 1151/1738)

Ahmed Dede (ö. 1228/1813)’nin hayatı hakkında kaynaklarda fazla bilgi bulunmamakla birlikte hayatı ile ilgili bilgileri kendi eseri *Mecmûatu’t-Tevârîbi’l-Mevlevîyye*’den ulaşılmaktadır. Ahmed Dede’nin babası Seyyid Ömer Dede (d. 1187/1773), dedesi Halveti Şeyhlerinden Ahmed Efendi (ö. 1151/1738)’dir. Babası Seyyid Ömer Dede Sâkıb Dede’nin müridlerindendir. Annesi Pirli Oğlu İmam Ahmed Efendi’nin kız kardeşi Hatice Hâtun’dur.²⁰⁴

²⁰¹ Sezay Küçük, “Seyyid Ebûbekir Dede”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009), 37/58.

²⁰² Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, 113.

²⁰³ Ekrem Işın, *Saltanatın Dervişleri Dervişlerin Saltanatı İstanbul’da Mevlevîlik* (İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, 2007), 28.

²⁰⁴ Ahmed Dede, *Mecmûat*, 181-183.

Ahmed Dede Kütahya'nın Köpriviran kasabası, kükürtlü köyünde dünyaya gelmiştir. Annesi ve babası kendi aralarında: “Eğer bir oğlumuz olursa, onu H. Mevlânâ'ya bağışlayalım; onun hizmetkârı olsun” şeklinde konuşmuşlardır. Bu konuşlarından yaklaşık iki sene sonra Allah onlara bir erkek evlat ihsan etmiştir. Babası Seyyid Ömer Dede oğlunun ismini Seyyid Ahmed koymuştur.²⁰⁵

Ahmed Sâhih Ahmed Dede 1157/1744 yılında babası ile birlikte Konya'ya gelirler ve babası kardeşi Seyyid Ebûbekir Dede'ye verdikleri sözü anlatır ve birlikte Türbedâr Pehlivân Dede ve çelebi Hacı Muhammed Arif Dede'ye gelerek meseleyi anlatırlar. Bu yaşananlardan sonra Ahmed Dede 22 aylıkken mevlevî olur ve sikke giydirilir.²⁰⁶

Ahmed Dede için en mevlevî yolculuğu başlamıştır. Seyyid Ebubekir Dede'nin Yenikapı Mevlevihanesi şeyhliğine atanması ile birlikte Ahmed Dede'nin de Mevlevi dervişliği başlamıştır. Ahmed Dede 1191/1777 yılında kısa süreliğine Kütahya Mevlevihanesi'nde Şeyh Halis Dede'nin hizmetinde bulunmuştur.²⁰⁷

Ahmed Dede, 1200/1785 yılında İstanbul Eşrafından Merhum Hakkâk Seyyid hacı Ahmed'in kızı Şerife Emine Hatun ile evlenmiştir. Bu evlikten Muhammed Kudretullah adında bir erkek çocukları olmuştur. Muhammed Kudretullah ileride Galata Mevlevihanesi şeyhi olacaktır. Ahmed Dede Yenikapı Mevlevîhanesi aşçıbaşı olarak hizmet vermiştir. Amcası Yenikapı Mevlevîhanesi şeyhi Seyyid Ebubekir Dede, oğlu Ali Nutki dünyaya geldikten sonra eğitimi için Ahmed Dede'ye emanet etmiştir. Ahmed Dede bu görevi en güzel şekilde yerine getirmiştir. Seyyid Ebubekir Dede'nin vefatından sonra Ali Nutki 14 yaşında Yenikapı Mevlevîhanesi Şeyhi olur. Ahmed Dede Mevlevihânedeki dervişlerin talim ve terbiyeleri ile uğraşırken küçük şeyhinde eğitimine devam eder. Ancak Ali Nutki tarafından mevlevîhaneden uzaklaştırılır. Ahmed Dede 1229-1813 yılında 74 yaşında vefat etmiştir.²⁰⁸

²⁰⁵ Ahmed Dede, *Mecmûat*, 184.

²⁰⁶ Ahmed Dede, *Mecmûat*, 184.

²⁰⁷ Ahmed Dede, *Mecmûat*, 185.

²⁰⁸ Mehmed Ziya, *Yenikapı Mevlevîhanesi* (İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser, Trs.), 158; Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlevî âdab ve Erkanı* (İstanbul, 1963), 75.

2.6. Mevlevîhane'nin Fiziki ve Mimari Özellikleri

Dört bölümden meydana gelmiştir:

- 1) Hezâr Dînâri Mescidi olarak bilinen ve Celâleddin Ergun Çelebi'nin türbesinin olduğu bölüm
- 2) Türbeye sonradan eklenen Semâhâne bölümü
- 3) Önceleri dede evleri olup sonraları vakıf tarafından aşevi olan bölüm
- 4) Türbenin kuzey kısmındaki hazire şeklindedir.

II. Yakub Çelebi Külliyesi, Ulu Cami ve Vacidiye Medresesinin doğusunda bulunan Kütahya Mevlevîhanesi, Börekçi Mahallesi 58 pafta, 318 adada, Ulu Cami, Hürriyet, Cumhuriyet ve Erbasan Caddeleriyle Kapan Çayı Sokağının birleştiği noktada, Dönenler Meydanının güneybatısında 3000 m²'lik bir alan üzerine kuruludur. Kuzeybatısından Kapan Çayı, güneyinden Eğdemir Sokak bulunmaktadır.²⁰⁹ Mevlevîhane'nin giriş kapısının üzerinde “Yâ Hazreti Ergûn” yazılı çini levha, Halil Mahir'in kaleminden çıkmıştır. Daha üstte bulunan “Yâ Hazreti Mevlâna” yazısı Çinici Ahmet Şahin'e aittir.²¹⁰

Şekil 5. Kütahya Mevlevîhanesi'nin vaziyet planı).²¹¹

²⁰⁹ Kalkan, *Kütahya Ergûniyye Mevlevîhanesi*, 36.

²¹⁰ Erbay, “Kütahya Mevlevîhânesi ve Mevlevî Kültürü Açısından Kütahya”, 544.

²¹¹ Kalkan, *Kütahya Ergûniyye Mevlevîhanesi*, 37.

Binanın mevcut türbesi yapı olarak daha eskidir. Âsithanenin günümüze ulaşan türbe ve semahanesi 19. Yüzyılda onarımlar gördüğünden, bugünkü mimarîsi ilk döneme kadar ulaşmamaktadır. Dolısıyla 19. Yüzyıl öncesi mimarîsi hakkında çok fazla bilgi bulunmamaktadır.²¹²

Mevlevihane'nin ilk inşasına dair bir kitabe bulunmamaktadır. Yapı olarak kare planlı bir yapıdır. İki katlı semâhanesi-mescid üç tarafında iki sıra halinde pencereci, zemin katı kısmen kârgir, üst katı ahşap yüksek bir yapı özelliğine sahiptir. Kiremit örtülü kırma çatısının ortasında sekizgen planlı kasnaklı yükselmiş ve her yüzünde birer basık kemerli pencere olan, piramidal çatı ile örtülü bir fener kubbe bulunmaktadır. Tepesinde ise çana benzer stilize edilmiş destarlı sikkeli büyük bir bronz aleml bulunur.²¹³

19. yüzyılda esaslı tadilat görmüş bugünkü esas şeklini almış olduğu anlaşılmaktadır. Kuruluştan 19. Yüzyıla kadar mevlîhanenin ne şekil aldığı kesin olarak bilinmemesine rağmen, 19. Yüzyılda büyük bir imar ve ihya faaliyetine sahne olan Kütahya'da mevcut kitabe, arşiv çizim ve belgelerinden dergâh da sürekli tamir geçirdiğı ve şekil değıştirdiğı görülmektedir. Sultan II. Mahmud döneminde (1808-1839) Mevlîhanede birçok yenileme, onarım ve tadilat yapılmış, semahane, selâmlık-harem, derviş hücreleri ve matbah-ı şerif 1835-1839 yıllarında yeniden inşa edilmiştir.²¹⁴

1835-1839 yıllarında külliye'nin mevcut binaların tadilat gördüğünü, girişin güneyden kuzeye alındığını ve binaların ilave edildiğı görülmektedir. Semahanenin krokilerde gösterilen şekli ile hâlihazır durumu karşılaştırılınca, türbe yanındaki konumu, boyutları, iki katlı ve galerili planlı, kubbeli bir dairevî semâ meydanı bakımından aralarında yakınlık benzerlik bulunmaktadır.²¹⁵

Mevlevihane'nin yapısı kare planlı olup, iki kat olarak inşa edilmiştir. Binanın orta kısmı sekiz ayak üzerine sekizgen kasnaklı bir ahşap kubbe ile kapatılmıştır. Mevlîhanenin matbah, derviş hücreleri ve hamamı da günümüze kadar ulaşmıştır.

²¹² Barihüda Tanrıkorur, *Türkiye Mevlîhanelerinin Mimari Özellikleri* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2000), 436.

²¹³ Kalkan, *Kütahya Ergüniyye Mevlîhanesi*, 37.

²¹⁴ Kalkan, *Kütahya Ergüniyye Mevlîhanesi*, 38.

²¹⁵ Kalkan, *Kütahya Ergüniyye Mevlîhanesi*, 39.

Duvarlar moloz örtülü ve üzeri sıvalıdır. Tekke ve zaviyelerin kapatılmasından sonra camiye çevrilmiştir.²¹⁶

Şekil 6. 1835-1839 yıllarına ait tamir kitabesi.

Elde edilen bilgilere göre 13 Safer 1304/11 Kasım 1886 tarihli Başbakanlık Osmanlı Arşivi belgesine göre İsmail Hakkı Çelebi'nin oğlu Ergûn Çelebi Mevlevi Dergahı'nın harabiyetinden dolayı mahallinde yapılan keşifle 60.000 kuruşa tamir edileceği ifade edilmiş ve bu konuda payitahttan yardım istenmiştir. II. Abdulhamid'in onayı ile birlikte Mevlevîhane'de tadilat yapılmıştır. Ancak tam olarak nasıl ve nerelerde tadilat yapıldığı bilinmemekle birlikte, günümüzdeki halinin bu dönemde şekillendiğinden bahsetmek mümkündür.²¹⁷

1993 yılında ise tamir için ayrılan 60.000 kuruşun yetmemesinden dolayı derviş hücrelerinin tamir edilemediği belirtilmiş ve 18-20 bin kuruşluk bir yardımla

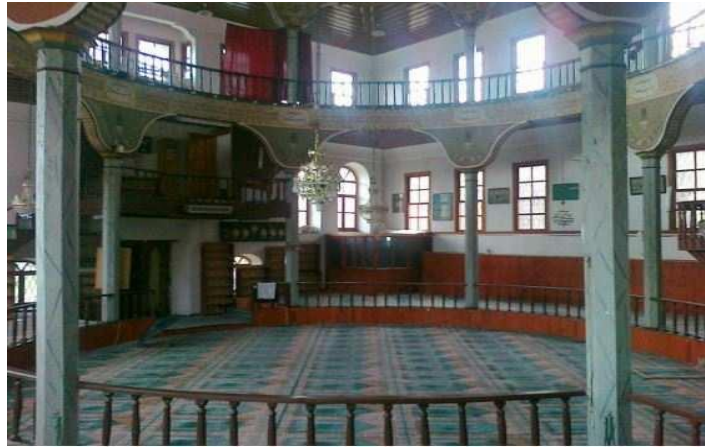
²¹⁶ Aydın Seçkin, *Türkiye'deki Önemli Mevlevîhaneler ve Mevlevîhanelerin Yaşatılmasında Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün Rolü* (Ankara: Sümam Yayınları, 2010), 7.

²¹⁷ Tanrıkorur, *Türkiye Mevlevihaneleri*, 440.

durumlarının düzeltilebileceği ifade edilmiştir. Postnişin İdris Hamdi Çelebi'nin bu girişimleri ve arzuhâli ile Hazine-i Hassa'dan ayrılan meblağa ile tamiratın tamamlanması uygun görülmüş, ancak bu konudaki irade temin edilememiştir. II. Abdülhamid döneminde yapılan bu onarımlardan sonra semahaneye minber konularak hatipliğine İdris Hamdi Çelebi vazifelendirilmiştir.²¹⁸ İdris Hamdi Çelebi'nin şeyhliğe geçmesi ile birlikte 1892 tarihinden itibaren semahaneyi aynı zamanda bir cami olarak kabul edilebilir. 1959 yılında ise sadece cami olarak kullanılmıştır.²¹⁹ Mevlevîhane'nin ortasında daire şeklindeki semâ alanı bulunmaktadır.

Şekil 7. Semahanede bulunan minber.

Şekil 8. Semahanenin mescid görünümü.²²⁰

²¹⁸ Hamza Güner, *Kütahya Camileri* (Küyahya: Y.y., 1964), 10.

²¹⁹ Taş, "Osmanlı Arşiv Belgelerinde Kütahya Mevlevîhanesi", 174-175.

²²⁰ Anık, *Kütahya Ergüniye Mevlevîhanesi*, 91.

Şekil 9. İstanbul Mevlevi topluluğunun 1.10.1987’de Kütahya Mevlevîhanesi’nde yaptıkları törenden bir kesit.²²¹

Ahşap tabanlı semahanenin tam ortasında bir kuyu bulunmaktadır. Üzeri ahşapla kapatılmış ve halı ile de örtülmüştür. Kuyunun suyunun şifalı olduğu düşünülmekte, hastalar tarafından ziyaret edilmektedir. Özellikle geceleri uyku sorunu yaşayan çocuklara türbedarlarından muska alınıp takılması, yine semahanenin ortasındaki kuyunun kapağının açılıp bakılması ve çocuğu olmayan kadınlarında Ergûn Çelebi’nin kabrini ziyaret ederek onun hürmetine Allah’tan çocuk niyaz isterler.²²²

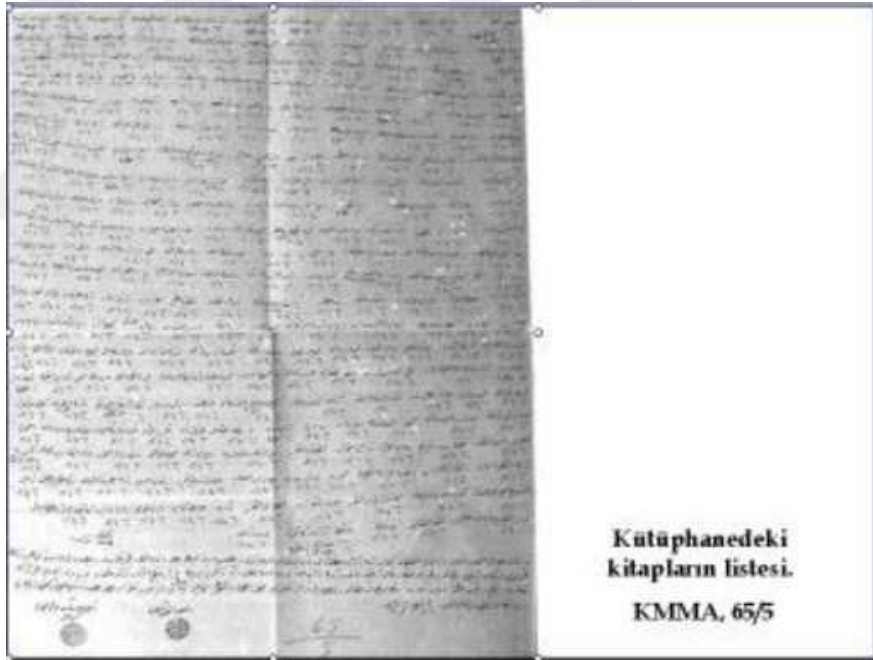
Şekil 10. Semahanenin ortasında bulunan kuyu.

²²¹ Anık, *Kütahya Ergûniye Mevlevihanesi*, 92.

²²² Doğan, *Kütahya Ergûniyye Mevlevihanesi*, 41.

2.7. Mevlevîhane'nin Kütüphanesi

Kütahya Mevlevîhanesi'nin kütüphanesi günümüze kadar ulaşmamıştır. Ancak Kütahya medrese ve tekkeleri arasında önemli bir kütüphanedir. Nitekim Konya Mevlânâ Müze Arşivi'nde bulunan bir belgeye göre; 1277/1861'de Kütahya'daki Mevlevîhane Kütüphanesi kitaplarının bir listesi, Hasan Ulvi Dede tarafından yazılmıştır. Bu belgeye göre, kitapların bir kısmı Mustafa Sâkib Dede ve evlatları, bazıları Küçük Ârif Çelebi ve evlatları, bazıları da Kütahya vali ve paşaları tarafından temin edilmiştir. Belgedeki kitaplar dışarıya çıkarılmamak şartıyla kütüphaneye bağışlandığı zikredilmiştir. Belgede kaydedilen 276 kitabın hepsinin mevcut olup muhafaza altında tutulduğu ifade edilmiştir. Kitapların bir kısmı daha sonra Vâhit Paşa Kütüphanesi'ne aktarılmıştır. Çoğunluğu kütüphanede, 1377-1661 demirbaş numaraları arasında kayıtlıdır. Kütüphaneye ait diğer kitaplar ise şahısların elinde, bir kısmı da satılmıştır.²²³

Şekil 11. Ergûniyye Mevlevîhanesi Kütüphanesi'ndeki kitap listesi.²²⁴

²²³ Anık, *Kütahya Ergûniye Mevlevihanesi*, 27.

²²⁴ Anık, *Kütahya Ergûniye Mevlevihanesi*, 27.

2.8. Mevlevîhane'nin Türbesi

Mevlevîliğin önemli merkezlerinden birisi olan Kütahya Mevlevîhanesi, Konya ve Afyondan sonra erken dönem Mevlevîhaneleri içindedir. İlk başlarda Ergûn Çelebi'nin, gelen postnişinlerin bu türbeye defnedilmesiyle Ergûn Çelebi Türbesi'ne dönüşmüştür.²²⁵

Türbenin yapısı semahaneden daha eski bir görünüme sahip olup Beylikler veya Selçuklular döneminde inşa edildiği düşünülmektedir. Yıllar içerisinde çeşitli tadilatlar geçiren yapının iç batı duvarının kuzey tarafında, türbeye açılan kemerin yanında, bir tuğra ile yan yana iki kitabe bulunmaktadır (Resim, 2.4).

Cümle kapısının tam karşısında türbenin geniş basık sivri kemerli, büyük camekânla kapatılmış girişi bulunmaktadır. Bu sivri kemer semahane ile türbeyi birbirinden ayırmaktadır. Türbe Ergûn Çelebi ve yakınlarına ait sandukalar mekânı tamamen kaplamış ve baslarında bazı yazılı levhalar olsa da bunlar tadilat esnasında da karıştığından dolayı levhaların yerleri değiştirilmiş olabilir.²²⁶

Şekil 12. Türbe girişindeki kemer.²²⁷

²²⁵ Gökbilgin, "Kütahya", 1125.

²²⁶ Güner, *Kütahya Camileri*, 102.

²²⁷ Kalkan, *Kütahya Ergûniyye Mevlevîhanesi*, 46.

Yapılan incelemede türbedeki sandukalar sırasıyla; Ergûn Çelebi, Burhaneddin İlyas, Zeyneddin, Sâkîb Mustafa Dede, Kâmile Hanım, Hacı Fatma Hatun, Mehmed Çelebi, Ebubekir Çelebi, Havva hatun, Şeyh Mehmed Muhlis Çelebi, Şeyh Ali Şakir Çelebi, Fatma Hatun, Halime Meliha Hanım, Şeyh İsmail Çelebi gibi şeyhlik makamında bulunanlara aittir.²²⁸

Şekil 13. Türbenin içindeki sandukalardan bir görüntü.²²⁹

Hazeri, Mevlevihane'nin güney batısında bulunmaktadır. Günümüzde hazirede 22 kabir bulunmaktadır. Bunlardan 17'sinin baş taşı günümüze ulaşmıştır. Mezar taşları incelendiğinde bazılarının Mevlânâ'nın soyundan gelenler, bazı asker ve valilerin mezar taşları bulunmaktadır. Bu alanda mezar taşları bizlere tarihi bilgiler vermektedir.

Ahmed Halis Çelebi'ye ait olan mezar taşındaki kitabede aktarılan bilgiye göre 1777 yılında vefat etmiştir. Mustafa Sâkîb Dede'nin kayıtlarına göre Ahmed Halis Dede 1113/1700 tarihinde doğmuştur.²³⁰ Hazirenin doğusunda bulunan Hacı Molla Zâde Salih

²²⁸ Kalkan, *Kütahya Ergûniyye Mevlevîhanesi*, 47; Özönder, "Kütahya Mevlevihanesi", 72-73; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Bizans ve Selçukiyelerle Germiyan ve Osmanogulları Zamanında Kütahya Şehri* (İstanbul, 1932), 148.

²²⁹ Kalkan, *Kütahya Ergûniyye Mevlevîhanesi*, 48.

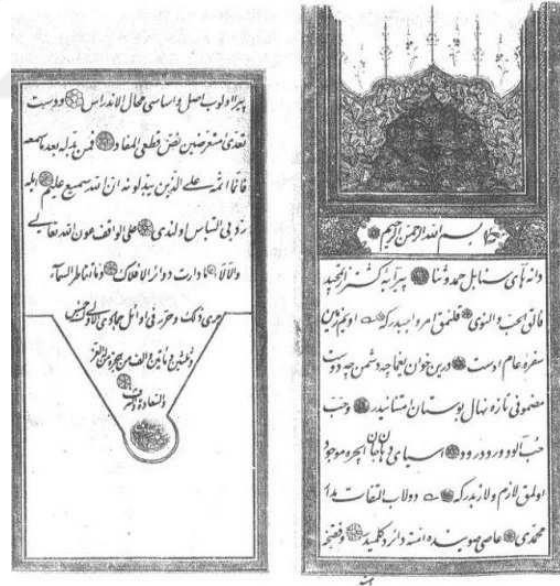
²³⁰ Çaycı - Durmuş, "Kütahya Ergûniyye Mevlevîhanesi", 207.

Ziya Bey'in mezar taşı bulunmaktadır. Mezar taşının kitabesine göre Hacı Molla Zâde Salih Ziya Bey 1302/1884 yılında vefat etmiştir.

2.9. Mevlevîhane'nin Vakıfları

Mevlevîhane vakıfları Ergûn Çelebi'den önce kurulmaya başlamış ve son asra kadar gelişme göstermiştir. Kütahya vakıfları açısından Mevlevihane önemli bir yere sahiptir. Bu vakıflar Germiyan Beyi II. Yakub Çelebi başta olmak üzere birçok bey tarafından desteklenmiştir. Çelebiler ile Germiyanogulları arasında akrabalık bağlarının olması, Mevlevîhane'nin vakıflarının şümülünün gelişmesinin ve gelirlerinin artmasını sağlamıştır.²³¹

Vakıflar Genel Müdürlüğü ve Konya Mevlânâ Müzesi arşivinde ve şeriiye sicillerinde bu vakıflara dair bilgiler bulunmaktadır. Bu belgelerde bazen Ergûn Çelebi Evkâfı olarak da geçen dergâh vakfiyeleri kimi zaman hukuki meselelere konu olmuştur.²³²

Şekil 14. Ergûniyye Mevlevîhanesine ait bir vakfiyenin Hatime Sayfası.²³³

²³¹ Doğan, *Kütahya Ergûniyye Mevlevîhanesi*, 46.

²³² Özönder, "Kütahya Mevlevîhanesi", 79.

²³³ Kalkan, *Kütahya Ergûniyye Mevlevîhanesi*, 66.

A. Erdem Taş'ın yapmış olduğu incelemeye göre Mevlevîhane'nin günümüze ulaşan en eski kayıt 1530 tarihli "Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu-I"²³⁴ defterindeki kayıttır. Bu defter Kanuni Döneminde hazırlanmış ve 111. Sayfada "Evkâf-ı Zaviye-i Ergûn Çelebi fî nefis-i Kütahya" ifadesiyle başlayan sütunda Kütahya Mevlevîhanesi'nin vakıfları tatad edilmiştir. Buna göre Mevlevîhane'nin vakıfları ve bu vakıflardan elde edilen gelirler şunlardır:

- 1) Kütahya yakınında 3 parça arazi kirasından 45 akçe.
- 2) Bölcek Köyünde Ahî Ali Zaviyesi Vakıf değirmenden 480, çiftlikten 900 ki toplam 1380 akçe.
- 3) Erikli Köyünde Şeyh Umur Vakıf Çiftliğinden 240 akçe.
- 4) Burnaz köyünde Hoca Ali Zaviyesi vakıf değirmenden 40, çiftlikten 215 ki toplam 254 akçe.
- 5) Kızılcaviran Köyünde Şeyh Mürüvvet Vakıf Çiftliği mahsulünden 312, çayır kirasından 70 ki toplam 382 akçe.
- 6) Toyarlan Köyünde Şeyh Ömer Vakıf Çiftliği mahsulünden 580 akçe.
- 7) Çavuş Köyünde Hoca Fakih Vakıf Çiftliği mahsulünden 460, çayır kirasından 50 ki toplam 510 akçe.
- 8) Zığra(?) köyünde Şeyh Altuntaş Vakıf Çiftliği mahsulünden 200 akçe.
- 9) Akkilise Köyünde Câbî Paşa Zaviyesi Vakıf Çiftliği mahsulünden 495, 3 adet bahçe kirasından 200 ki toplam 695 akçe.
- 10) Perlü(?) Köyünde Ahî Sökmen Zaviyesi Vakıf Çiftliği mahsulünden 200, çayır kirasından 100 ki toplam 300 akçe.
- 11) Güneç Köyünde Şeyh Osman Vakıf Çiftliği mahsulünden 460 akçe.
- 12) Bölcek Köyünde Şeyh Bayezid Vakıf Çiftliği mahsulünden 252, bahçe kirasından 20 ki toplam 272 akçe.
- 13) Parmakviran Köyünde Enbiya'nın Evladiye Vakıf Çiftliği mahsulünden 682 akçe.
- 14) Akgeriz (Akkizir?) Köyünde Receboğlu Vakıf Çiftliği mahsulünden 330 akçe.

²³⁴ Yay. Hazırlayan: Ahmet Özkılınç, "438 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defteri-I (Dizin ve Tıpkıbasım)", (Ankara: Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, 1993).

- 15) Kızılcaviran Köyünde Şeyh Ali Vakıf Çiftliği mahsulünden 800, çayır kirasından 50 ki toplam 850 akçe.
 - 16) Kızıl Yakub Köyünde İmam Vakıf Çiftliği mahsulünden 333 akçe.
 - 17) Konduviran Köyünde Bayrambeyi Zaviyesi Vakfından 3 parça arazi geliri 178 akçe.
 - 18) Şah Melik Köyünde Şeyh İvaz Vakıf Çiftliği mahsulünden 431 akçe.
 - 19) Yoncalı Köyünde Şeyh Bereket Vakıf Çiftliği mahsulünden 440 akçe.
 - 20) Çukurca Köyünde Esrek Danişmend Vakıf Çiftliği mahsulünden 338 akçe.
 - 21) Bayat Köyünde Hacı Mehmed Vakıf Çiftliği mahsulünden 250 akçe.
 - 22) Gölcük Köyünde Sultanşah Fakih Vakıf Çiftliği mahsulünden 458 akçe.
 - 23) Bayramgazi Köyünde İnebey Fakih Vakıf Çiftliği mahsulünden 212 akçe.
 - 24) Arslanlı Köyünde Çiledar Zaviyesi Vakıf Çiftliği mahsulünden 699 akçe.
 - 25) Kınık Köyünde Şeyh Bayezid Vakıf Çiftliği mahsulünden 282 akçe.
 - 26) Avcı Köyünde Şeyh Saltuk Zaviyesi Vakfı çiftlik arazisinin kirasından 150, 2 parça bahçe kirasından 18 ki toplam 168 akçe.
 - 27) Gümüş Köyünde Ahî Ali Zaviyesi Vakfı arazi kirasından 605 akçe.
 - 28) Kalınviran'a bağlı Doluca Köyünde Şeyh Azad Vakıf Çiftliği mahsulünden 204, çayır kirasından 10 ki toplam 214 akçe.
 - 29) Tavşanlı'ya bağlı Yenice Köyünde Hurremşah Vakıf Çiftliği mahsulünden 232 akçe.
 - 30) Tavşanlı'ya bağlı Yakaca Köyünde Şeyh Esenlü Vakıf Çiftliği mahsulünden 432 akçe.
 - 31) Tavşanlı'ya bağlı Gümüş Köyünde Seydi Nureddin Zaviyesi Vakıf Çiftliği mahsulünden 350 akçe.
- Toplam Vakıf Gelirleri: 12.802 akçe.²³⁵

Yakub Çelebi vakıflarından olan Kütahya Erguniyye Mevlevîhanesi için vakfedilen Akçahisar'daki çiftliğin hâsılı 450 akça olup, Hızır Fakih'ten sonra, yevmî bir

²³⁵ Kanan Ziya Taş, "Ergun Çelebi ve Kütahya Mevleviliği", *Ergun Çelebi Kütahya Mevleviliği Sempozyumu 23-25- Ekim 2014* (İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi, 2014), 1/162-162.

buçuk akçe cihetle Piri Fakih, Mücellid Piri, Hamza ve son olarak Mehmed tarafından tasarruf edildiği kaydedilmiştir.²³⁶

2.10. Kütahya Ergûniyye Mevlevîhanesi'nin Son Dönemleri

Mevlevî dergâhları zengin kütüphanelere sahip olmalarının yanında telif hareketlerinin de en hareketli olduğu mekânlardı. 11. Ve 13. Yüzyıllarda Mevlevî dergâhlarında çok sayıda kitap kaleme alınmıştır. Nitekim Mevlânâ; “*Mesnevî*”, “*Divanı Kebir*”, sohbetlerinden oluşan “*Fihi Mâ Fi*”, “*Mektubat*” ve vaazlarından “*Mecalis-i Sebâ*” eserlerini kaleme almıştır.²³⁷

Daha öncede zikrettiğimiz üzere Mevlevîhane'nin son dönemlerinde özellikle İdris Hamdi Dede'den sonra insani faktörlerin ortaya çıkmasının yanında Turuk-ı Âliye geleneğine uygun olmayan olumsuzluklar meydana gelmiştir. Postnişin şeyhlerden Sâkib ve Ergûn Çelebilerin yaşlarının küçük olması, yerlerine vekâleten bakan Hüsameddin Çelebi, Ahmed Remzi Dede ve Mustafa Nuri Dede gibi önemli alimler ve irfan sahiplerinin, Mevlevî düşüncesine sahip şahısların tam manasıyla bilinmeyen sebeplerden dolayı kabul görmemeleri Mevlevîhane'nin son dönemlerindeki önemli meselelerden olmuştur. İdris Hamdi Dede'den sonra vekil dedelerin her ne kadar ehil kimseler olsada, Mevlevîhane çevresindeki intizamsızlık bir türlü giderilememiştir. Ayrıca vakıflardan gelen gelirin doğru bir şekilde harcanmaması ve bunun sebep olduğu olumsuz düşünceler ile tatsız olaylar cereyan etmiştir.²³⁸

II. Mahmud Döneminde Mevlevî tekke ve zaviyelerinin tamir faaliyetleri içerisinde Kütahya Mevlevîhanesi'de bulunmaktadır. Bu dönemde başta Konya, Yenikapı Güzelhisar ve Kütahya Mevlevîhaneleri bazı bölümleri tamir edilmiş, bazı bölümleri ise yeniden inşa edilmiştir. Özellikle Kütahya Mevlevîhanesi'nin tamiri sorunlu olmuştur.²³⁹

²³⁶ Aydın, 560 Numaralı Tahrir Defteri, 61.

²³⁷ Cengiz Güler, *Selçuklular ve Beylikler Döneminde Kitap ve Kütüphane Kültürü* (Aksaray: Aksaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 91.

²³⁸ Kalkan, *Kütahya Ergûniyye Mevlevîhanesi*, 80.

²³⁹ Güler, *Selçuklular ve Beylikler Dönemi*, 93.

Ergûn Çelebi'den sonra Kütahya Ergûniyye Dergâhı/Mevlevîhanesi olarak bilinen Mevlevîhane, Germiyanogulları Beyliği sona ermesinden sonra da önemli işler gerçekleştirmiştir. Tarih içerisinde birçok kez tadilat gören Mevlevîhane, 1257/1841 yılında Sultan Abdülmecid tarafından tâmir edildiği kitabesinde mevcuttur.²⁴⁰ 1925 yılında tekke ve zaviyelerin kapatılmasının ardından uzun süre kapalı kalmış ve harabe olmaya yaklaşmış durumdayken, semahâne-mescidi, 1959'da Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından restore edilerek asli mimarisi bozulmadan tamir edilmiştir. Semâhane mescidi bugünkü adıyla “Dönenler Camii” adıyla hizmet vermeye başlamıştır.²⁴¹

2.11. Mevlevîhane'nin Musiki Tarihindeki Yeri

Mevlevilikte tarikat ayini icra ederken çalınıp okunan eserler Mevlevi Musikisini meydana getirmektedir. Bu eserler, Klasik Türk Musikisi sistemi dahilinde, dini hislere tercüman olacak biçimde bestelenmiş Ayin-i Şerifler'dir. Ayin kelimesi Mevleviler'de ayinde okunan parçaların tümüne delalet eden bir kelime kullanılmakta, ekseriya bu parçalar makamlarıyla beraber (Segâh Âyin-i şerif, Hûzzâm âyin-i Şerif vb.) kullanılmaktadır. Genel olarak Sema veya Mukabele-i erif olarak ayinler isimlendirilmektedir.²⁴²

Âyin: sözlükte “adet, usûl, kanun ve dini merâsim” anlamlarına gelmektedir. İslam fıkında ayin kelimesi çok kullanılmaz. Onun yerine “acra-yı zikrullah” tabiri kullanılır. Tasavvufi terim olarak âyin: “tekkelere yapılan zikir ve merasimler” anlamına gelir. Her tarikat ayininin ismi ve şekli farklıdır.²⁴³

Mukabele: “karşılama” anlamına gelen bu kelime ise; bütün tarikatlarda olduğu gibi Mevlevilik'te de tarikat ayinini icra etmek anlamında kullanılmıştır. Mevleviler ‘in “sufi tarikatları” dedikleri esmacı tarikatlarının bir kısmında, ayakta, bir kısmında oturarak zikredilirken, dervişler halka halinde ve tabii birbirlerine karşı oturdukları gibi, Mevleviler de “Sultan Veled Devri” denen törende, post önünde birbirlerine karşı icra

²⁴⁰ Akay, *Mevlevilik-Devlet İlişkisi*, 284.

²⁴¹ Sevgi Parlak - Barihüda Tanırkorur, “Kütahya Mevlevîhânesi”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003), 27/1.

²⁴² H. Sedettin Arel, “Mevlevî Musikîsi ve Âyinleri”, *Mûkisi Mecmûası* 290 (Trs.), 4.

²⁴³ Mahir İz, *Tasavvuf* (İstanbul: Rihle Yayınları, 1969), 127; Hasan Kâmil Yılmaz, *Aziz Mahmud Hüdâyî ve Celvetiye Tarikatı* (İstanbul: MÜİF. Yayınları, 1980), 222; Selçuk Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar* (İstanbul: Marifet Yayınları, 1981), 64.

edilir. Mukabele kelimesi bu açıdan bir terim haline gelmiş ve ayin anlamında kullanılmaktadır.²⁴⁴

Sema işitmek anlamına gelmektedir. Terim olarak “oyynamak, güzel ses ve musiki eşliğinde coşmak” demektir. Sema, Hakk’ın kelamını işitme ve işittirmeye yarayan bir vasıtaadır. Sufiler sema’ı insanlıktan almışlardır ve onu insanlığın yararına olacak şekilde kullanılmıştır.²⁴⁵

Mevlana’nın Musiki Anlayışı: tarikatın kurucusu olan Mevlana’nın musiki anlayışı, tabiatıyla Mevlevileresin de musiki anlayışlarının özünü meydana getirmektedir.²⁴⁶ Mevlâna, musikiyi, “elest bezminin av’azesı” olarak tarif eder. Yani, musikinin aşıklara hoş gelmesinin sebebi onların “elest bezmi”nde güzel ve ruhani seslere alışmış ve o seslerle bestelenmiş olmalarındandır. Ruhlar, vücut alemine geldikten sonra o ruhani alemden uzak düşmüşler, bu sebeple mahzun olan gönüller her ne zaman güzel bir nağme işitse, zevk ve şevkten çırpınmaya ve coşmaya başlar ve buna uygun olarak da binit olarak kullandıkları bedenlerini harekete geçirerek semâ’a başlarlar.²⁴⁷

Mevlâna öteki dini yorumlar hususunda olduğu gibi musiki konusunda da büyük Türk mutasavvıfı Ahmed Yesevi’nin etkisinde kalmıştır. Nitekim Türk Müslümanlığında, dini ayinlerde müzik eşliğinde raksetme Ahmed Yesevi’den beridir devam etmektedir.²⁴⁸

Mevlevilikte musiki özelliği, hikmet, ahlak, edep, insan sevgisi, ilahi vecd ve aşk temeli üzerine oturan Mevlevilik, aşkı, neşeyi, şiiri, musikiyi ve raksı ruhu temizler araçları olarak kabul etmiştir. Bu anlayış, Mevleviler’in icra ettikleri musiki üzerinde de etkili olmuş, nitekim bu musikide, hareketten çok düşündüren ve vecde çağırın bir özellik hâkim olmuştur.²⁴⁹

²⁴⁴ Gölpınarlı, *Mevlânâ’dan Sonra Mevlevilik*, 370.

²⁴⁵ Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, 64.

²⁴⁶ E. Behnan Şapolyo, *Mezhepler ve Tarikatlar Târîhi* (İstanbul: Türkiye Yayınları, 1964), 100.

²⁴⁷ M. Nazmi Özalp, *Türk Müsikîsi Tarihi* (İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2000), 116.

²⁴⁸ İbrâhim Agâh Çubukçu, *Türk-İslâm Kültürü Üzerinde Araştırmalar ve Görüşler* (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1987), 22.

²⁴⁹ S. Nüzhet Ergun, *Türk Müsikîsi Antolojisi* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1942), 14.

Mevlevî Musiki'sinde hâkim olan ruh, tam bir İslâmî özellik taşımaktadır. Mevlevîlik'te, Bektaşîlik müstesna itikadi konularda diğer mezheplerle farklı bir yön bulunmamaktadır. Mevlevî musiki ve diğer tarikatlardaki musiki arasında yalnızca sanat farklı bulunur. Diğer tarikatlardaki musiki, daha çok tekke edebiyatına denk bir şekilde devam etmiş, Mevlevî musiki ise, Mevlevî Edebiyatı'nda olduğu gibi, klasik bir çizgide varlığını sürdürmüştür.²⁵⁰ Diğer tekkelerde de musiki kullanılmasına rağmen, Mevlevîhanelerde besteli ayinler icra edilmektedir. Mevlevî Musiki, diğer tekkelerin musikisinden daha disiplinli bir musiki olarak gelmiştir.²⁵¹

Kütahya Ergüniye Mevlevîhanesi'nin musiki ile ilgisini konu edinen en eski tarihli eser Kütahyalı Sahih Ahmed Dede'nin kaleme aldığı *Mecmûatü't-Tevârîhi'l-Mevleviyye* adlı eserdir. Bu eserde Kütahya Ergüniye Mevlevîhanesi'nde yetişmiş musikişinas ve mutribândan bazılarının isimleri zikredilmiştir. Eser Ahmed Dede ve Seyyid Ömer Dede'nin 1151/1738'de Köprüören'in ya da Köprüviran'ın²⁵² Kükürtlü köyünde yapılan düşünce gelen Mevlevî dervişlerinden bazılarının isimler şöylece kaydedilmiştir: “*Kütahya Mevlevîhanesi neyzenbaşı Terzi Derviş Ali, Kudümzen Tirâşzâde Derviş Hasan, Derviş Ukkaş, Seyyid Mehmed Ali Dede, Kalender Derviş İbrahim ve Küçük Derviş Mustafa ile 9 neyzen ve kudümzeni ile Karye-i mezzkûreden gelin getirildir.*”²⁵³

Defter-i Dervîşân'da da Kütahya Ergüniye Mevlevîhanesi musikişinaslarına dair kayıtlar bulunmaktadır. Bu eserde Neyzen Kütahyalı Mevlevî Dede'den “Kütahya Mevlevîhanesi'nde neyzen başıdır” diye kayıt edilmiş, kendisinin 1220/1805'de vefat ettiği kaydedilmiştir.²⁵⁴

Kütahya Ergüniye Mevlevîhanesi'nde yetişen en önemli isimlerden Ebubekir Dede'nin Kütahya'dan 1705'te İstanbul'a Yenikapı Mevlevîhanesi şeyhliğine tayin edilmesinin ardından onun soyundan gelen birçok musikişinas, Türk musikisine hizmet

²⁵⁰ Ergun, *Türk Müsiki'si Antolojisi*, 406-407.

²⁵¹ Tuğrul İnancı, “Mevlevî Müsiki'si ve Semâ”, *Konya'dan Dünya'ya Mevlânâ ve Mevlevîli* (İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2002), 5/422.

²⁵² Mustafa Hakan Alyan, “Kütahya Mevlevîhanesi'nde Musiki ve Mevlevî Ayininin Sembolik Değeri”, *Ergun Çelebi Kütahya Mevlevîliği Sempozyumu 23-25- Ekim 2014* (Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2015), 201.

²⁵³ M. Nuri Uygun, “Kütahya Mevlevîhanesi'nin Müsiki Tarihimize Etkileri”, *İSTEM* 15 (2010), 252.

²⁵⁴ Nâsır Abdülbâki Dede, *Defter-i Dervîşân*, ed. Bayram Ali Kaya - Sezai Küçük (İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, 2011), 101.

etmiştir. Yenikapı Mevlevîhanesi'nde 30 yıl kadar postnişin görevini yerine getiren Ebubekir Dede, Kurtubun-Nayi Osman Dede'nin oğlu Abdalbaki Sırrî Dede'nin kızı Saide Hanım'la evlenmiş ve Ali Nutkî, Abdalbaki Nasır ve Abdürrahim Künhî adında üç erkek çocukları olmuştur. Nitekim bu zatlar, klasik musikimizin en önemli eserlerini veren büyük bestekarlardandır.²⁵⁵

Seyyid Ebubekir Dede, İstanbul'a gelişinden 40 gün sonra saraya davet edilmiş ve Sultan I. Mahmud'un huzurunda âyin icra ederek dualar okumuş ve kendisine hil'at giydirilmiştir. Bu devirde Ebubekir Dede, Melâmilerden Habelîzâde Zâim Ağa'nın sohbetlerine katılmış ve tekkeyi Melâmileştirip Mevlevîlerin merkezi haline getirmiştir.²⁵⁶ Bu dergâhta otuz sene şeyhlik yaparak dervişleri daimâ hak yoluna ve mârifete sevk etmiştir. 1181/1775 yılında vefat etmiş ve Mevlevîhane'nin haziresinde defnedilmiştir.²⁵⁷ Ebubekir Dede'nin ardından Yenikapı Mevlevihane'sine Ali Nutkî geçmiştir.²⁵⁸

Ali Nutkî'nin küçük kardeşi olan Nâsır Dede, ilk eğitimini babasından aldıktan sonra Arapça, Farsça ve dini ilimler öğrenmiş, Ağabeyi Yenikapı Şeyhliği yaptığı dönemde Kütahya Mevlevîhanesi'nin neyzen başlığı görevi yapmıştır.²⁵⁹

²⁵⁵ F. Adile Aksu, *Abdûlbaki Nasır Dede ve Tedkîk-u Tahkik* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1988), 7.

²⁵⁶ Ramazan Muslu, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (18. Yüzyıl)* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2004), 328.

²⁵⁷ Ziya, *Yenikapı Mevlevîhanesi*, 156-157.

²⁵⁸ Muslu, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf*, 328-329.

²⁵⁹ Akay, *Mevlevilik-Devlet İlişkisi*, 265.

SONUÇ

Anadolu’da tasavvufî yaşamın öncülerinden birisi de Mevlânâ Celâleddin Rûmî’dir. Mevlânâ yaşantısı ile Anadolu insanı tarafından sevilmiş ve saygı gösterilen bir isim olmuştur. Konya’dan tüm Anadolu’ya yayılan Mevlânâ’nın tasavvufî fikirleri Anadolu’nun her yerine yayılmış hatta Anadolu’nun sınırlarını da aşmıştır.

Mevlânâdan sonra Hüsameddin Çelebi ve Sultan Veled kurumsallaştırılan, Eulu Arif çelebi ve sonrasında gelen çelebiler Mevlevîliği Anadolu ve çevresine sistemli bir şekilde yaymışlardır.

Mevlevîlik Anadolu Beylikler dönemi ve sonrasında Osmanlı toplumunda halkın her kesiminde özellikle yüksekle yüksek tabakadan insanların ve devlet kademelerinde yer bulmuştur. XII. yüzyıldan 1925 tekke ve zaviyelerin kapatılmasına kadar Mevlevîlik Türk toplumunu etkilemiştir.

Mevlevîlik Kütahya’ya Germiyanogulları döneminde Ulu Arif Çelebi’nin bölgeyi ziyaret etmesi ve buradaki faaliyetleri neticesinde gerçekleşmiştir. İlk olarak burada bir zaviye kurulmuştur. Kurulan ilk zaviye Hazer-i Dinar mescidi’dir. Ulu Arif Çelebi’nin faaliyetleri ile bölgede Mevlevîlik yaygınlaşmaya başlamasıyla Konya’dan Celâleddin Ergûn Çelebi postnişin olarak atanmıştır. Zaviyenin bilinen ilk postnişini Ergûn Çelebi’dir. Zaviyenin türbe kısmında da Ergûn Çelebiye ait bir sanduka bulunmaktadır. Zaviyenin altın çağı bu dönemde gerçekleşmiştir. Sonraki dönemlerde Anadolu’da yaşanan siyasi olaylar ve Timur istilası Mevlevîhane’nin etkinliğini yitirmesine neden olmuştur. Mevlevîhane üzerine yazılan en kapsamlı eser ise zaviyenin postnişinlerinden Mustafa Sakıp Dede’nin *Sefine*’sidir. Eserde başta Kütahya olmak üzere birçok mevlevihane’de görev yapan postnişin ve türbedarlardan bahsetmektedir.

Çalışma neticesinde tespit edilen hususlar şunlardır:

- ✓ Mevlevîlik Ulu Arif Çelebi’nin bölgeyi ziyaret etmesi ve burada gerçekleştirdiği faaliyetler ile Germiyanogulları Beyliği döneminde Kütahya’ya gelmiştir.
- ✓ Germiyanogulları ile iyi ilişkiler kurulmuş,

- ✓ Germiyanogulları ile kurulan evlilik bağları, daha sonra Osmanlı döneminde de devam etmiştir.
- ✓ Mustafa Sakıb Dede döneminde eski günlerindeki etkinliği artmış ve 1925 yılına kadar ulaşmasında önemli yer tutmuştur.
- ✓ Mustafa Sakıb Dede'den sonra zaviyeye birçok dede postnişin olarak atanmış, ancak bu kimselerden bazılarının tecrübesiz olması mevlevihanenin etkinliğini azaltmıştır.
- ✓ Son dönemlerde küçük yaşta postnişinlerin posta oturması ve onların yerine tecrübesiz dedelerin vekalet etmesi mevlevihane'nin etkinliğini olumsuz etkilemiştir.
- ✓ Mevlevihane'nin devlet ile yakından ilişki kurmuş olmasından dolayı vakıfları bir hayli fazla idi.
- ✓ Sonuç olarak Kütahya Erguniye Mevlevihanesi bulundu bölgenin maddi ve manevi gelişmesine katkı sağlamış, mimari anlamda bölgenin iskân çalışmalarının merkez noktası olmuştur.

Bugün itibari ile Dönerler Camii olarak bilinen zaviye cami olarak hizmet vermektedir. Mevlevihane mimari yapısını günümüze kadar korumuş, semahanesi, türbesi başta olmak üzere mimari kimliğini korumuştur. Bölgede İslam ve Mevlevilik izlerinin temelini Kütahya Erguniye Mevlevihanesi'dir.

KAYNAKÇA

- Abdülbâki Dede, Nâsır. *Defter-i Dervîşân*. ed. Bayram Ali Kaya" - Sezai Küçük. İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, 2011.
- Ahmed Dede, Sahîh. *Mecmûatü't-Tevârihü'l-Mevleviyye*. Kütahya Belediyesi Mustafa Hakkı Yeşil Kitaplığı, 2003.
- Akay, Nimetullah. *Başlangıçtan XVII. Yüzyılın Sonuna Kadar Mevlevilik-Devlet İlişkisi*. Şanlıurfa: Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014.
- Akdağ, Mustafa. *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2014.
- Aksu, F. Adile. *Abdülbaki Nasır Dede ve Tedkîk-u Tahkik*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1988. Tez No: 5149.
- Alyan, Mustafa Hakan. "Kütahya Mevlevihanesi'nde Musiki ve Mevlevî Ayininin Sembolik Değeri". *Ergun Çelebi Kütahya Mevleviliği Sempozyumu 23-25- Ekim 2014*. 201-205. Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2015.
- Anık, Sami. *Kütahya Ergûniyye Mevlevîhânesi'nin Klasik Türk Musikisine Etkileri*. İstanbul: Haliç Üniversitesi, Türk Musikisi Anasanat Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2011. Tez No: 296271.
- Arel, H. Sedettin. "Mevlevî Musikîsi ve Âyinleri". *Mûkisi Mecmûası* 290 (Trs.), 4-10.
- Arı, Ahmed. *Mevlevîlikte Bir Hanedanlık Kurucusu Sâkîb Dede ve Divân-ı*. Ankara: Ajçağ Yayınları, 2018.
- Arı, Ahmet. "Sâkîb Dede". *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. 36/4-5. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2009.
- Arpağuş, Sâfî. "Post". *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. 34/332-333. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993.
- Ata, Ferudun. *Çankırı Mevlevihanesi*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 1995. Tez No: 43720.
- Ayan, Hüseyin. "Sefine-i Nefise-i Mevlevîyân'a Göre Mevlevîlik". *Tebliğler*. 38-39. Konya: Selçuk Üniversitesi, 1996.
- Aydın, Mesut. *560 Numaralı Tahrir Defterine Göre 16. Yüzyılın Sonlarında Kütahya Sancağı Vakıfları (Kütahya ve Çevresi)*. Bilecik: Şeyh Edebali Üniversitesi, Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2019. Tez No: 599299.
- Bağmacı, Fatih. "Mustafa Sâkîb Dede'nin Bilinmeyen Bir Eseri: Nikâtü'l Ma'rîf Mecmuası". *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi* 4/8 (Bahar 2018), 242-263.
- Bayru Çelebi, Esin. *Uluslararası Mevlânâ Vakfı'nın Çalışmaları*. Konya: Selçuk Üniversitesi Mevlânâ Araştırma ve Uygulama Merkezi, ts.
- Büyüktosun, Mahmut. *Sahib Dede Hayatı, Edebi Kışılığı ve Divanı'nın Tenkidli Metni*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1991. Tez No: 17342.
- Can, Şefik. *Mevlânâ Hayatı Şahsiyeti Fikirleri*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 1999.

- Cebecioğlu, Ethem. *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ağaç Kitapevi Yayınları, 2009.
- Çağrı, Gülten. *Günümüzde Mevlevilik ve Mevlevilikte Değişim Oldusu: Konya ve Bursa Mevlevileri Üzerine Nitel Bir Çalışma*. Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi, Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2020. Tez No: 658700.
- Çakır, Abdullah. ““Sefîne-i Nefîse-i Mevlevîyan Müellifi Sâkîb Dede’ye Göre Kütahya Mevlevîhanesi’nin İlk Postnişini Ergûn Çelebi Hayatı, faaliyetleri ve Etkisi’ Ergûn Çelebi ve Kütahya Mevleviliği”. *Kütahya*.
- Çalışır, M. Fatih. “Köprülü Sadrazamlar ve Sûfî Çevreler”. *Osmanlı’da İlmi Tasavvuf*. 793-800. Osmanlı’da İlimler Dizisi 3. İstanbul: İSAR Yayınları, 2018.
- Çaycı, Ahmed - Durmuş. “Kütahya Ergûniyye Mevlevîhanesi (Dönenler Cami) Haziresindeki Mezar Taşlar”. *İSTEM* Yıl: 5/10 (2007), 203-219.
- Çelebi, Asaf Halet. *Mevlânâ ve Mevlevîlik*. Ankara: Hece Yayınları, 2006.
- Çelebi, Celâleddin. “Çelebi Efendi”. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. 8/261-262. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1993.
- Çetin, Nuran. “Halvetilik’te Cehrî Zikir Usûlü ve Mûsîki-Amasya’daki Halvetî Tekkeleri”. *Bildiri Kitabı*. 186-190. Amasya, 2017.
- Çiftcioğlu. “Germiyan Beyliği Döneminde Kütahya’da Mevlevilik”. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 10 (2004), 153-160.
- Çiftcioğlu, İsmail. “Ergun Çelebi’nin Yaşadığı Dönem: Siyasi, Sosyal ve İlmî Ortam”. *Ergun Çelebi Kütahya Mevleviliği*. 55-70. Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2015.
- Çiftçi, Mehdi. 101. *Sene-i Devriyesi Anısına*. “Osmanlı’da Türbedâlık ve Fâtih Türbedâları”. *Kocaeli Üniversitesi Yayınları*, 23-66.
- Çiftcioğlu, İsmail. “Germiyanogulları Dönemi Kütahya Medreseleri”. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 15 (2006), 161-165.
- Çubukçu, İbrâhim Agâh. *Türk-İslâm Kültürü Üzerinde Araştırmalar ve Görüşler*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1987.
- Değirmençay, Veyis. “Sultan Velel”. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. 37/521-522. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009.
- Demirci, Mehmet. “İnsan Eğitimi açısından Mevlevî Çilesi”. 105-122. İzmir: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007.
- Doğan, Abdurrahman. *Kütahya Ergûniyye Mevlevîhanesi*. İstanbul: Sır Yayıncılık Kütahya Belediyesi, 2007.
- Dönmez, Yusuf. *Kütahya Ovası ve Çevresinin Fiziki Coğrafyası*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1972.
- Dörtbudak, Mehmed Veysi. “Ergûniyye Mevlevîhanesi’nin Tarihi Açısından Değerlendirilmesi”. *Ergûn Çelebi ve Kütahya Mevleviliği Sempoiumu*. 131-139. Manisa: Dumlupınar Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2015.
- Duru, Rıza. *Mevlevîname Çeviri Metinler ve Resimlerle Batılı Seyahatnamalarında Mevlevîlik*. Konya: Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2012.
- Enver, Ali. *Semâhâne-i Edeb*. İstanbul: Tğrk Tarih Kurumu Yayınları, 2013.

- Eraydın, Selçuk. *Tasavvuf ve Tarikatlar*. İstanbul: Marifet Yayınları, 1981.
- Erbay, Nuri. “Kütahya Mevlevîhânesi ve Mevlevî Kültürü Açısından Kütahya”. *Dünyada Mevlânâ İzleri Bildiri Serisi: 2*. 540-545. Konya: SÜMAM Yayınları, 2010.
- Erdem, Sadık. *Râmiz ve Âdâb-ı Zuraîfâ’sı*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 1994.
- Erdoğan, Mustafa. *İstanbul’da Kütahyalı Bir Şeyh Ailesi Seyyid Ebubekir Dede ve Ahfadı*. İstanbul: İstanbul Araştırmalar Yayınları, 1998.
- Ergun, S. Nüzhet. *Türk Mûsikîsi Antolojisi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1942.
- Ertaş, M. Yaşar. “Ahmed Eflaki’ye Göre Denizli’de İlk Mevlevîler”. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 7/1 (2006), 89-90.
- Fırat, Hasan Baran. *Mevlevîhanelerin Akustik Özelliklerinin Değerlendirilmesi: İstanbul Mevlevîhaneleri*. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Yapı Bilgisi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2015. Tez No: 414246.
- Fürünzafer, Bediüzzaman - Çeviren: F. Nafiz Uzluk. *Mevlâna Celâlettin*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1963.
- Genç, İlhan. *Esrar Dede: Tezkire-i Şuara-i Mevlevîye*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2000.
- Gökbilgin, Tayyib M. “Kütahya”. *İslam Ansiklopedisi*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1977.
- Gölpınarlı, Abdülbâki. “Konya’da Mevlânâ Dergâhının Arşivi”. *İlahiyat Fakültesi Mecmuası* 17/1-14 (1995), 156-178.
- Gölpınarlı, Abdülbâki. *Mevlânâ Celâleddin*. İstanbul: İnkılap Yayınları, 1999.
- Gölpınarlı, Abdülbâki. *Mevlânâ’dan Sonra Mevlevîlik*. İstanbul: İnkılap Yayınları, 2006.
- Gölpınarlı, Abdülbâki. *Mevlevî âdab ve Erkanı*. İstanbul, 1963.
- Güler, Cengiz. *Selçuklular ve Beylikler Döneminde Kitap ve Kütüphane Kültürü*. Aksaray: Aksaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2020. Tez No: 650128.
- Güler, Sema. “Kütahya Ergûniyye Mevlevîhanesi’nde Bulunan Hatlar”. 141-160. Manisa: Dumlupınar Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2015.
- Güner, Hamza. *Kütahya Camileri*. Küyahya: Y.y., 1964.
- Güneş, Mustafa. “Çelâleddin Ergûn Çelebi ve Genc-Nâme Üzerine”. *Akademik Bakış Dergisi* 56 (Ağustos 2016), 374-375.
- Işın, Ekrem. *Saltanatın Dervişleri Dervişlerin Saltanatı İstanbul’da Mevlevîlik*. İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, 2007.
- İbn Bâttûta Tancî, Ebû Abdullah Muhammed. *Rihletü İbn Battûta, İbn Battûta Seyâhatnâmesi*. İstanbul: YKY, 2000.
- İhtifalci, Mehmed Ziyâ. *Bursa’dan Konya’ya Seyâhat*. İstanbul: Vatan Matbaası, 1912.
- İnançer, Ömer Tuğrul. *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014.
- İnançer, Tuğrul. “Mevlevî Mûsikîsi ve Semâ”. *Konya’dan Dünya’ya Mevlânâ ve Mevlevîli*. 5/422-425. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2002.

- İpşirli, Mehmet. “Çelebi”. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. 8/259. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993.
- İz, Mahir. *Tasavvuf*. İstanbul: Rihle Yayınları, 1969.
- Kabaklı, Ahmet. *Mevlânâ*. İstanbul: Toker Yayınları, 1975.
- Kafesoğlu, İbrahim. “Selçuklu Devri Türk Araştırmaları”. *Belleten Dergisi* 13/68 (Ankara 1992), 104-115.
- Kalkan, Ümit. *Kütahya Ergûniyye Mevlevîhanesi ve Yetişen Sanatçılar*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Türk İslam Sanatları Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2015. Tez No: 383589.
- Kara, İhsan. *Din Hizmetleri ve Tasavvuf*. “Din Eğitimi”. *Diyanet İlmi Dergisi* 42 (2006), 21-25.
- Kara, Mustafa. *Mevlânâ ve Mevlevîlik*. Ankara: T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü 3092, 2007.
- Kara, Zeynep. *Sefîne-i Nefîse-i Mevlevîyân ve Mevlevîler*. Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2018. Tez No: 532522.
- Kaya, Bayram Ali - Küçük, Sezai. *Yenikapı Mevlevîhânesi Günlükleri*. İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, 2011.
- Kemikli, Bilal. “Mevlevî Kültürünün Önemli Merkezlerinden Biri Olarak Kütahya ve Kütahya Mevlevî-hânesi”. *İkinci Uluslararası Mevlânâ, Mesnevî ve Mevlevîhaneler Sempozyumu Bildirileri*. 103-119. Manisa, 2002.
- Kemikli, Bilal. “Mevlevî Kültürünün Önemli Merkezlerinden Biri Olarak Kütahya ve Kütahya Mevlevî-Hânesi”. *İSTEM* 1/1 (2003), 103-117.
- Kemikli, Bilal. “Mevlevî Kültürünün Önemli Merkezlerinden Biri Olarak Kütahya ve Kütahya Mevlevî-hânesi”. *Ergûn Çelebi ve Kütahya Mevlevîliği Sempozyumu Sonuç Bildirgesi*. 309-330, 2015.
- Koyuncu, Serpil. *Anadolu Selçuklu Dönemi Türk Kültür Hayatı*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2002. Tez No: 116872.
- Küçük, Hülya. “Mevlevî Hanım Halife ve Şeyhler”. *Tasavvuf İlmi ve Akademik Araştırmalar Dergisi* 20 (2007), 69-78.
- Küçük, Hülya. *Sultan Veled ve Maârifî*. Konya, 2005.
- Küçük, Sezai. “Dünden Bugüne Kitahya Mevlevîhanesi”. *Ekev Akademi Dergisi* 29 (2006), 51-64.
- Küçük, Sezai. *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*. İstanbul: Simurg Yayınları, 2003.
- Küçük, Sezai. “Seyyid Ebûbekir Dede”. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. 37/58. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009.
- Küçükdağ, Yusuf. *Mevlânâ Dergâhı Vakıfları*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1986. Tez No: 10108.
- Menteş, M. Ümit. *Hız. Mevlana'nın Mirası Sema Ayini Semboller ve Anlamlar*. İstanbul: Cinius Yayınları, 2011.

- Mete Ayşegül. “Mevlevîlikte Merkezîyetçilik: Çelebilik Makamı ve Tevcihâtı”. *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırmalar Dergisi* 48 (2021), 17-42.
- Muslu, Ramazan. *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (18. Yüzyıl)*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2004.
- Önder, Mehmet. *Mevlânâ ve Mevlevîlik*. İstanbul: Aksoy Yayıncılık, 1998.
- Öngören, Reşat. “Mevlânâ Celâleddîn-i Rumî”. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. 29/441-448. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2004.
- Ösen, Seddar. *Osmanlı Devlet ve Toplum Hayatında Mevlevîlik (19.Yüzyıl)*. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2015.
- Özalp, M. Nazmi. *Türk Mûsikîsi Tarihi*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2000.
- Özcan, Nuri. “Celâleddin Ergûn”. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. 7/247-248. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993.
- Özköse, Kadir. “Anadolu’nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasında Tasavvufî Zümre ve Akımların Rolü”. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7 (Haziran 2003), 249-279.
- Özönder, Hasan. “Karaman (Larende) Mevlevîhanesi”. 140-150. Konya: Selçuk Üniversitesi, 1988.
- Özönder, Hasan. “Kütahya Mevlevîhanesi”. *Selçuk Üniversitesi Tasavvuf Araştırmalar Dergisi* 2 (1996), 75-80.
- Parlak, Sevgi - Tanrıkorur, Barihüda. “Kütahya Mevlevîhânesi”. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. 27/1-3. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003.
- Rossi, Ettore. ““Çelebi” Kelimesi Hakkında Ebû S-Su’ûdâ Atfedilen Bir Fetva”. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, Beletten* 2 (1954), 11-14.
- Sâkîb Dede, Mustafa. *Sefîne-i Nefîse-i Mevlevîyân*. Kahire: Matbaa-i Vehbiye, 1867.
- Saylan, Betül. *Mevlânâ Ailesi ve Mevlevîlikte Çelebilik Makamı -Sefîne-i Nefîse-i Mevlevîyân Örneği-*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Tasavvuf Bilim Dalı, Doktora Tezi, 2015. Tez No: 345115.
- Saylan, Betül. “Mustafa Sâkîb Dede’nin Gözünden Kütahya Mevlevîhanesi ve Celâleddin Ergûn Çelebi”. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5 (Rize 2014), 60-75.
- Seçkin, Aydın. *Türkiye’deki Önemli Mevlevîhaneler ve Mevlevîhanelerin Yaşatılmasında Vakıflar Genel Müdürlüğünün Rolü*. Ankara: Sümam Yayınları, 2010.
- Sepehsalar, Feridun bin Ahmed-i. *Mevlânâ’ ve Etrafındakiler*. İstanbul: Terüman 1001 Temel Eser, 1997.
- Sutekin, Ayşegün. *Hız. Mevlânâ ve Mevlevîlik Felsefesinin Batılı sanatçıların Eserlerinde Konu Olarak Yer Alması*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Resim Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2019. Tez No: 550581.
- Şapolyo, E. Behnan. *Mezhepler ve Tarikatlar Târîhi*. İstanbul: Türkiye Yayınları, 1964.
- Tanrıkorur, Barihüda. “Geçmişte Mevlevî Âyîn-i Şerîfi”. 187-188. Afyonkarahisar, 2010.
- Tanrıkorur, Barihüda. “Mevlevîlik İnsanı İyi Bir Müslüman Yapmayı Hedefler”. *Röportaj Somuncu Baba*, 39-45.

- Tanrıkorur, Barihüda. *Türkiye Mevlevîhanelerinin Mimari Özellikleri*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2000. Tez No: 108618.
- Tanrıkorur, Ş. Barihüdâ. “Türk Kültürü ve Mimarlık Tarihinde Mevlevîhane’nin Önemi ve Yeri”. Konya: Selçuk Üniversitesi, 1989.
- Taş, Abdullah Erdem. “Osmanlı Arşiv Belgelerinde Kütahya Mevlevîhanesi”. *Ergün Çelebi Mevleviliği*. Manisa: Dumlupınar Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2015.
- Taş, Kanan Ziya. “Ergun Çelebi ve Kütahya Mevleviliği”. *Ergun Çelebi Kütahya Mevleviliği Sempozyumu 23-25- Ekim 2014*. 1/203-214. İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi, 2014.
- Taş, Kenan Ziya. “Germiyan Tahtında İlk Osmanlı: Kütahya’nın Osmanlılara İlhakı Yıldırım Bayrezid’in Kütahya Sancak Beyliği”. *Uluslararası Batı Anadolu Beylikleri Tarih, Kültür ve Medeniyet Sempozyumu III: Germiyanogulları Beyliği, Kütahya*. 15-17. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2017.
- Top. *Mevlevi Usul ve Adabı*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2001.
- Uyanık, Ümran. *Kütahya Vahid Paşa ve Tavşanlı Zeytinoglu Kütüphaneleri’nde Bulunan Yazma Eserlerin Tezhip Sanatı Açısından İncelenmesi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2020. Tez No: 639141.
- Uygun, M. Nuri. “Kütahya Mevlevîhânesi’nin Mûsiki Tarihimize Etkiler”. *İSTEM* 15 (2010), 250-260.
- Uysal, A. Osman. *Germiyanogulları Beyliğinin Mimari Eserleri*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2006.
- Uysal, Gökçe. *Mevlevilik Geleneğindeki Sema Töreni Hareketlerinin Seramik Formlara Yansımaları*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Seramik Anasanat Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2016. Tez No: 435150.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Bizans ve Selçukiyelerle Germiyan ve Osmanogulları Zamanında Kütahya Şehri*. İstanbul, 1932.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Osmanlı Tarihi*. Ankara, 2011.
- Ürkmez, Rauf Kahraman. “Ârif Çelebi’nin Batı Anadolu Beylikleriyle Münasebetleri ve Mevlevihanelerin Yaygınlaşması”. *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi* 10 (2019), 203-230.
- Varlık, Mustafa Çetin. “Germiyanogulları”. C. 14. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996.
- Varlık, Mustafa Çetin. “Germiyanogulları Beyliği”. *Türk Ansiklopedisi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1999.
- Varlık, Mustafa Çetin. *Germiyanogulları Tarihi (1300-1429)*. Ankara: Sevinç Matbaası, 1974.
- Varlık, Mustafa Çetin. “Kütahya”. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. 26/580-584. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002.

- Varlık, Mustafa Çetin. “XVI. Yüzyılda Kütahya Şehri”. *VIII. Türk Tarih Kongresi: 11-15 Ekim 1976- Ankara Genel Program*. 1482-1483. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1976.
- Yay. Hazırlayan: Ahmet Özkılınç,. “438 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defteri-I (Dizin ve Tıpkıbasım)”,. Ankara: Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, 1993.
- Yazıcı, Tahsin. “Ârif Çelebi”. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. 3/363-364. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991.
- Yılmaz, Hasan Kâmil. *Aziz Mahmud Hüdâyî ve Celvetiye Tarikatı*. İstanbul: MÜİF. Yayınları, 1980.
- Yılmaz, Semra. *Türbe Ziyaretlerinin Sosyolojik Anlamı (Şeyh şaban-ı Veli ve Mevlâna Türbeleri Örneği)*,. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012. Tez No: 321711
- Yöndemli, Fuat. *Mevlevîlikte Semâ Eğitimi*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2004.
- Yöndemli, Fuat. *Mevlevîlikte Semâ ve Musiki*. İstanbul: NKM Yayınları, 1997.
- Ziya, Mehmed. *Yenikapı Mevlevîhanesi*. İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser, Trs.

EKLER

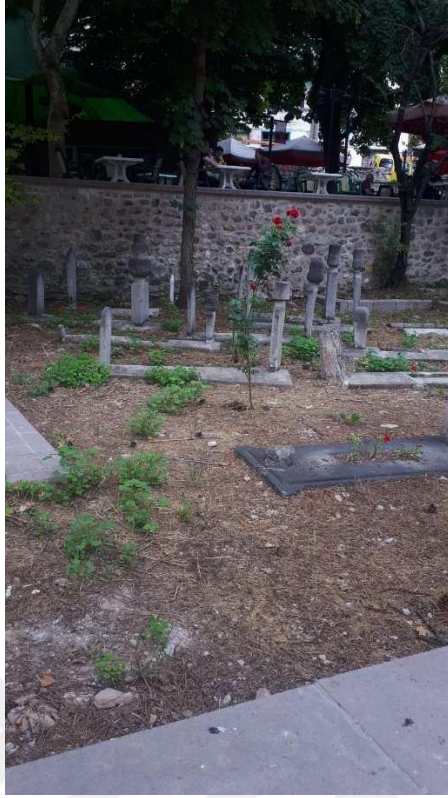
Ek 1: Kütahya Ergüniyye Mevlevîhanesi'nde Fotoğraflar

Ek 2: Kütahya Mevlevîhanesi'nin içerisinin görünümü. Kaynak: Parlak, Tanrıokur, DİA.

Şekil 15: Kütahya Mevlevîhanesi'nin cümle kapısı. Kaynak: Parlak, Tanrıokur, DİA.

Ek 3: Mevlevîhane'nin bahçesinde bulunan mezar taşları. Kaynak: Gültekin, 2022.

Ek 4: Mevlevîhane'nin kubbesinin iç görünümü. Kaynak: Anık, 2011.

Ek 5: Mevlevihane'nin dış görünümü.

Ek 6: Mevlevihane'nin içerisinde bulunan oturma alanları.

Ek 7: Mevlevihane'nin bahçesinde bulunan mezar taşlarından bazıları.

Ek 8: Mevlevîhane'nin bahçesinde bulunan mezar taşlarından bazıları.